

МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНА
ДОПОВІДЬ ПРО СТАН
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ
ЗА 2006–2010 РОКИ**

2012

Національна доповідь про стан формування національної екологічної мережі України за 2006–2010 роки. – Херсон : Грінь Д. С., 2012. – 200 с.

ISBN 978-966-2660-71-5

Національна доповідь висвітлює сучасний стан формування національної екологічної мережі в Україні, механізми нормативно-правового, організаційного, фінансового, наукового забезпечення реалізації Загальнодержавної програми формування національної екомережі України на 2000–2015 роки. Наведено відомості про формування основних елементів національної екомережі, зокрема про природні регіони та екокоридори. Зазначено заходи, реалізовані з метою розроблення регіональних схем формування екомереж у 25 областях України. Описано напрями міжнародного співробітництва з питань розвитку Всеєвропейської екомережі. Значну увагу приділено питанню створення транскордонних резерватів. Узагальнено досвід системи інформування про стан національної екомережі та стосовно участі громадськості в її формуванні. Вказано соціальні, економічні, екологічні результати реалізації програми.

Видання ілюстровано таблицями, картосхемами.

Національна доповідь про стан формування національної екологічної мережі України за 2006–2010 роки буде корисною для представників органів державної влади та місцевого самоврядування, наукових установ, громадськості, міжнародних організацій.

Національна доповідь про стан формування національної екологічної мережі України за 2006–2010 роки підготовлена на замовлення Міністерства екології та природних ресурсів України Державною екологічною академією післядипломної освіти та управління та схвалена рішенням Вченої ради Державної екологічної академії післядипломної освіти та управління (протокол від 3 грудня 2012 р. № 4-12)

ISBN 978-966-2660-71-5

© Міністерство екології та природних ресурсів України, 2012

Передмова

Одним із стратегічних напрямів збереження біорізноманіття в Україні є розбудова національної екологічної мережі (екомережі) України. Мета, завдання, концептуальні положення, етапи, механізми формування національної екомережі України наведено в Загальнодержавній програмі формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки (далі – Програма), яка затверджена Законом України у 2000 р. Реалізацію Програми було заплановано здійснити двома етапами: 2000–2005 та 2006–2015 рр. Протягом першого етапу розроблено відповідну нормативно-правову базу, проведено наукові дослідження, реалізовано організаційні заходи зі збільшення площі окремих елементів національної екологічної мережі, підготовлено регіональні програми формування екомереж. У Законі України «Про екологічну мережу» (2004 р.) визначено принципи формування, її складові, режим охорони та використання, моніторинг та облік, право власності на землю та інші природні ресурси у складі екомережі, організацію державного управління та повноваження органів державної та місцевої влади, фінансове забезпечення.

Протягом 2006–2010 рр. Міністерство екології та природних ресурсів України разом з іншими центральними органами виконавчої влади здійснювало заходи, спрямовані на виконання другого етапу Програми.

Національна доповідь про стан формування національної екологічної мережі за період 2006–2010 підготовлена Міністерством екології та природних ресурсів України з метою інформування державних, наукових та громадських структур про стан формування національної екомережі у період 2006–2010 роки, протягом якого відбувалася активна реалізація завдань Програми. До основних здобутків цього періоду слід віднести створення 32 національних природних парків майже в усіх областях України, що дало можливість істотно збільшити площі деяких елементів національної екомережі, а також визначення, проектування та створення транскордонних територій, розроблення структури національної та регіональних схем формування екомереж у більшості областей України.

У Національній доповіді про стан формування націо-

нальної екомережі за 2006–2010 рр. використано матеріали звітів Мінприроди, обласних державних адміністрацій, результати науково-дослідних проектів, наукові публікації.

Національна доповідь включає п'ять розділів, висновки, список використаної літератури.

У розділі 1 описано нормативно-правові, організаційні, фінансові, наукові механізми забезпечення реалізації програми формування національної екомережі, які сприяють визначенню просторової структури екомережі та функціонування, збереженню біологічного різноманіття, охороні, використанню та відтворенню ресурсів рослинного і тваринного світу, а також водних і земельних ресурсів.

У розділі 2 узагальнено результати формування національної екомережі на основі розвитку ресурсного потенціалу основних елементів екомережі, підготовки проекту зведеної схеми екомережі, схем природних регіонів та природних коридорів (Карпатського, Поліського, Дніпровського, Галицько-Слобожанського, Південноукраїнського, Азово-Чорноморського, Дністровського, Південнобузького, Деснянського). Для 25 областей України визначено основні заходи, які здійснено на виконання Загальнодержавної програми та обласних програм формування національної екомережі, наведено схеми регіональних екомереж.

Розділ 3 присвячено напрямам міжнародного співробітництва України з питань розвитку Всеєвропейської екомережі, серед яких основними є формування її транскордонних елементів, виконання зобов'язань України за міжнародними угодами у сфері збереження біо- та ландшафтного різноманіття і формування екомережі.

Розділ 4 висвітлює форми і напрями організації просвітницької діяльності та роль громадських організацій у процесі інформування про стан реалізації Програми (у засобах масової інформації, наукових та інформаційних виданнях, на конференціях, нарадах, семінарах тощо).

Завершує доповідь розділ про екологічні, економічні, соціальні результати реалізації програми.

Матеріали, наведені в Національній доповіді, дають можливість критично оцінити стан формування національної екомережі за період 2006–2010 рр. і визначити ефективні шляхи реалізації Програми на період до 2015 року.

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	3
----------------	---

РОЗДІЛ 1

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ

НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ.....	7
--------------------------------------	---

1.1 Нормативно-правове забезпечення.....	8
1.2 Організаційне забезпечення.....	19
1.3 Фінансове забезпечення.....	21
1.4 Наукове забезпечення.....	23

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ.....	35
---	----

2.1 Розвиток ресурсного потенціалу складових елементів екологічної мережі у 2006–2010 роках.....	36
2.2 Формування основних елементів національної екологічної мережі загальнодержавного значення.....	42
2.3 Формування елементів екологічної мережі на регіональному рівні.....	82
2.3.1 Автономна Республіка Крим.....	82
2.3.2 Вінницька область.....	87
2.3.3 Волинська область.....	90
2.3.4 Дніпропетровська область.....	93
2.3.5 Донецька область.....	96
2.3.6 Житомирська область.....	99
2.3.7 Закарпатська область.....	101
2.3.8 Запорізька область.....	105
2.3.9 Івано-Франківська область.....	108
2.3.10 Київська область.....	111
2.3.11 Кіровоградська область.....	113
2.3.12 Львівська область.....	115
2.3.13 Луганська область.....	119
2.3.14 Миколаївська область.....	122
2.3.15 Одеська область.....	125

2.3.16	Полтавська область.....	129
2.3.17	Рівненська область.....	132
2.3.18	Сумська область.....	134
2.3.19	Тернопільська область.....	138
2.3.20	Харківська область.....	142
2.3.21	Херсонська область.....	145
2.3.22	Хмельницька область.....	148
2.3.23	Черкаська область.....	151
2.3.24	Чернівецька область.....	154
2.3.25	Чернігівська область.....	157
2.3.26	Місто Київ.....	160

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПИТАНЬ

РОЗВИТКУ ВСЕЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОМЕРЕЖІ.....	163
---	-----

РОЗДІЛ 4

ІНФОРМУВАННЯ ПРО СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ

ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ ТА УЧАСТЬ

ГРОМАДСЬКОСТІ В ЇЇ ФОРМУВАННІ.....	173
------------------------------------	-----

РОЗДІЛ 5

СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ

РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ

ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ

ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ.....	181
---------------------------------	-----

ВИСНОВКИ.....	186
---------------	-----

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	190
------------------------	-----

РОЗДІЛ 1

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

1.1 Нормативно-правове забезпечення

.....

Метою створення екомережі є відновлення екологічної, функціональної та генетичної єдності екосистем, тому в правовому аспекті основою для формування національної екологічної мережі України є вся сукупність нормативно-правових актів, спрямованих на збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, а також міжнародні конвенції.

Основними нормативно-правовими актами, спрямованими на формування національної екомережі України, є закони України «Про Загальнодержавну програму формування національної екомережі України на 2000–2015 роки» і «Про екологічну мережу України», в яких сформульовано мету та основні принципи її формування, збереження та використання.

Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки (далі – Програма) була розроблена в контексті вимог щодо подальшого опрацювання, вдосконалення та розвитку екологічного законодавства України, а також відповідно до рекомендацій Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (1995 р.) стосовно формування Всеєвропейської екологічної мережі як єдиної просторової системи територій країн Європи з природним або частково зміненим станом ландшафту.

Основною метою Програми є збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження їхнього різноманіття, близького до властивого їм природного стану, та формування їхньої територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б сприяла збереженню природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їхніх популяцій. При цьому національна екологічна мережа має відповідати вимогам щодо її функціонування у Всеєвропейській екологічній мережі та виконувати провідні функції стосовно збереження

біологічного різноманіття. Крім того, Програма має сприяти збалансованому та невиснажливому використанню біологічних ресурсів у господарській діяльності.

Нормативними документами, які забезпечують формування екологічної мережі на регіональному та місцевому рівнях, є рішення обласних і місцевих рад, щодо затвердження регіональних програм та схем формування екомережі, заходів з охорони біо- та ландшафтного різноманіття, зокрема рідкісних і зникаючих видів тварин і рослин, що підлягають особливій охороні, створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду та інші організаційні питання, а також фінансування запланованих заходів по областях.

Відносини, пов'язані з формуванням, збереженням та невиснажливим використанням екомережі України регулюються також іншими законодавчими актами, що спрямовані на:

- збереження біологічного різноманіття («Про тваринний світ», «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України», «Про Зелену книгу України»);
- створення заповідних територій («Про природно-заповідний фонд України»);
- охорону навколишнього природного середовища («Про охорону навколишнього природного середовища»);
- невиснажливе використання природних ресурсів («Про охорону земель», Водний, Лісовий, Земельний кодекси України);
- забезпечення комфортного проживання та безпеку для здоров'я людей («Про планування та забудову територій», «Про землеустрій», «Про місцеве самоврядування в Україні») інших актів законодавства України з питань формування екомережі та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Для забезпечення реалізації основних завдань Програми Міністерство екології та природних ресурсів України разом з іншими центральними органами виконавчої влади здійснювали роботу з удосконалення нормативно-правової бази за такими напрямками.

Формування та функціонування екологічної мережі

З метою надання допомоги територіальним органам Мінприроди під час розроблення регіональних та місцевих схем екомережі наказом Мінприроди України від 24 березня 2006 р. № 136 затверджено Тимчасові методичні рекомендації щодо розроблення схем регіональної екомережі. Після їхньої апробації та внесення доповнень наказом Мінприроди України від 13 листопада 2009 р. № 604 затверджено Методичні рекомендації щодо розроблення регіональних і місцевих схем екомережі, в яких визначено просторову структуру екомережі, порядок розроблення та затвердження її регіональних схем.

Для забезпечення функціонування екомережі та її ефективного управління, визначення механізму включення територій та об'єктів, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову та естетичну цінність, у 2006 р. було розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екомережі».

З метою встановлення основних вимог до організації та проведення державного моніторингу екомережі, визначення джерел фінансування, взаємовідносин центральних органів виконавчої влади в організації та проведенні моніторингу розроблено проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку здійснення державного моніторингу екомережі». Державний моніторинг екомережі передбачає здійснення системи спостережень, спрямованих на оцінку цілісності екомережі і стану природних комплексів та об'єктів, включених до переліків екомережі, на своєчасне виявлення негативних змін прогнозування їх можливого розвитку та пов'язаних з цим наслідків, розроблення прогнозів та рекомендацій щодо формування, збереження та використання екомережі.

Охорона, використання та відтворення ресурсів рослинного й тваринного світу

Для забезпечення впровадження державної політики у сфері збереження та невиснажливого використання біорізноманіття та з метою формування оптимального середовища для існування людини підготовлено проект закону України «Про затвердження Загальнодержавної цільової екологічної програми збереження, відтворення та невиснажливого використання біорізноманіття України на 2009–2027 роки». На основі аналізу основних показників Загальнодержавної програми формування екологічної мережі України з метою приведення її у відповідність до змін, які відбулися у соціально-економічному розвитку України з часу її прийняття та відповідно до вимог нормативно-правових актів, які були прийняті пізніше Програми, зокрема Закону України від 18 березня 2004 р. № 1621-IV «Про державні цільові програми» та відповідної постанови Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 106 «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм», розроблено зміни до Програми, в яких відкориговані основні завдання і заходи, уточнено їх виконавців, обсяги фінансування, терміни реалізації.

На поліпшення умов реалізації єдиної державної політики у сфері розвитку природно-заповідної справи, вдосконалення управління природними біосферними заповідниками та національними природними парками, прискорення формування національної екомережі, розвитку міжнародного співробітництва спрямовано розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2006 р. № 70-р «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової екологічної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року», розроблено проект Загальнодержавної цільової екологічної програми розвитку заповідної справи на період до 2020 року.

З метою підтримання екологічної рівноваги, збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів

сів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність, прискорення формування національної екологічної мережі видано Указ Президента України від 1 грудня 2008 р. № 1129 про розширення мережі та території національних природних парків та інших природно-заповідних об'єктів.

Для вдосконалення управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду видано Указ Президента України від 14 серпня 2009 р. № 611/2009 «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні» та прийнято Закон України від 1 січня 2010 року № 1826-VI «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

З метою охорони і невиснажливого використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів підготовлено проект постанови «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 21 квітня 1998 р. № 521 «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушеннями природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України».

Для налагодження обліку кількісних, якісних та інших характеристик природних рослинних ресурсів, обсягу, характеру, режиму їх використання, а також здійснення систематичного контролю за якісними і кількісними змінами у рослинному світі та інформування про стан рослинного світу прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення державного обліку і кадастру рослинного світу» (від 22 лютого 2006 р. № 195).

У лісовому секторі країни для забезпечення охорони та невиснажливого використання лісів, сприяння реалізації державної політики щодо запровадження сталого управління лісами і підвищення ефективності його функціонування, спрямованого на посилення екологічних, соціальних та економічних функцій лісів України, видано розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 р. № 208 «Про схвалення

Концепції реформування та розвитку лісового господарства».

Відповідно до міжнародних зобов'язань з метою встановлення основних принципів щодо збереження мігруючих видів тварин розроблено, погоджено із заінтересованими центральними органами виконавчої влади та направлено до Кабінету Міністрів України проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції збереження видів тварин, що мігрують».

З метою вдосконалення механізму компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, було розроблено та направлено на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови Кабінету Міністрів України «Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесених до Червоної книги України».

На збереження та відновлення унікальних природних комплексів Карпат, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне, оздоровче й ресурсне значення, уникнення негативних впливів на гірські екосистеми та формування скоординованої діяльності в Карпатському регіоні на шляху до екологічно збалансованого розвитку, а також поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік і громад, збереження культурної спадщини спрямовано розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» від 16 січня 2007 р. № 11-р та Закон України від 4 вересня 2009 р. № 1621-VI «Про ратифікацію Протоколу про збереження біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат».

Для вжиття заходів зі збереження і охорони всіх популяцій видів рукокрилих забезпечено прийняття Закону «Про прийняття поправки до Угоди про збереження кажанів в Європі» (від 18 лютого 2009 р. № 1007-VI); для забезпечення посилення збереження диких птахів фауни України та приведення законодавства України у відповідність до Директиви

Ради ЄС від 2 квітня 1979 р. № 79/409/ЄЕС про збереження диких птахів розроблено та направлено на розгляд Кабінету Міністрів України проект Закону «Про внесення змін до ст. 37 Закону України «Про тваринний світ».

Для приведення у відповідність до частини першої статті 4 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», законів України «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про Червону книгу України» розроблено та подано на розгляд Кабінету Міністрів України законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».

Для забезпечення збереження сталого використання біота ландшафтного різноманіття здійснювався супровід у Верховній Раді України проекту закону «Про ландшафти України», законопроектів з питань збереження тваринного світу, зокрема, про внесення змін до Закону України «Про Червону книгу України» та про внесення змін до Закону України «Про тваринний світ», здійснюється доопрацювання проекту закону «Про прибережну смугу морів».

На збереження популяцій видів тварин і рослин та рослинних угруповань спрямовані накази Мінприроди:

- «Про затвердження Переліку видів рослин та грибів, які заносяться до Червоної книги України та Переліку видів рослин та грибів, що виключені з Червоної книги України (рослинний світ)» від 17 червня 2009 р. № 312 (zareestrovano в Мін'юсті 13 липня 2009 р. за № 625/16641);
- «Про затвердження Переліку видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ) та Переліку видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ)» від 17 червня 2009 р. № 313 (zareestrovano в Мін'юсті 13 липня 2009 р. за № 627/16643);
- «Про затвердження Переліку рідкісних, таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні і заносяться до першого видання Зеленої книги України» від

16 жовтня 2009 р. № 545 (zareestrovano у Мінюсті від 4 листопада 2009 р. за № 1024/17040);

- «Про затвердження Методики синфітосозологічної оцінки природних рослинних угруповань, які підлягають охороні та занесенню до Зеленої книги України» від 27 травня 2009 р. № 257.

У проекті закону України «Про внесення змін до Закону України «Про благоустрій населених пунктів» передбачено позицію у частині збереження та захисту зелених насаджень у містах та інших населених пунктах з метою створення умов, сприятливих для життєдіяльності людини.

Охорона та відтворення водних ресурсів

З огляду на необхідність зменшення забруднення Чорного моря, відтворення біоресурсів моря, забезпечення умов невиснажливого використання морських ресурсів прийнято Закон України від 22 лютого 2007 р. № 685-V «Про ратифікацію Протоколу про збереження біорізноманіття і ландшафтів Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення».

На виконання положень міжнародних конвенцій у 2010 році до Кабінету Міністрів України подано проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про погодження надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення», яким передбачено схвалення Урядом дев'яти водно-болотних угідь Карпатського регіону.

Для врегулювання проблеми встановлення меж прибережних захисних смуг водних об'єктів розроблено та направлено на погодження до заінтересованих центральних органів виконавчої влади проект Закону України «Про внесення змін до Земельного і Водного кодексів України щодо земель водного фонду».

З метою збереження та відтворення природної акваторії Чорного моря, що має особливу природоохоронну, наукову, естетичну та пізнавальну цінність, відповідно до статті 53 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (2456-12) створено ботанічний заказник загальнодержавного

значення «Філофорне поле Зернова» (Указ Президента України від 21 листопада 2008 р. № 1064).

Охорона та відтворення земельних ресурсів

Для посилення контролю за дотриманням вимог законодавства у сфері охорони довкілля, забезпечення збереження цінних природоохоронних територій і складових екомережі під час розгляду матеріалів щодо вилучення (викупу), надання земельних ділянок, у тому числі у зв'язку зі зміною їх цільового призначення, видано наказ Мінприроди від 18 травня 2010 р. № 218 «Про питання, пов'язані з розглядом природоохоронними органами матеріалів щодо вилучення (викупу), надання земельних ділянок».

Для забезпечення охорони та відтворення земельних ресурсів розроблено та підписано спільний наказ Держкомзему, Мінбуду, Держводгоспу, Мінагрополітики, Держкомлісгоспу, УААН від 27 січня 2006 р. № 19/16/22/11/17/12 (зареєстровано в Мін'юсті 5 квітня 2006 р. за № 389/12263) «Про Порядок нормативної грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель у межах населених пунктів)». Порядок регламентує механізм оцінки земель несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів: промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення; земель природно-заповідного та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення; земель лісового і водного фондів.

Склад, зміст, послідовність та організацію виконання робіт з розроблення проекту землеустрою щодо консервації земель визначено в Методичних рекомендаціях щодо механізму виведення з господарського обігу земель, що підлягають консервації, розроблених Держкомземом на виконання свого наказу від 17 жовтня 2002 р. № 175 (зареєстровано в Мін'юсті 14 лютого 2003 р. за № 117/7438) «Про порядок консервації земель». Земельні ділянки, відведені під консерва-

цію, частково стануть складовими частинами національної екологічної мережі України.

Питання щодо формування та функціонування національної екомережі враховані під час розроблення:

- проекту Закону України «Про державний земельний кадастр» (включено питання щодо окремого обліку територій та об'єктів екомережі у складі державного земельного кадастру);
- проекту Закону України «Про державну інвентаризацію земель» (оцінка стану територій та об'єктів екомережі під час проведення інвентаризації земель);
- проекту Закону України «Про внесення змін до статті 20 Земельного кодексу України» (недопущення зміни цільового призначення земель, якщо це загрожуватиме об'єктам природно-заповідного фонду, призведе до погіршення стану лісів, зелених насаджень населених пунктів, інших складових екомережі);
- проекту Закону України «Про внесення змін деяких законодавчих актів України» (щодо заборони вилучення земель природних заповідників, ботанічних садів, зоологічних та дендрологічних парків загальнодержавного значення, заповідних зон біосферних заповідників та національних природних парків);
- проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо встановлення відповідальності за штучне утворення земельних ділянок без відповідної дозвільної документації)».

Забезпечено внесення положень щодо:

- обов'язкового включення заходів зі збереження зелених зон і зелених насаджень та формування екомережі в населених пунктах до Планів земельно-господарського устрою території населеного пункту (постанова КМУ 22 лютого 2008 р. № 79 «Про затвердження Порядку складення плану земельно-господарського устрою території населеного пункту»);
- запровадження механізму визначення наявності приро-

доохоронних обмежень, належності земельних ділянок до об'єктів ПЗФ та можливості продажу земельних ділянок, які входять до складу таких об'єктів, з урахуванням їх екологічної цінності державними органами земельних ресурсів за погодженням з Мінприроди чи його територіальними органами (постанова Кабінету міністрів України від 8 липня 2009 р. № 689 «Про затвердження Порядку продажу об'єктів, що підлягають приватизації, разом із земельними ділянками державної власності»);

- обов'язкового опрацювання альтернативних варіантів і погодження вилучення лісів лише у разі відсутності іншої можливості вирішення питання (розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 липня 2009 р. № 848-р «Про доповнення розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2008 р. № 610»);
- здійснення державної реєстрації обмежень щодо використання земельних ділянок під об'єктами природно-заповідного фонду на підставі відповідних охоронних зобов'язань згідно зі ст. 53 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (постанова Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2009 р. № 1021 «Про затвердження порядків ведення Поземельної книги і Книги записів про державну реєстрацію державних актів на право власності на земельну ділянку та на право постійного користування земельною ділянкою, договорів оренди землі»).

Під час опрацювання проекту Концепції Земельного кодексу України у новій редакції включено положення щодо реалізації пріоритету вимог екологічної безпеки, зокрема у використанні земель, формування екомережі, запровадження економічного стимулювання раціонального землекористування та відповідних фінансових механізмів.

Під час опрацювання проекту Закону України «Про ринок земель» забезпечено включення положення щодо недопущення передачі у приватну власність земель, що мають особливу екологічну та іншу цінність.

1.2 Організаційне забезпечення

Для забезпечення координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, спрямованої на виконання Загальнодержавної програми формування національної екомережі України на 2000–2015 роки, проведення аналізу стану виконання її основних положень, організацію розроблення Зведеної та регіональних схем формування національної екологічної мережі тощо, постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2001 р. № 1603 утворено Координаційну раду з питань формування національної екологічної мережі та затверджено Положення про неї. На Координаційну раду покладаються функції з підготовки пропозицій щодо включення національної екологічної мережі як спеціальної функціональної території загальнодержавного значення до Генеральної схеми планування території України; підготовки у разі потреби пропозицій про внесення змін до Програми; організації підготовки раз на 5 років національної доповіді про стан формування національної екологічної мережі.

Координаційна рада є дорадчим органом, до складу якого входять посадові особи органів виконавчої влади, а також провідні вчені, представники громадських організацій. Враховуючи реорганізацію системи державних органів управління, до постанови Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2001 р. № 1603 у 2006, 2007, 2009 роках внесено зміни щодо посадового складу Координаційної ради з питань формування екологічної мережі.

Щороку Координаційна рада проводила засідання з питань формування національної екологічної мережі. За результатами засідань приймалися відповідні рішення, які направлялися виконавцям Програми.

Для координації діяльності місцевих органів виконавчої влади з формування екологічної мережі в регіонах були створені та функціонували обласні координаційні ради, до складу яких протягом 2006–2010 рр. вносилися зміни.

Серед основних напрямів діяльності на регіональному рівні, спрямованих на формування екологічної мережі, можна визначити такі:

- розроблення регіональних програм і схем формування екологічної мережі та інтеграція положень програм у плани економічного та соціального розвитку регіонів;
- визначення природних територій, перспективних для подальшого заповідання та збереження біотичного і ландшафтного різноманіття, їх обстеження та підготовка наукових обґрунтувань щодо створення нових об'єктів природно-заповідного фонду і включення до екологічної мережі;
- розширення наявних і створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- створення лісів та інших лісонасаджень;
- встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг уздовж водних об'єктів;
- залуження деградованих земель, виведення земель з інтенсивного використання, відновлення природного стану (ренатуралізація) територій, що зазнали антропогенного впливу;
- інвентаризація флори та фауни перспективних природних та напівприродних територій для розбудови екомережі;
- започаткування і ведення кадастрів рослинного і тваринного світу;
- формування переліку першочергових заходів щодо формування регіональної екомережі на наступний рік з передбачуваними обсягами фінансування за рахунок місцевих коштів;
- проведення тематичних конференцій за участю заінтересованих сторін, громадськості тощо;
- інформування громадськості щодо цілей і завдань розбудови екомережі через засоби масової інформації.

На виконання положень Програми та з метою координації її виконання в областях розробляються та реалізуються регіональні програми формування екологічної мережі, зокре-

ма, протягом 2006–2010 рр. затверджено шість регіональних програм формування екомережі (в Автономній Республіці Крим, Закарпатській, Львівській, Луганській, Рівненській, Чернігівській областях). Станом на 1 січня 2011 р., всього затверджено тринадцять регіональних програм формування екомережі (Автономній Республіці Крим, Вінницькій, Дніпропетровській, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Луганській, Одеській, Рівненській, Тернопільській, Харківській, Чернігівській областях).

У Волинській, Сумській, Хмельницькій, Чернівецькій областях, містах Києві та Севастополі розділи щодо формування екомережі включені до місцевих програм з охорони навколишнього природного середовища.

Розроблено проекти програм у шести областях (Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Полтавській, Херсонській, Черкаській).

Заплановано розробити проекти програм протягом 2011–2012 рр. у Житомирській та Київській областях.

1.3 Фінансове забезпечення

Основним джерелом покриття витрат на формування національної екологічної мережі загальнодержавного значення є кошти, передбачені у загальному та спеціальному фондах Державного бюджету України на виконання заходів, що забезпечують охорону навколишнього природного середовища.

Природоохоронні заходи, спрямовані на виконання Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки, фінансувалися за рахунок бюджетних програм:

- КПКВ 2401260 – «Формування національної екологічної мережі» (Державний фонд охорони навколишнього природного середовища (далі – ДФОНПС) – 9469,9 тис. грн. ;
- КПКВ 2401040 – «Прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими

програмами і державним замовленням у сфері природоохоронної діяльності та гідрометеорології, фінансова підтримка підготовки наукових кадрів» (загальна частина державного бюджету) – 501,6 тис.грн.

Обсяг загального фінансування бюджетних програм за п'ять років становив 9971,51 тис. грн.

Протягом звітного періоду виконано природоохоронні заходи, тематика яких відповідала пріоритетам діяльності міністерства щодо формування екологічної мережі, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Кошти були спрямовані на розроблення проектів створення, розширення, відведення земель для організації території установ природно-заповідного фонду; зміцнення матеріально-технічної бази об'єктів природно-заповідного фонду; ведення державних кадастрів тваринного та рослинного світу природно-заповідного фонду України; забезпечення виконання зобов'язань України за міжнародними угодами; інформування громадськості; наукове обґрунтування розвитку екологічної мережі, підготовку Національної доповіді про стан формування національної екологічної мережі; підготовку та видання Червоної книги України (рослинний та тваринний світ); складання паспортів водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення; визначення екологічно безпечних способів добування диких тварин, у тому числі рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, та ін.

Стан фінансування заходів, спрямованих на формування національної екологічної мережі, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття на місцевому та регіональному рівні, був незадовільним. Фактичне фінансування зазначених заходів на місцевому рівні здійснювалося в основному за рахунок місцевих ФОНПС (до 90 %) і становило близько 9 % обсягу коштів місцевих ФОНПС.

Найскладніша ситуація щодо фінансування заходів з формування екологічної мережі, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття з місцевих бюджетів у 2006 р. спостерігалася в Житомирській, Запорізькій, Івано-Франків-

ській, Луганській та Черкаській областях; у 2007 р. – в Івано-Франківській та Луганській областях; у 2008 р. – у Київській області та м. Севастополі; у 2009 р. – у Київській, Херсонській, Черкаській областях та м. Севастополі; у 2010 р. – у Херсонській, Хмельницькій та Черкаській областях.

1.4 Наукове забезпечення

З метою наукового забезпечення виконання заходів і формування національної екологічної мережі Програма передбачає проведення фундаментальних і прикладних досліджень, спрямованих на розроблення рекомендацій і методів, щодо збереження та відтворення біо- та ландшафтного різноманіття. Це має забезпечити збалансоване і невиснажливе використання їх природних ресурсів, інвентаризацію природних комплексів та компонентів, організацію ведення кадастрів природних ресурсів і моніторингу довкілля у межах національної екологічної мережі, створення відповідних банків даних і геоінформаційних систем.

Програма передбачає такі заходи з формування національної екологічної мережі:

1. Розроблення проектів створення, відведення земель для організації території об'єктів природно-заповідного фонду.
2. Ведення державного кадастру природно-заповідного фонду України.
3. Збереження популяцій видів рослин і тварин.
4. Здійснення заходів, що впливають з виконання зобов'язань України за міжнародними договорами.
5. Наукові розробки для забезпечення реалізації Програми.

Протягом 2006–2010 років були виконані науково-дослідні роботи, тематика яких відповідала пріоритетам діяльності Мінприроди України щодо формування екологічної мережі, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Розроблення проектів створення, відведення земель для організації території та об'єктів природно-заповідного фонду:

- підготовлено матеріали до проектів створення національних природних парків (далі – НПП) «Перлина Волино-Поділля» (перший етап; 2006), «Зачарований Край» (перший етап; 2006) та розпочато підготовку матеріалів до проекту створення національного природного парку «Великий Бір» (другий етап; 2006–2008);
- підготовлено матеріали до проектів створення НПП «Черемоський» (2006–2009), «Кременецькі гори» (2006–2009), «Верховинський» (2006–2009), «Кременчуцькі плавні» (2006–2009), «Нижньосульський» (2006–2009), «Верхньосульський», «Середньосеймський», «Кінбурнська коса», «Диканьківський», «Пам'ятка Пеняцька», «Сіверсько-Донецький», ПЗ «Древлянський» (2009–2010);
- розроблено проект організації території Сирецького дендропарку загальнодержавного значення (2006);
- розроблено проекти організації території, відводу земельних ділянок та винесення меж в натурі для НПП «Вижницький», «Гуцульщина», «Синевир» (перший етап), «Карпатський» (перший етап), «Ічнянський», «Ужанський» (2006);
- встановлено в натурі межі земельних ділянок, наданих у постійне користування НПП «Карпатський», із закріпленням їх відповідними знаками (2007);
- виконано картографування природних комплексів і підготовлено матеріали щодо проектів організації НПП «Мезинський» (2006–2008) та «Великий Луг» (2006–2008).

Ведення державного кадастру природно-заповідного фонду України:

- удосконалено систему ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду (2006);
- опрацьовано й узагальнено дані щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду України станом

на 1 січня 2006 р. згідно з діючою нормативно-правовою базою (2006);

- апробовано автоматизовану систему ведення кадастру, можливості узагальнення даних відповідно до прийнятих кадастрових форм та внесення пропозицій щодо удосконалення системи ведення кадастру (2006);
- створено інформаційну базу у сфері заповідної справи: розроблено CD-версію Веб-порталу, видано 500 примірників CD-дисків з інформаційною інтерактивною системою «Природні та біосферні заповідники, національні природні парки України» (2006);
- проведено інвентаризацію природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду у Харківській (2007), Донецькій (2007), Полтавській (2008), Кіровоградській (2008), Луганській (2008), Хмельницькій (2009), Вінницькій (2009), Дніпропетровській (2010) та Запорізькій (2010) областях.

Збереження популяцій видів рослин і тварин:

- підготовлено до видання Червону книгу України (рослинний світ). Зокрема, протягом 2006 р. складено загальний перелік видів, які необхідно включити до нового видання Червоної книги України (рослинний світ), у яких наведено статус, наукове та практичне значення, мотиви охорони, біоморфологічна характеристика, чисельність та структура популяцій, причини зміни чисельності, екологічні умови місцезростання, лімітуючі антропогенні чинники, необхідні заходи з охорони; складено картосхеми поширення цих видів; підготовлено списки видів тварин, які запропоновано занести до третьої редакції Червоної книги України, та списки видів, що їх пропонують до виключення з чинної редакції; підготовлено картосхеми поширення видів, які запропоновано внести до третьої редакції Червоної книги України (тваринний світ); у 2008 р. – проведено оцінку стану популяцій риб, занесених до Червоної книги України; розроблено проект Порядку державного

обліку рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослинного і тваринного світу, занесених до Червоної книги України; у 2009 р. – проведено оцінку стану популяцій видів рослин, занесених до Червоної книги України, в межах лучних екосистем з метою подальшого їх заповідання; здійснено наукове опрацювання оригінал-макету третьої редакції Червоної книги України (тваринний та рослинний світ);

- розпочато вивчення фітоценотичної різноманітності лісових екосистем Ужанського національного природного парку та обґрунтування їх охорони і сталого розвитку (2007);
- у 2009 р. видано двотомне третє видання Червоної книги України. У том «Тваринний світ» увійшла інформація про 542 види рідкісних та зникаючих видів тварин. Таксономічний розподіл цих видів репрезентують гідроїдні поліпи (2 види), круглі (2) та кільчасті (9) черви, ракоподібні (31), павукоподібні (2) та багатоніжки (3), ногохвістки (2), комахи (226), молюски (20), круглороті (2) та риби (69), земноводні (8), плазуни (11), птахи (87), ссавці (68). Кількість видів тварин у третьому виданні порівняно з другим, збільшилась на 160 видів, у другому порівняно з першим – на 297 видів. З'ясовано, що з урахуванням приблизно однакових проміжків часу між виданнями Червоної книги України спостерігається певне уповільнення темпів зменшення втрати різноманіття окремих таксономічних груп фауни України. До третього видання Червоної книги України (рослинний світ) занесено 826 видів рослин і грибів. У новому списку істотно переважають судинні рослини (611 видів), хоч відсоток збільшення їх кількості порівняно з попереднім списком є найнижчим (лише 28 %). Мохоподібні представлені 46 видами (на 39 % більше, ніж у попередньому виданні), водорості – 60 (72 %), лишайники – 52 (48 %), гриби – 57 видами (кількість збільшена на 47 %). Кількість видів рослин у третьому виданні порівняно з другим збільшилась на 285 видів, у другому порівняно з першим – на 390 видів;

- у 2009 р. видано Зелену книгу України. Зелена книга України є офіційним державним документом (Закон України «Про рослинний світ» (1999), «Положення про Зелену книгу України» (Постанова Кабінету Міністрів від 29 серпня 2002 року № 1286), в якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних, таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні. Перше офіційне видання «Зеленої книги України» (2009) включає 160 статей, в яких наведено характеристики 800 раритетних асоціацій рослинності України, серед яких є рідкісні (347), такі, що перебувають під загрозою зникнення (354) та типові (99). Статті згруповано відповідно до типів рослинності: лісова (72 статті, 308 асоціацій), чагарникова і чагарничкова рослинність Карпат і Криму (9 статей, 32 асоціації), трав'яна і чагарникова степова рослинність (25 статей, 222 асоціації), трав'яна і чагарничкова рослинність ксеротичного типу на відслоненнях та пісках (8 статей, 32 асоціації), лучна (6 статей, 20 асоціацій), болотна (11 статей, 39 асоціацій), галофітна (3 статті, 10 асоціацій), водна (26 статей, 137 асоціацій). Зелена книга є основою для розроблення охоронних заходів щодо збереження, відтворення та використання занесених до неї природних рослинних угруповань. Охорона цих угруповань спрямовується на збереження їх ценотичної структури, популяцій рідкісних видів рослин та умов місцезростання;
- введено до бази даних Державного кадастру тваринного світу оновлену інформацію про поширення видів тварин, занесених до чинної редакції Червоної книги України (тваринний світ); удосконалено функції програмного забезпечення; базу даних кадастру доповнено зображеннями птахів; розроблено інструкції щодо внесення даних за видами, які перебувають під охороною, до регіонального компоненту Державного кадастру; представлено стратегічний план розвитку кадастру до 2010 р. (2006);
- проведено роботи з визначення та картування важли-

- вих екокоридорів, які є шляхами міграції бурого ведмеда (індивідуальні ділянки перебування та барліг), створення відповідної електронної бази даних, розроблення та впровадження заходів щодо збереження його популяції, у т. ч. інформаційно-просвітницьких (2009);
- підготовлено науково-експертне, правове та фінансово-економічне обґрунтування створення центрів штучного розведення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин (2008–2009);
 - виконано роботи з паспортизації субпопуляцій і розроблено план розселення зубра в Україні на основі оцінки сучасного стану, кормової бази та оптимальної чисельності субпопуляцій (розроблення та впровадження заходів щодо його збереження, у т. ч. інформаційно-просвітницьких) (2008–2010);
 - проведено роботи з визначення екологічно безпечних способів добування диких тварин, у тому числі рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, з урахуванням таксономічної належності та біологічних особливостей для розведення в спеціально створених умовах, а також у науково-дослідних та інших цілях (2010);
 - проведено роботи з визначення способів і методів використання диких тварин різних таксономічних груп (ссавці, птахи, плазуни, членистоногі) без їх вилучення, знищення та без погіршення середовища їх існування з метою отримання продуктів їх життєдіяльності (2010);
 - проведено роботи із забезпечення визначниками зразків CITES для окремих таксономічних груп (ссавці, птахи, плазуни, членистоногі, амфібії) постів екологічного контролю на державному кордоні, регіональних підрозділів Мінприроди та інших заінтересованих організацій (2010).

Здійснення заходів, що впливають на виконання зобов'язань України за міжнародними договорами:

- досліджено стан популяцій окремих видів рослин України, занесених до Додатка I Конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція, 2006);
- проведено систематизацію наукової інформації про сучасний стан охорони видів рослин України (64 види), занесених до Додатка I Бернської конвенції; досліджено популяції та еколого-ценотичні особливості окремих видів рослин; складено картосхему поширення цих видів; встановлено фактори, що лімітують поширення цих видів; визначено необхідні заходи щодо їх охорони (2006);
- підготовлено рекомендації щодо окремих видів рослин (60 видів) для включення до Додатка I Бернської конвенції. Вийшло друком наукове видання «Рослини України під охороною Бернської конвенції» (2006);
- здійснено науковий опис Поліського природного коридору, включаючи перелік та опис його структурних елементів; розроблено проект схеми Поліського природного коридору з картографічними матеріалами (2006);
- розпочато підготовку опису Яворівського національного природного парку для подання на нагородження дипломом Ради Європи (2007);
- здійснено наукове опрацювання заходів щодо створення Карпатської екологічної мережі, обґрунтовано розвиток екологічної мережі у Карпатах як складової Всеєвропейської екологічної мережі (2006–2007);
- завершено роботи з підготовки першого етапу проекту Зведеної схеми формування екологічної мережі України (2007–2008);
- складено паспорти водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення, і внесено зміни до них (2009);
- визначено 6 нових водно-болотних угідь, що відповідають вимогам (критеріям) водно-болотних угідь міжнародного значення, згідно з вимогами Рамсарської кон-

венції підготовлено інформаційні описи та картосхеми цих водно-болотних угідь українською та англійською мовами (2009).

Наукові розробки для забезпечення реалізації Програми:

- розроблено проект порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі (2006);
- розроблено методичні рекомендації щодо визначення територій, які мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову та естетичну цінність і будуть включені до переліків територій та об'єктів екологічної мережі або зарезервовані для цих потреб, та рекомендації щодо визначення режимів охорони і використання екосистем ключових, сполучних буферних та відновлювальних територій екологічної мережі (2006);
- розроблено практичні рекомендації, спрямовані на підтримку, збереження та відновлення червонокнижних видів риб Карпат шляхом створення об'єктів природно-заповідного фонду, внесення змін до законодавства України з урахуванням положень міжнародних договорів, стороною яких є Україна (Конвенція про біорізноманіття, CITES, Бернська та Боннська конвенції, Протокол про збереження ландшафтного та біологічного різноманіття до Бухарестської конвенції про захист Чорного моря від забруднення). Розроблено структурований план заходів щодо відтворення популяцій видів риб Карпатського регіону з розрахунками їх вартості (2006);
- розроблено проект рекомендацій щодо визначення критеріїв та показників економічної оцінки еколого-соціальних функцій лісових екосистем (2007);
- розроблено проект правил проведення природоохоронних заходів на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України (2007);
- закінчено роботи з розроблення наукових засад та мето-

дичних рекомендацій щодо реконструкції і окультурення антропогенізованих ландшафтів України (2007–2008);

- розроблено пропозиції з удосконалення системи управління заповідників та національних природних парків як складових елементів національної екологічної мережі (2008);
- закінчено роботи з розроблення (науково-експертного опрацювання) проекту змін до Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки (2007–2008);
- підготовлено науково обґрунтовані рекомендації щодо визначення правового статусу елементів екологічної мережі (2009);
- розроблено методичку економічної оцінки природно-заповідних територій (2009–2010).

Також були проведені заходи, спрямовані на зміцнення матеріально-технічної бази об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема Карпатського біосферного заповідника, природного заповідника «Єланецький Степ», Ужанського та Ічнянського національних природних парків.

Крім того, було виконано відповідні роботи на місцевому рівні, спрямовані на розроблення, впровадження регіональних програм та схем розвитку екологічної мережі, утримання установ природно-заповідного фонду, підготовку проектів організацій та винесення меж об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення у натуру, підготовку наукових обґрунтувань щодо створення об'єктів природно-заповідного фонду, інвентаризацію флори і фауни, формування місцевих переліків і списків рідкісних і занесених до Червоної книги України тварин і рослин та інші наукові дослідження відповідно до обласних програм.

Результати виконання вказаних робіт мали позитивне значення та сприяли збереженню біологічного та ландшафтного різноманіття України, розбудові екологічної мережі, розвитку природно-заповідного фонду.

У розробленні складових екомережі за 2006–2010 рр. брали участь науковці Інститутів НАН України, природоохоронних установ, університетів, члени громадських природоохоронних організацій.

Вчені Інститутів НАН України здійснили численні дослідження з питань формування національної екологічної мережі, зокрема, стосовно розроблення методики формування екологічної мережі та критеріїв вибору її складових елементів. Згідно з цими дослідженнями проектування екологічної мережі має здійснюватися шляхом розроблення регіональних схем формування екомережі Автономної Республіки Крим і областей, а також місцевих схем формування екомережі районів, населених пунктів та інших територій.

Заслугує на увагу розроблення графічної моделі екокаркасу Національної екологічної мережі України, описана С. А. Генсіруком у 2003 р.

Розроблено детальну систему критеріїв вибору території елементів екомережі (біоекологічні, ландшафтні й територіальні) та визначено їх особливості (Шеляг-Сосонко та ін., 2004).

Крім того, обґрунтовано необхідність охорони не тільки біоти, а й ландшафтів (функціональних комплексів), адже ландшафтно-екологічний підхід для заповідання – це якісно новий науково обґрунтований підхід, який поєднує в собі всі попередні системи охорони природи, пов'язує менеджмент природоохоронної діяльності з різними секторами економіки (аграрним, лісовим, транспортним, туристичним) (Шеляг-Сосонко та ін., 2006).

Розглянуто структуру екомережі за ієрархічними рівнями (планетарним, континентальним, національним, регіональним і локальним) та походженням (Попович, 2007).

Проблемі репрезентативності заповідних територій приділяли увагу багато українських вчених: С. М. Стойко, К. М. Ситник, Ю. Р. Шеляг-Сосонко, Т. Л. Андрієнко, М. А. Голубець, І. Г. Ємельянов, Л. І. Мілкіна, В. М. Остапко, О. О. Кагало, М. Д. Гродзинський, С. Ю. Попович, Я. І. Мов-

чан, О. М. Байрак, В. М. Пашенко та ін. Зокрема, на основі їхніх розробок виділено такі типи репрезентативності: біотична, географічна і геосозологічна, яка їх об'єднує.

Фундаментальні дослідження з питань формування екомережі провели вчені Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного (Ю. Р. Шеляг-Сосонко, Я. П. Дідух, Т. Л. Андрієнко, В. А. Онищенко, Д. В. Дубина, П. М. Устименко, Л. В. Вакаренко та ін.). Зокрема, вони розробили концептуальні підходи розвитку понять, пов'язаних з екомережею, розробили і описали схеми національної та регіональних екомереж, охарактеризували складові Поліського, Степового та Азово-Чорноморського екокоридорів.

Вагомий внесок у розбудову складових екомережі України відображено у роботах вчених Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена (В. А. Костюшин, Г. Г. Гаврись, О. В. Василюк). Вони розробили підходи до екомереж Дніпровського, Південно-Бузького, Деснянського екокоридорів, окремі регіональні схеми екомережі Київської, Луганської та Миколаївської областей (Південно-Бузький..., 2007; Дніпровський..., 2008; Деснянський..., 2010).

До розроблення програм та схем національної екомережі Карпат, а також опису складових схем регіональних екомереж на основі застосування комплексного екосистемного підходу були залучені фахівці Інституту екології Карпат НАН України, Львівського національного університету імені Івана Франка (Кагало, 2006; Брусак та ін., 2010), вчені Національного Чернівецького університету, Чернівецького обласного краєзнавчого музею, національного природного парку «Вишницький» (Коржик, 2009, 2010; Чорней, Буджак, Скільський, 2008), а також Національного авіаційного університету (Мовчан та ін., 2003, 2006), Національного університету біоресурсів і природокористування України (Попович, 2007).

Провідна роль ландшафтознавчого підходу у науковому забезпеченні проектування екомережі висвітлена у розробках Л. П. Царика на прикладі Поділля (2010); ландшафтно-екологічний підхід використано для обґрунтування структу-

ри екомережі Тернопільської (Царик, 2006), Кіровоградської (Зарубіна, 2010), Черкаської (Конякін, 2010) областей.

Під час розроблення регіональної схеми формування екомережі Криму вченими Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського застосований комплексний ландшафтно-територіальний підхід (Регіональная..., 2005; Карпенко и др., 2009).

До розроблення концепцій, регіональних програм та схем формування екомережі також залучалися фахівці різних науково-дослідних закладів, зокрема: Донецького ботанічного саду НАН України (Остапко, Муленкова та ін., 2008), лабораторії проблем природних територій та об'єктів особливої охорони Українського науково-дослідного інституту екологічних проблем (Клімов та ін., 2008), Поліського філіалу УкрНДІЛГА (Орлов, 2009), НДІ прикладної екології східно-українського національного університету ім. В. Даля та ін.

Проекти регіональних схем формування екомережі розроблялися також за участі науковців-викладачів закладів вищої освіти на основі здійснення багаторічних комплексних досліджень з вивчення ландшафтного і біотичного різноманіття природно-заповідних територій та інших цінних природних територій, зокрема Дніпропетровського національного університету (Шапар, 2009; Манюк, 2010), Одеського національного університету (Попова, 2006; Попова, Русич 2010), Вінницького технологічного університету (Мудрак, 2009), Херсонського державного університету (Бойко М., Бойко П. 2006), Хмельницького та Кам'янець-Подільського університетів (Юглічек, 2004; Любінська, 2009), Мелітопольського інституту екології та соціальних технологій (Коломійчук та ін., 2010), Чернігівського національного університету ім. Т.Г. Шевченка (Карпенко, 2008), Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка (Регіональна..., 2010), Сумського національного аграрного університету (Гавриш та ін., 2007; Панченко, 2008).

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

2.1 Розвиток ресурсного потенціалу складових елементів екологічної мережі у 2006 – 2010 роках

Збільшення площі території, що формує національну екомережу України, відбувалося насамперед за рахунок розширення існуючих і створення нових об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ).

За вказаний період ПЗФ збільшився на 460 територій та об'єктів загальною площею 604,4 тис. га (рис. 2.1). Найвагомим показником збільшення площі ПЗФ є створення 32 національних природних парків і двох природних заповідників у 21 області України та Автономній Республіці Крим, а також розширення площ існуючих трьох природних заповідників, двох біосферних заповідників, п'яти національних природних парків (табл. 2.1). При цьому темпи зростання площі природно-заповідного фонду відставали від завдань Програми.

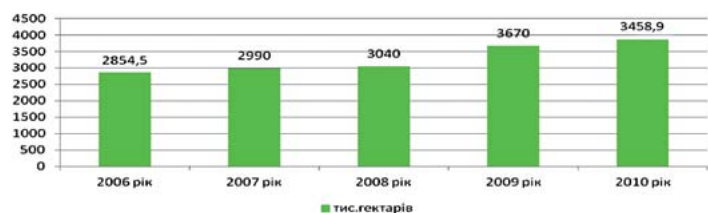

Рис. 2.1 – Зростання площі природно-заповідного фонду України у 2006 – 2010 рр.

Відношення площі ПЗФ до площі держави («показник заповідності») станом на 1 січня 2006 р. становив 4,73% (порівняно з 2005 р. відсоток заповідності зріс на 0,08), станом на 1 січня 2011 р. – 5,7%.

Станом на 1 січня 2011 р. загальна площа природних, біосферних заповідників і національних природних парків (70 установ) досягла 1672 тис. га (48% площі ПЗФ і 2,8% площі

України), площа земель, наданих їм у постійне користування, – 873,7 тис. га (25% площі ПЗФ, 1,4% площі України, 52% загальної площі установ ПЗФ).

Таблиця 2.1 – Площа територій та об'єктів природно-заповідного фонду України у 2006–2010 рр.

Категорія територій та об'єктів ПЗФ	Площа земельних угідь, тис. га					
	станом на 1.01.06	станом на 1.01.07	станом на 1.01.08	станом на 1.01.09	станом на 1.01.10	станом на 1.01.11
Національні природні парки	670,9	718,7	765,9	787,2	1001,8	1215,8
Природні заповідники	164,3	164,3	164,3	168,1	198,7	205,3
Біосферні заповідники	226,3	226,3	226,3	226,3	246,4	250,9
Інші категорії	1854,7	1854,7	1833,5	1859,9	1821,1	1786,9
Разом	2807,1	2854,5	2989,96	3041,5	3268,0	3458,9

У зазначений період всі області значно збільшили площі територій, що формують національну екомережу внаслідок оптимізації ПЗФ. Проте кількісні показники збільшення площі ПЗФ значно відрізняються, незалежно від природного потенціалу області. За показниками збільшення площі ПЗФ виділено 5 категорій областей: з мінімальними показниками (Хмельницька область, площа ПЗФ збільшилася на 587,0 га); від 8 до 20 тис. га – 6 областей (Закарпатська, Харківська, Тернопільська, Луганська, Рівненська, Кіровоградська); від 20 до 40 тис. га – 13 областей (Херсонська, Миколаївська, Львівська, Вінницька, Чернігівська, Полтавська, Чернівецька, Черкаська, Сумська, Донецька, Івано-Франківська, Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська); від 40 до 60 тис. га – 2 області (Волинська, Одеська); максимальні показники – понад 70 тис. га – 3 області (Запорізька – на 93955,4 га Житомирська – на 83538,4 га, Київська – 72414,5 га).

Вагомим показником для оцінки перспективних складових національної та регіональних екомереж є «показник заповідності» (частка площ ПЗФ від площ адміністративних одиниць). Найвищий показник (11,0 – 15,6%) мають області Карпатського регіону (Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька), деякі Поліського (Волинська) та Поділля (Хмельницька). Серед міст найвищий потенціал для формування складових елементів екомережі мають міста Київ та Севастополь (30,3%). 7 областей характеризуються вищим показником від середнього по Україні (5,8 – 9%), зокрема, Львівська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Чернігівська та Автономна Республіка Крим. Майже половина областей характеризуються показниками, які наближаються до середнього по Україні, зокрема, 4 – 5% (Полтавська, Житомирська, Запорізька, Одеська), або коливаються від 2 до 4% (Донецька, Київська, Луганська, Миколаївська, Харківська, Черкаська). Найменше значення показника (1,5 – 1,9%) мають для Вінницька, Дніпропетровська та Кіровоградська області.

Площа територій екомережі була збільшена також за рахунок розширення, зокрема: лісів, лісовкритих площ, сіножатей, пасовищ, прибережних захисних смуг тощо. Так, за даними Державного агентства лісових ресурсів України, у 2006 р. посаджено 19 тис. га нових лісів, що на 9,6 тис. га більше порівняно з попереднім роком; у 2007 р. – 24,5 тис. га нових лісів; у 2008 р. – 21,7 тис. га; у 2009 р. – 31,7 тис. га; у 2010 р. – 26,9 тис. га.

У лісовому фонді підприємств, які належать до сфери управління Держкомлісгоспу, у 2006–2010 р. було створено понад 3 тисячі територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею понад 1,2 млн га, що становило: у 2006 р. – 14,3% загальної площі ПЗФ, у 2007 р. – 14,3%, у 2008 р. – 14,7%, у 2009 р. – 15,4%, у 2010 р. – 15,7%.

На землях лісгосподарських підприємств Держкомлісгоспу створено 71 об'єкт природно-заповідного фонду місцевого значення на площі 49252, 4 га та розширено 12 на пло-

щі 4603,7 га. Крім того, 5372,5 га земель лісгосподарського призначення було включено (2872,5 га без вилучення та 2500 га з вилученням) до складу Нижньодністровського національного природного парку.

Площа полезахисних лісосмуг (за формою 6-зем) станом на 1 січня 2011 р. становила 449,0 тис. га, площа інших захисних насаджень – 989,5 тис. га, з них на землях промисловості, транспорту та зв'язку відповідно – 2,2 та 100,5 тис. га.

Водогосподарські організації здійснювали комплекс заходів у басейнах річок та інших водних об'єктів для поліпшення екологічного стану, насамперед зі створення водоохоронних зон з виділенням прибережних захисних смуг вздовж річок і навколо водойм, упорядкування водних джерел тощо.

Станом на 2006 р. межі прибережних захисних смуг уздовж річок було встановлено довжиною близько 72 тис. км, у межах прибережних захисних смуг залужено 63 тис. га і залісено 77 тис. га земель. Протягом 2006 р. було встановлено межі прибережних захисних смуг довжиною 3700 км, залужено 7800 га і залісено 7000 га земель. У 2009 р. було встановлено 33014,9 км прибережних захисних смуг, залужено 372,6 га та залісено 3837,9 га земель в їх межах, упорядковано 624,4 км річищ малих річок. Найбільший обсяг зазначених робіт було виконано у Вінницькій, Донецькій, Дніпропетровській, Житомирській, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Рівненській та Харківській областях. У 2010 р. було встановлено 2080 км прибережних захисних смуг, залужено 305 га та залісено 3390 га земель в їх межах, упорядковано 599 км річищ малих річок. Найбільший обсяг зазначених робіт було виконано у Харківській, Київській, Сумській, Дніпропетровській, Полтавській та Кіровоградській областях.

Було здійснено заходи з впорядкування і благоустрою територій, зокрема розчищено і впорядковано водні джерела, водоохоронні зони та прибережні смуги.

На території водно-болотних угідь проведено роботи зі

створення 22 об'єктів ПЗФ, у т. ч. двох загальнодержавного значення. Проведено моніторинг на території 10 водно-болотних угідь.

Здійснювались заходи щодо створення трьох транскордонних водно-болотних угідь та надання статусу міжнародного значення 16 водно-болотних угідь. Складено паспорти та поновлено описи для 33 водно-болотних угідь міжнародного значення.

Розроблено менеджмент-план та уточнено межі для двох водно-болотних угідь. Реалізовано заходи щодо охорони та збереження біорізноманіття на території 11 водно-болотних угідь, стабілізації гідрологічного режиму та загального екологічного стану – 4.

З метою запобігання та припинення розвитку ерозійних процесів в Україні впроваджується ґрунтозахисна система землеробства, яка передбачає залуження деградованих земель та виведення їх з інтенсивного використання, відновлення природного стану територій, що зазнали антропогенного впливу, проведення заходів з рекультивациі та консервації земель. Значна частка заходів у цьому напрямі здійснюється в рамках бюджетної програми КПКВК 2408040 «Збереження, відтворення та забезпечення раціонального використання земельних ресурсів», а також за рахунок коштів місцевих бюджетів та інших джерел.

Простежується тенденція зростання площ деградованих та малопродуктивних земель, що знаходяться під тимчасовою консервацією (з 2,7 тис. га у 2006 р. до 3,5 тис. га у 2010 р.), а також земель, що перебувають у стадії меліоративного будівництва та відновлення родючості (з 55,8 тис. га у 2006 р. до 56,1 тис. га у 2010 р.). Значно знизились темпи робіт щодо поліпшення малопродуктивних угідь (з 8928,9 га у 2006 р. до 484,7 га у 2010 р.).

Таблиця 2. 2 – Загальна площа складових національної екомережі у 2006–2010 рр.

Складові екомережі	Площа (тис. га) станом на				
	1.01. 2006	1.01. 2008	1.01. 2009	1.01. 2010	1.01. 2011
Сіножаті та пасовища	7950,5	7924,3	7918,0	7899,5	7892,9
Ліси та лісовкриті площі	10503,7	10556,3	10570,1	10591,9	10601,1
Відкриті заболочені землі	966,0	975,8	978,0	979,4	979,9
Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються у господарстві	126,4	126,1	125,3	125,3	125,4
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	1040,5	1038,2	1032,8	1029,9	1028,3
Води	2416,9	2421,6	2422,5	2423,2	2423,5
Загальна площа (тис. га) / відсоток від загальної площі України	23004,0 / 38,1 %	23042,3 / 38,16%	23046,7 / 38,17%	23049,2 / 38,18%	23051,1 / 38,19%

Протягом 2006-2010 років спостерігалися зміни площ земельних угідь, які, відповідно до Програми, відносять до складових екомережі (табл. 2.2). Зокрема, збільшилися площі лісів і лісовкритих площ – на 97,4 тис. га; зайняті водою – на 6,6 тис. га. Разом з тим, зберігалася тенденція щодо зменшення площ сіножатей і пасовищ (на 57,6 тис. га).

2. 2 Формування основних елементів національної екологічної мережі загальнодержавного значення

.....

Відповідно до Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки, природні регіони, природні коридори та буферні зони у своїй безперервній єдності утворюють мережу, яка об'єднує ділянки природних ландшафтів у територіально цілісну систему. З огляду на функції, площу, видовий склад рослинного і тваринного світу в національній екологічній мережі виділяють елементи міжнародного, загальнодержавного та місцевого значення.

Природні регіони формуються на територіях, що мають у своєму складі об'єкти природно-заповідного фонду, відсоток яких значно перевищує аналогічний у цілому по країні, а також інші території, що відповідають умовам, визначеним національним природоохоронним законодавством або міжнародними нормативно-правовими актами (конвенціями, угодами, договорами тощо), і забезпечують збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, особливо ті, що включають середовища існування рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин і тварин.

Природні коридори формуються ділянками природних ландшафтів витягнутої конфігурації, різної ширини, протяжності, форми і з'єднують між собою природні регіони. Вони мають забезпечувати відповідні умови збереження видів дикої фауни та флори.

Буферні зони створюють для захисту природних регіонів і коридорів від негативної дії зовнішніх чинників, забезпечення дотримання в їхніх межах сприятливіших умов для розвитку і самовідновлення та оптимізації форм господарювання з метою збереження існуючих і відтворення втрачених

природних цінностей.

Національна екологічна мережа включає елементи загальнодержавного і місцевого значення, які визначають за науковими, правовими, технічними, організаційними та фінансово-економічними критеріями.

До елементів національної екологічної мережі загальнодержавного значення належать:

- природні регіони, де зосереджено існуючі та такі, що створюватимуться, природно-заповідні території. Насамперед це регіони Карпат, Кримських гір, Донецького кряжу, Приазовської височини, Подільської височини, Полісся, витоків малих річок, окремих гирлових ділянок великих річок, прибережно-морської смуги, континентального шельфу тощо;
- основні комунікаційні елементи національної екологічної мережі, а саме – широтні природні коридори, що забезпечують природні зв'язки зонального характеру, Поліський (лісовий), Галицько-Слобожанський (лісостеповий), Південноукраїнський (степовий), а також меридіональні природні коридори, просторово обмежені долинами великих річок – Дніпра, Дунаю, Дністра, Західного Бугу, Південного Бугу, Сіверського Дінця, які об'єднують водні та заплавні ландшафти – шляхи міграції численних видів рослин і тварин. Окремий природний коридор, що має міжнародне значення, формує ланцюг прибережно-морських природних ландшафтів Азовського і Чорного морів, який оточує територію України з півдня.

Для визначення основних елементів екомережі на загальнодержавному рівні протягом 2006 – 2010 р. на замовлення Мінприроди здійснювали роботи з опрацювання матеріалів з метою підготовки проекту Зведеної схеми формування екомережі, зокрема розроблення та опис структури природних регіонів та коридорів загальнодержавного значення.

Станом на 2010 рік:

- здійснено наукове опрацювання заходів щодо створення

Карпатської екомережі, обґрунтовано розвиток екомережі у Карпатах як складової Всеєвропейської екомережі;

- здійснено ландшафтознавче та біогеографічне обґрунтування просторової локалізації Галицько-Слобожанського міжрегіонального транскордонного екокоридору, підготовлено переліки ландшафтних комплексів, екосистем і екотопів для формування національної екомережі та загальну схему екокоридору;
- підготовлено концептуальне обґрунтування структури та компонентів Азово-Чорноморського екокоридору;
- розроблено концепцію регіональної схеми формування екомережі Дністровського річкового меридіонального екокоридору та підготовлено картосхему коридору;
- розроблено концепцію регіональної схеми формування екомережі Поліського екокоридору, здійснено науковий опис Поліського природного коридору, включаючи перелік та опис його структурних елементів, підготовлено обґрунтування меж коридору як єдиної територіальної системи, розроблено проект схеми коридору з картографічними матеріалами.

У рамках міжнародних проектів підготовлено пропозиції щодо створення екомережі Південної Бессарабії, розроблено концепцію Дніпровського екологічного коридору, опрацьовано елементи Деснянського коридору, створено індикативну мапу Південно-Бузького меридіонального екокоридору.

Одним з головних здобутків періоду 2006–2010 рр. є підготовка матеріалів для розроблення зведеної схеми формування національної екомережі, опис екомережі природних регіонів та коридорів загальнодержавного значення, розроблення та затвердження регіональних програм та схем формування екомережі.

Зведена схема національної екологічної мережі України

У ході виконання науково-дослідної роботи на замовлення Мінприроди «Підготовка проекту Зведеної схеми формування екомережі України (перший етап, 2007 – 2008 рр).» було проведено аналіз стану розроблення регіональних та місцевих схем національної екомережі. До складу проекту Зведеної схеми включено регіональні схеми формування екомережі 12 областей: Закарпатської, Львівської, Волинської, Івано-Франківської, Тернопільської, Рівненської, Чернівецької, Хмельницької, Житомирської, Київської, Чернігівської та Сумської. Ключові території до Зведеної схеми (національний рівень) включено на основі експертної оцінки екосистемного статусу та індексу біорізноманіття конкретної ділянки, з уточненням її можливої ролі в контексті формування мережі природоохоронних об'єктів як ядер екомережі.

До складу Зведеної схеми увійшли:

- 71 ключова територія загальною площею 2401,55 тис. га, у т. ч. 61 – національного рівня (2281,7 тис. га) та 10 – регіонального (119,85 тис. га);
- 63 сполучні території загальною площею 8815,3 тис. га, з них 14 – національного рівня (1734,4 тис. га) та 49 – регіонального (7080,9 тис. га);
- 1 відновлювальна територія національного рівня площею 19,6 тис. га. Загальна площа структурних елементів екомережі, включених до складу першого етапу Зведеної схеми національної екомережі, становить 11236,45 тис. га. На зведеній схемі деталізовано природні регіони (рис. 2.2).

Попередній проект схеми національної екологічної мережі України розроблений у 2005 р. в рамках науково-дослідного проекту УТОП включає структуру та описи елементів екологічної мережі загальнодержавного значення: 2 природних регіони, 4 природні широтні та 4 довготні коридори (рис. 2.3). Для кожного з елементів подається перелік та описи ключових територій, сполучних територій, буферних зон та ядер

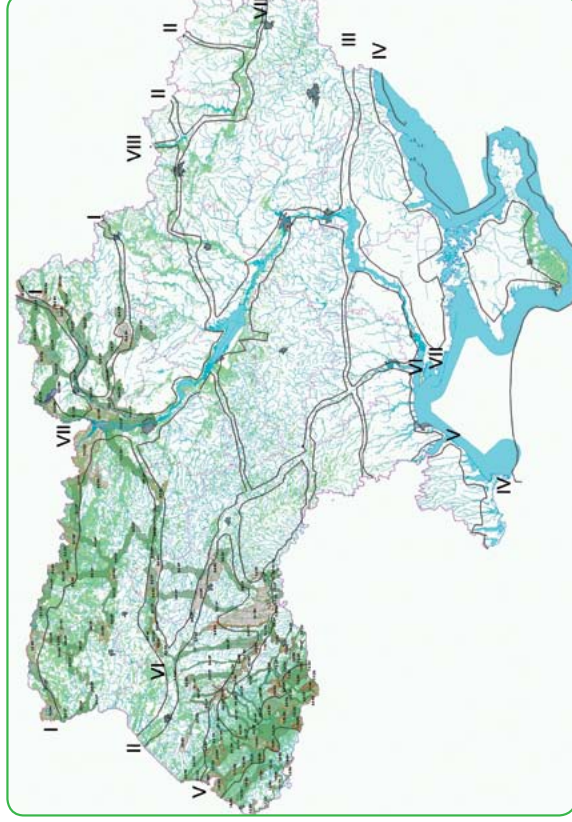

Рис. 2.2 – Проект зведеної схеми екологічної мережі України (2008)

Умовні позначення:

Природні коридори національної екомережі:

I-I – Поліський, II-II – Галицько-Слобожанський, III-III – Південноукраїнський, IV-IV – Прибережно-морський, V-V – Дністровський, VI-VI – Бузький, VII-VII – Дніпровський, VIII-VIII – Сіверсько-Донецький

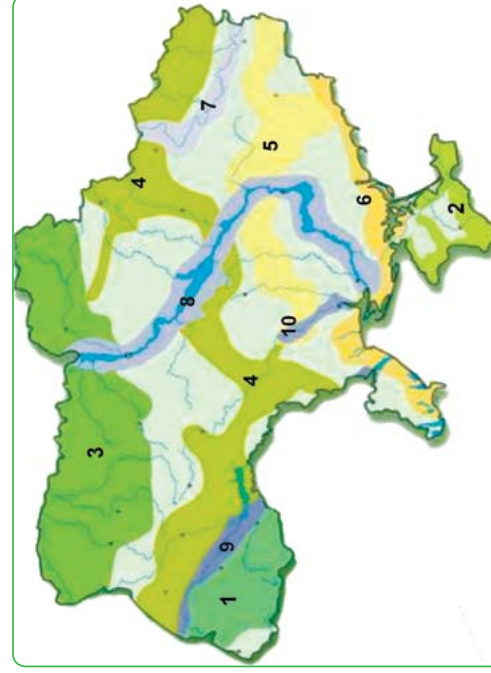

Рис. 2.3 – Проект схеми національної екологічної мережі України (УТОП, 2005)

Умовні позначення:

Елементи екомережі загальнодержавного значення:

1. – Карпатський природний регіон, 2. – Кримський гірський природний регіон, 3. – Поліський природний широтний коридор, 4. – Галицько-Слобожанський природний широтний коридор, 5. – Південноукраїнський природний широтний коридор, 6. – Прибережно-морський природний широтний коридор, 7. – Сіверсько-Донецький природний довготний коридор, 8. – Дніпровський природний довготний коридор, 9. – Дністровський природний довготний коридор, 10. – Бузький природний довготний коридор.

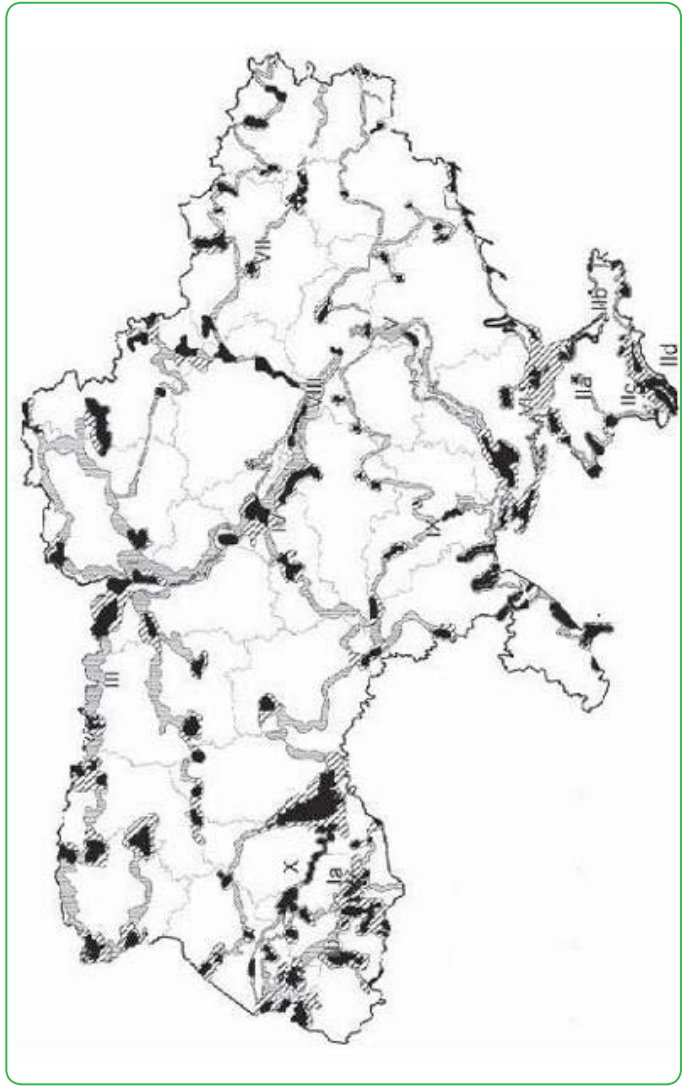

Рис. 2.4 – Проект національної схеми екомережі України (Шеляг-Сосонко та ін., 2005)

Умовні позначення:

ПР – природний регіон; ПШК – природний широтний коридор; ПДК – природний меридіональний коридор, – ядра, – буферні території, – сполучні території (підписи ядер наведено у табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Площі природних регіонів і структурних елементів екологічної мережі України та їхніх складових (тис. км²)

№	Назва	Загальна площа	Ядра	Буферні зони	Коридори	Площі, що потребують відтворення
I	Карпатський ПР	14065,25	4091,25	7529	2445	691,74
II	Кримський гірський ПР	10651,70	3540,70	5439	1672	1625,62
III	Поліський ПШК	33142,29	7629,29	11207	14306	6303,82
IV	Галицько-Слобожанський ПШК	33933,13	9526,13	10673	13734	11360,15
V	Південноукраїнський ПШК	8324,29	1366,29	2420	4538	4376,18
VI	Прибережно-морський ПШК	14166,57	4917,57	6743	2506	2476,54
VII	Сіверсько-Донецький ПДК	3210,90	1197,90	902	1111	625,66
VIII	Дніпровський ПДК	17701,28	3034,28	5352	9315	7991,41
IX	Бузький ПДК	1674,37	378,37	78	1218	1199,60
X	Дністровський ПДК	3465,04	1703,04	779	983	848,09
	Разом	140334,82	37384,82	51122,00	51828,00	37498,81

коридорів і регіонів. Проект розглядає елементи національної екомережі України в контексті Пан'Європейської екологічної мережі.

Проект схеми національної екологічної мережі України (рис. 2.4) розроблено вченими Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України на основі характеристики структурних елементів (коридорів, ядер, до складу яких увійшли національні природні парки та природні заповідники України, буферних зон (Шеляг-Сосонко та ін., 2005).

Природні регіони та природні коридори загальнодержавного значення

Карпатський природний регіон

Карпатський регіон завдяки різноманіттю геологічних, геоморфологічних, кліматичних та ґрунтових умов має значну диференціацію біотопів, його площа становить 24 тис. км², разом з Передкарпатською височиною і Закарпатською низовиною – 37 тис. км², протяжність з північного заходу на південний схід – 280 км, ширина з північного сходу на південний захід – 100–110 км. Українські Карпати є частиною гірської системи, яка простягається на території восьми країн Центральної Європи. Екокоридори проходять по основних структурно-орографічних областях регіону: Передкарпатської височини, Зовнішніх Карпат, Вододільно-Верховинських Карпат, Полонинсько-Чорногірських Карпат, Рахівсько-Чивчинського масиву, Вигорлат-Гутинського вулканічного хребта, Закарпатських улоговин і низовин.

Схема природного регіону Карпат, передбаченого в переліку елементів екомережі національного значення, розроблена у 2005–2006 рр. фахівцями Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Брусак та ін., 2006) на замовлення Мінприроди України. До складу схеми входять

відповідно Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська та Чернівецька області.

Методологія формування екомережі Українських Карпат базується на аналізі розміщення цінних природних територій, територій ПЗФ, місць поширення рідкісних видів та структурі природних ландшафтів.

Структуру Карпатської екомережі формують 5 транскарпатських екокоридорів загальною площею 12077 тис. га, які поєднують між собою 28 ключових територій національного значення загальною площею 1457,2 тис. га (рис. 2. 5).

Протягом 2006–2010 рр. у Карпатському регіоні було створено 5 національних природних парків, 13 заказників місцевого значення, 9 пам'яток природи місцевого значення, 4 дендропарки місцевого значення, 1 парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва, розширено наявні об'єкти ПЗФ.

За результатами проекту «Реалізація транскордонного екологічного зв'язку в Українських Карпатах», виконаного благодійною організацією «ІнтерЕкоЦентр» (Україна) та центром екологічних консультацій «Altenburg & Wymenga Ecological Consultants» (Нідерланди) спільно з Мінприроди України, визначено транскордонні екокоридори для міграції великих ссавців: Турківський (Львівська область), який сполучає національний природний парк «Сколівські Бескиди», регіональний ландшафтний парк «Надсянський» з Бещадським національним парком (Польща), та Буковинський (Чернівецька область), який сполучає національний природний парк «Вижницький» з національним парком «Ванаторі-Нямц» в Румунії.

У рамках вказаного проекту в 2008–2010 рр. було обґрунтовано створення Турківського екокоридору (науковцями Інституту екології Карпат НАН України та Львівського національного університету імені І. Франка). Турківський екокоридор проходить територією Північно-Східного гірського екологічного коридору Українських Карпат, зокрема через найменш трансформовані господарською діяльністю території Турківського району, здебільшого вкриті лісовою і

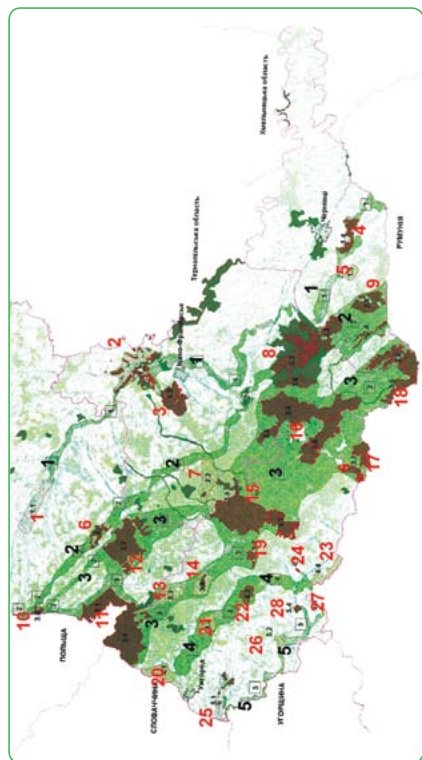

Рис. 2.5 – Схема екомережі Українських Карпат

Умовні позначення:

Екокоридори: 1 – Дністровсько-Передкарпатський долинно-височинний екокоридор, 2 – Зовнішньокарпатський низькогірний екокоридор, 3 – Вододільно-Карпатський середньогірно-високогірний екокоридор, 4 – Вулканічнокарпатський низькогірний екологічний коридор, 5 – Тисясько-Закарпатський низовинний екокоридор.

Ключові території: 1 – Старицедністровська, 2 – Галицька, 3 – Чорнівська, 4 – Чернівська, 5 – Сторожинецька, 6 – Східницька, 7 – Рожнятівська, 8 – Покутсько-Буковинська, 9 – Зубровицька, 10 – Верхньодністровсько-Бескидська, 11 – Стужицько-Сянська, 12 – Сколівська, 13 – Жденівська, 14 – Ждимирська, 15 – Полонинсько-Горганська, 16 – Свидовецько-Чорногірсько-Горганська, 17 – Кузійсько-Мармароська, 18 – Гринявсько-Чивчинська, 19 – Річанська, 20 – Вигорлат-Перечинська, 21 – Синяк-Чинадівська, 22 – Іршавська, 23 – Шаянська, 24 – Хустська, 25 – Чопсько-Великодобронська, 26 – Берегівська, 27 – Юлівська, 28 – Чорногорська.

лучною рослинністю, які сьогодні є найбільш збереженими у природному стані і придатними для міграції диких тварин та збереження характерного для цієї території біорізноманіття. Протяжність екокоридору – понад 26 км, площа – близько 7922 га. За складом угідь, наведеним у розрізі сільських рад, переважають лісові землі. Екокоридор відіграє значну роль як місце перебування і розмноження бурого ведмеда, рисі, дикого kota, куниці лісової та інших видів наземної фауни та орнітофауни.

Подільський природний регіон

Екомережа Поділля орієнтована на збереження і відтворення третього за біорізноманіттям і чисельністю після Криму і Карпат природного регіону України і третього за кількістю видів рослин (25,1%), занесених до Червоної книги України (Рослинний світ, 2009). Ландшафтне різноманіття Поділля представлене трьома природними зонами, трьома краями, 13 фізико-географічними областями, 35 фізико-географічними районами. Проектування 41 ключової території різних рангів потребує створення в усіх ландшафтних районах базових заповідних об'єктів, що будуть репрезентувати у межах ключових територій ландшафтне і біотичне різноманіття. В цьому є основна функціональна роль і місія регіональної екомережі.

Перспективна екомережа Поділля буде складною природоохоронною системою, в якій органічно з'єднуюватимуться різнорангові ключові території сполучними територіями, буферними зонами і ренатуралізаційними територіями.

Основними її структурними елементами стануть ключові території (природні ядра) національного рангу (Кременецьке, Медоборсько-Сатанівське, Княжпільсько-Совиярське, Заліщицьке, Буго-Деснянське, Бритавське) та екокоридори національного рангу – Галицько-Слобожанський, Дністровський та Південно-Бузький субширотні в межах Поділля. Крім них, контактними елементами між екомережею Поділля

з сусідніми екомережами будуть Товтровий екокоридор – з екомережею Покуття на півдні та екомережею Малого Полісся на північному заході; Опільський екокоридор – як сполучний елемент між Гологоро-Вороняцьким горбкуватим районом, Західним Опіллям та Прикарпаттям; Серетський екокоридор, що сприятиме зв'язкам між малополіськими та дністерсько-покутськими ландшафтами (рис. 2. 6).

24 ключові території (природні ядра) екомережі репрезентують ландшафти зони широколистяних лісів, 15 – ландшафти лісостепової зони, 2 – зони мішаних лісів.

У геоморфологічному відношенні переважна більшість природних ядер приурочена до річкових долин. Кременецьке, Голицько-Підвисоцьке, Рудниківське, Циківське, Медоборсько-Сатанівське і Княжпільсько-Совиярське природні ядра репрезентують природу горбкуватих пасом. Середньогоринське і Мальованківське природні ядра приурочені до низовинних місцевостей.

Переважна більшість ключових територій репрезентує лучно-степові та лісові угруповання різних орографічних рівнів: горбкуватих, рівнинно-вододільних, рівнинно-річководолинних. Природні ядра зони мішаних лісів представляють водно-болотні та лучно-лісові низовинні угруповання. Буго-Деснянське, Згарське, Гопчицьке природні ядра приурочені до водно-болотних та лучно-лісових угруповань височинних територій; Верхньосеретське, Верхньогоринське, Білогірське, Бужоське представляють водно-болотні та лучні угруповання верхів'я річкових долин Подільської височини; Суразьке, Яблунівське, Галілейське, Скала-Подільське, Іллінецько-Дашівське, Бритацьке, Шупарське та Панівецьке репрезентують лісо-лучні угруповання височинно-рівнинних територій; Стрипсько-Дністровське, Заліщицьке, Ушицько-Подністровське, Ямпільське, Ладжинське природні ядра репрезентують степові та наскельно-степові угруповання, найбагатші за видовим різноманіттям і рідкісні на Поділлі (рис. 2. 6).

Оскільки екомережа Поділля знаходиться на межі зон

широколистяних лісів і лісостепу, вона має важливе значення для забезпечення надійних міграційних зв'язків широтного характеру. Цю функцію виконуватимуть Галицько-Слобожанський та Південно-Бузький екокоридори, останній у межах границь Східного Поділля є складовою Галицько-Слобожанського екокоридору.

Екомережа Поділля є місцем перетину міграційних шляхів між Поліссям і покутсько-прикарпатськими ландшафтами. Опільський, Серетський, Товтровий та Південно-Бузький екокоридори забезпечуватимуть міграційні зв'язки між біотою Полісся і Прикарпаття. Крім того, функцію екокоридорів могли б виконувати у перспективі лісо-лучні ландшафти вододільних територій Подільської височини, які простежуються по лінії населених пунктів Британка – Цибулівка – Журавлівка – Шпиків – Строїнці – Чернятин – Бар – Летиців, а також сполучний коридор між Верхньобузьким і Княжпільсько-Совиярським природними ядрами, який сприятиме налагодженню міграційних зв'язків між південно-бузькими і дністровськими ландшафтами.

Інтеграція екомережі Поділля у національну екомережу досягатиметься як за рахунок функціонування у ній структурних елементів національного значення, так і завдяки наявності контактних елементів між нею і екомережами сусідніх регіонів. Це насамперед екокоридори регіонального і місцевого значення, що забезпечують тісні міжрегіональні зв'язки, а також пограничні природні ядра, в межах яких поєднуються перехідні ландшафти. До таких природних ядер екомережі Поділля відносять: Галицько-Підвисоцьке і Стрипсько-Дністровське – на межі з екомережами Опілля і Прикарпаття; Заліщицьке і Могилів-Подільсько-Дністровське – з екомережами Покуття і Буковини; Бритацьке природне ядро – з екомережею Південного Поділля і Причорномор'я; Іллінецько-Дашівське – з екомережею Придніпровської височини; Мальованківське і Середньогоринське – з екомережами Полісся і Малого Полісся.

Поліський природний коридор

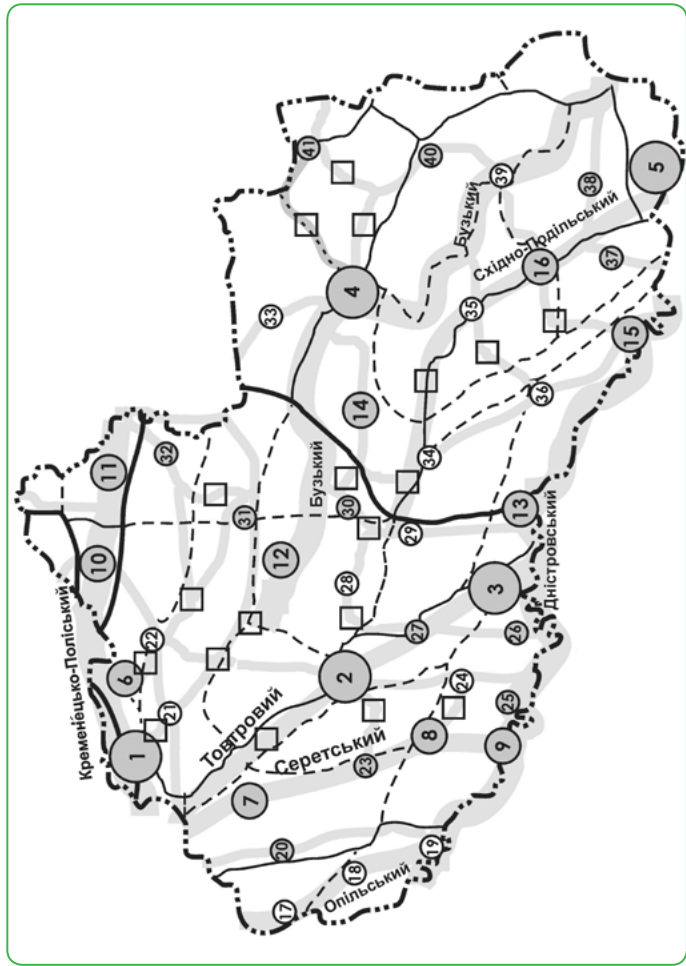
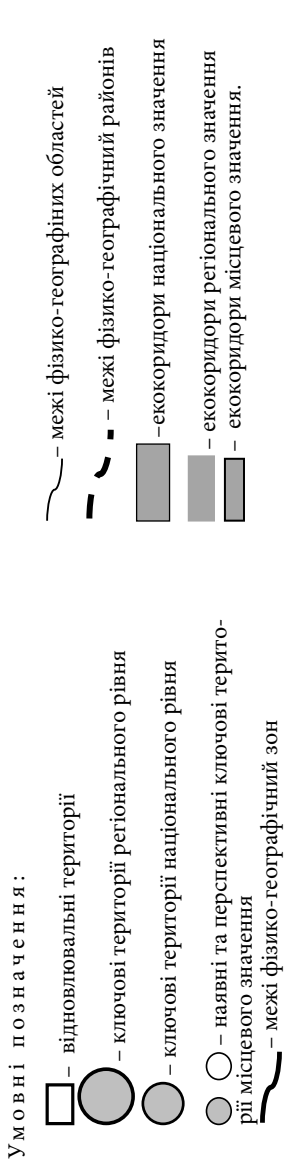

Рис. 2. 6 – Схема екомережі Поділля

Ключові території:
Національного значення: 1 – Кременецьке, 2 – Медоборсько-Сатанівське, 3 – Княжпільсько-Совиярське, 4 – Буго-Деснянське, 5 – Чечельницьке;
Регіонального значення: 6 – Суразьке, 7 – Верхньосеретське, 8 – Галілейське, 9 – Заліщицьке, 10 – Михальсько-Клиновецьке, 11 – Мальованківське, 12 – Бужоцьке, 13 – Ушицько-Наддністрянське, 14 – Згарське, 15 – Ямпільське, 16 – Журавлівське;
Місцевого значення: 17 – Голицько-Підвисоцьке, 18 – Підгаєцьке, 19 – Стрипсько-Дністровське, 20 – Семиківсько-Пшківське, 21 – Верхньогоринське, 22 – Білогірське, 23 – Яблунівське, 24 – Скала-Подільське, 25 – Шупарське, 26 – Панівське, 27 – Циківське, 28 – Ярмолинецьке, 29 – Віньковецьке, 30 – Вовчанське, 31 – Кузьминське, 32 – Хоморське, 33 – Сніводське, 34 – Барське, 35 – Шпиківське, 36 – Мурафське, 37 – Горячківське (Піщанське), 38 – Бершадське, 39 – Ладимирське, 40 – Іллінцівсько-Дашівське, 41 – Погребичицьке.

Екокоридори:
Національні: Дністровський, Південно-Бузький, Кременецько-Поліський горбогірно-низовинний, міжрегіональний; Опільський горбогірний, Серетський, Бужоцький, Товтровий горбогірний, Верхньо-Горинський, Східно-Подільський, Собсько-Роский, Верхньослуцький, Бузько-Дністровський; місцеві: Стрипський, Хоморський, Сніводський, Мурафський.

У структурі національної екомережі природний регіон Полісся водночас виконує функції широтного природного коридору, який забезпечує природні зв'язки зонального характеру.

Схема екомережі Українського Полісся (рис. 2. 7), яка включає 16 ядер і 25 коридорів, розроблена за результатами виконання проекту на замовлення Мінприроди «Наукове опрацювання опису та схеми Поліського природного коридору» (2006), що здійснили науковці Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України. Північна гілка проходить по близу кордону з Білоруссю. Південна гілка, що проходить у південній частині Українського Полісся, на сході піднімається на північ і зливається з північною. Крім того, ці дві гілки з'єднані шістьма меридіональними коридорами.

Ядра екомережі займають близько 847 тис. га, або 8,5% загальної площі регіону. Середня площа ядра – 53 тис. га. Деякі ядра відповідають наявним природно-заповідним територіям, але часто є більшими. До ядер включено також території проєктованих національних природних парків. Найбільше з ядер, Чорнобильське, являє собою територію, з якої відселено людей після аварії на Чорнобильській АЕС.

Формування Поліського екологічного коридору продовжувалося в рамках виконання міжнародного проєкту «Створення транслатерального біосферного резервату «Західне Полісся» та екомережі Полісся, фінансування якого здійснювали ЮНЕСКО і Японський трастовий фонд JFIT у 2006–2008 рр.

Результатами проєкту є створення засад функціонування транскордонного біорезервату «Західне Полісся» (Україна–Польща), підготовка схеми екомережі Полісся з урахуванням природних ядер прилеглих територій, розроблення пропозицій та підходів до створення транскордонного біорезервату «Прадолина Прип'яті» (Україна–Білорусь). Схема екомережі включає 16 ядер та 25 екокоридорів національного рівня. Загальна площа ядер становить при-

близно 847 тис. га (8,5% площі регіону). До ядер включено переважно об'єкти ПЗФ найвищого рангу: природні заповідники «Поліський», «Древлянський», «Рівненський», «Черемський», національні природні парки «Деснянсько-Старогутський», «Мезинський», «Ківерцівський», «Припять-Стохід», «Шацький». Екокоридори державного значення займають 15% Українського Полісся. Формування транскордонної екомережі Полісся спрямоване на комплексне природокористування, забезпечення екоосвіти та організацію екотуризму.

Галицько-Слобожанський природний коридор

Галицько-Слобожанський природний коридор є одним з найскладніших і найбільших елементів національної екомережі, який фактично поєднує всі природні комплекси України із заходу на схід України у межах Лісостепової зони, яка включає девастовані регіони (лісистість становить 11–12%, розораність місцями досягає 80%). Галицько-Слобожанський екологічний коридор – це широтний природний коридор, що забезпечує природні зв'язки зонального характеру між ключовими територіями та цілісність національної екомережі. До Галицько-Слобожанського екокоридору потрапляють ділянки басейнів усіх річок першої величини, грабові ліси Розточчя, діброви Поділля та Слобожанщини, зони Подільської ендемічності, сосняки Слобожанщини, степові ділянки Опілля, Придніпров'я.

Для розроблення його схеми Інститут географії Національної академії наук України виконав на замовлення Мінприроди України науково-дослідну роботу, в ході якої здійснено підготовку переліку природних комплексів для формування національної екомережі цього коридору. Серед запропонованих природних комплексів основними є широколистяні ліси, які разом із сосновими лісами на других борових терасах річок формують основний екотопічний каркас екомережі в цьому регіоні. Крім лісів, важливе значення в

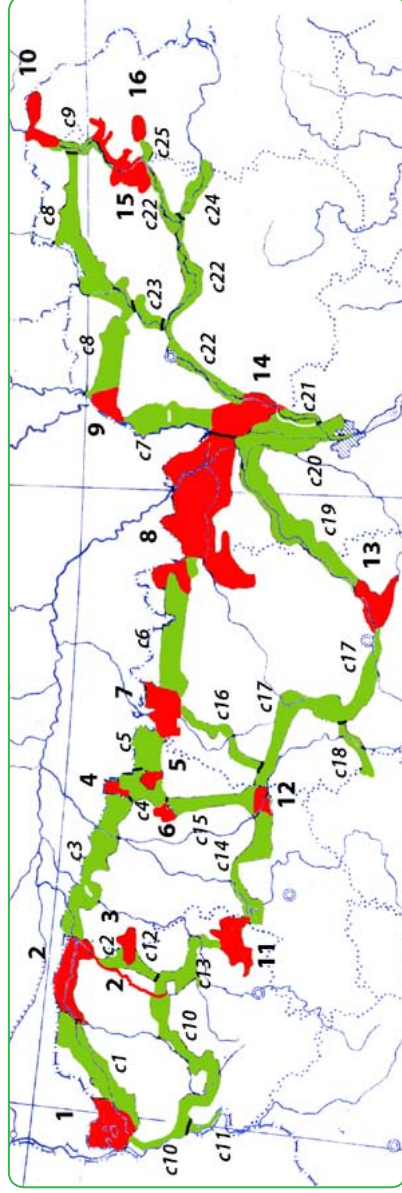

Рис. 2. 7 – Схема екомережі Українського Полісся (загальнодержавний рівень)

Умовні позначення:

- Ядра (ключові території)
1. Шацьке
 2. Прип'ять-Стохідське
 3. Білозерсько-Черемське
 4. Перебродське
 5. Сиропотогонське
 6. Соминське
 7. Убортське
 8. Чорнобильське
 9. Ріпкинське
 10. Десянське-Старогутське
 11. Цуманське
 12. Надслучанське
 13. Коростишівське
 14. Міжріччинське
 15. Мезинсько-Шосткинське
 16. Верхньосманське

Коридори (сполучні території)

- c1. Шацько-Любешівський
- c2. Любешівсько-Черемський
- c3. Любешівсько-Перебродський
- c4. Перебродсько-Соминський
- c5. Сиропотогонько-Убортський
- c6. Убортсько-Вільчанський
- c7. Міжріччинсько-Ріпкинський (частина Дніпровського коридору)
- c8. Ріпкинсько-Новгородськівський
- c9. Шосткинсько-Свизький
- c10. Шацько-Ковельсько-Стохідський
- c11. Мосирсько-Устилузький
- c12. Черемсько-Градиський
- c13. Стохідсько-Цуманський
- c14. Цумансько-Надслучанський
- c15. Соминсько-Надслучанський
- c16. Городницько-Перганський
- c17. Надслучансько-Коростишівський
- c18. Довбісько-Мальованський
- c19. Коростишівсько-Дніпровський
- c20. Київсько-Страховський (частина Дніпровського коридору)
- c21. Київсько-Остерський
- c22. Міжріччинсько-Мезинський
- c23. Нижньосновський
- c24. Нижньосеймський
- c25. Шосткинсько-Верхньосманський

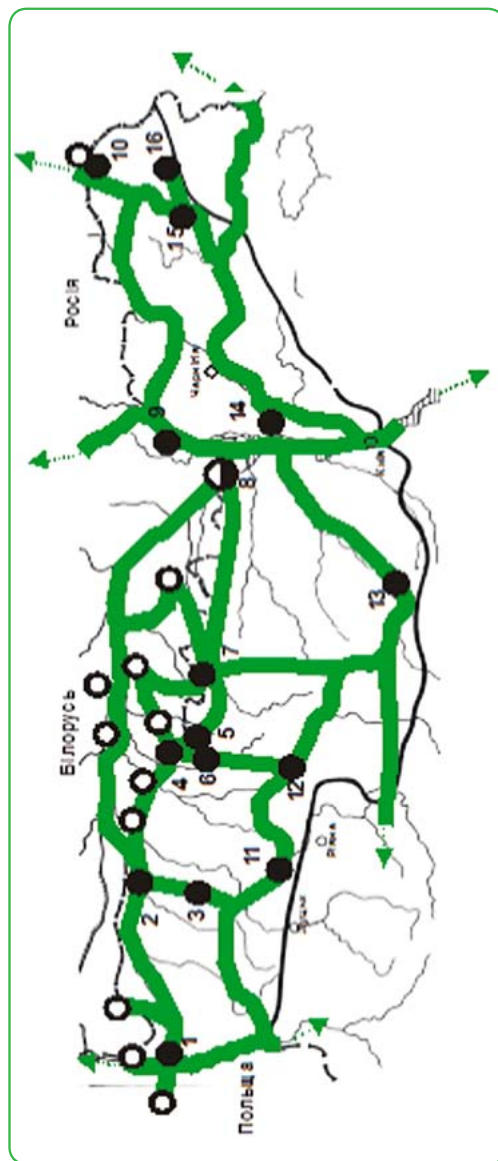

Рис. 2. 8 – Схема екомережі Українського Полісся

Умовні позначення:

Найважливіші ядра екологічної мережі Українського Полісся: 1 – Шацьке, 2 – Прип'ять-Стохідське, 3 – Білозерсько-Черемське, 4 – Перебординське, 5 – Сиропогонівське, 6 – Сирминське, 7 – Убортсько-Болотницьке, 8 – Чорнобильське, 9 – Дніпровське, 10 – Десянсько-Старогутське, 11 – Цуманське, 12 – Надслучанське, 13 – Коростишівське, 14 – Міжріччя, 15 – 12 ктотіччя, 16 – Верхньосманське, — південна межа Полісся, ● – найважливіші коридори, — — найважливіші ядра на території України, ○ – найважливіші ядра на прилеглій території Полісся в Польщі, Білорусії, Росії.

екомережі матимуть заплавні водно-болотні угіддя, а також інші типи рослинності, які ще тут збереглися.

У 2009 р. розроблено картографічну схему екомережі Лісостепу України на основі ландшафтної карти (масштаб 1:750000) (Попович, 2009). На картографічній моделі представлено національний і міжнародний рівні екомережі (рис. 2. 9), у легенді до картосхеми наведено елементи екомережі регіонального рівня. Ключові території екомережі виділено на основі величини площі природно-заповідних територій. Для регіонального рівня екомережі умовно відібрано природно-заповідні території різних категорій площею не менше 500 га, для національного рівня – не менше 1 тис. га. Сполучні території або екокоридори всіх територіальних рівнів було прокладено в основному по мережі річок різного порядку, оскільки лісова рослинність у регіоні приурочена здебільшого до водотоків. Розроблена картосхема сприятиме формуванню схем регіональних екомереж областей.

На схемі виділено елементи національної екомережі (поздовжні коридори – 5), транснаціональної екомережі (Молдовсько-український та Російсько-український екокоридори), у легенді до картосхеми вказано елементи регіонального значення (у межах фізико-географічних областей для території Правобережного Лісостепу 43 ключові території та 36 сполучних, для Лівобережного Лісостепу – 78 ключових та 24 сполучні території).

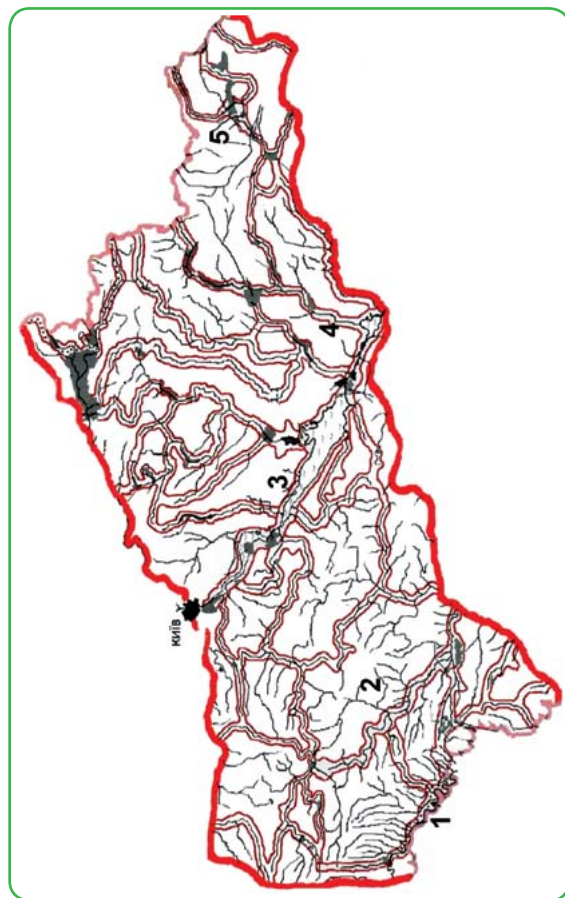

Рис. 2. 9 – Схема екомережі Лісостепу України

Умовні позначення:
 графічні межі Лісостепу — фізико-географічні межі Лісостепу
 Поздовжні екокоридори: 1 - Дніпровський, 2 - Південнобузький, 3 - Дніпровський, 4 - Ворсклянський, 5 - Сіверсько-Донецький.

Південноукраїнський природний коридор

Південноукраїнський (степовий) екокоридор – широтний коридор національної екомережі, який проходить через степову зону України зі сходу на захід приблизно по 48-й паралелі, дуже відхиляючись на південь у західній частині. Він об'єднує залишки природної рослинності, переважно степової, у межах семи адміністративних областей півдня України.

До складу екологічного каркасу коридору входять 24 природні ядра. Адміністративно в межах Одеської області знаходяться Кучурган-Андріяшівське білатеральне, Куяльницьке, Демидово-Заводовське ядра; в Миколаївській області – Гранітно-Побузьке, Рацинське, Єланецьке, Інгульське; у Кіровоградській – Шурхиське, Боковеньківське; в Дніпропетровській – Властівське, П'ятихатсько-Жовтоводське, Грушуватське, Базавлуцько-Сурське; у Запорізькій – Хортицьке та Гуляйпільське; у Донецькій – Карлівсько-Курахівське, Клебан-Бицьке, Великоанадольське, Роздольненське, Кальміуське; Бердянське; Донецьке, Зелене намисто Донбасу; в Луганській – Провальське білатеральне.

Науковці Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України та Херсонського національного університету розробили графічну модель екомережі степового Південноукраїнського природного коридору, а також встановили та описали його структурні елементи. Здійснено чотири етапи досліджень: 1) аналіз масиву літературних даних; 2) створення картосхем територій з природною та напівприродною рослинністю в межах адміністративних областей степової зони України; 3) визначення елементів екомережі (ключових, сполучних, буферних та відновлювальних територій) степової зони міжнародного, національного, регіонального рівнів; 4) розроблення регіональних схем екомереж областей степової зони України та створення узагальненої схеми. Запропонована графічна модель відтворює формування міжзональних (меридіональний напрям) та транскордонних (широтний напрям екосистемних зв'язків; мережу екокоридорів,

насамперед, на базі річково-долинних та яружно-балкових природних комплексів; максимально можливе включення деградованих та еродованих земель, на яких колись були представлені цінні степові природні комплекси до відновлювальних територій екомережі.

Для регіональної екомережі степової зони України виділено три ключові території міжнародного, 24 – національного та 38 – регіонального рівнів.

У 2010 р. колектив авторів (Дубина та ін., 2010) на основі положень сучасних концепцій созології сформулював принципи створення екомережі в степовій зоні та критерії відбору її структурних елементів. Для Одеської області охарактеризовано сполучні території міжнародного (широтні Нижньодунайський та Чорноморсько-Азовський, меридіональні Дністровський та Нижньодніпровський) та регіонального рівнів (Кучурганський, Велико- та Малокуяльницький, Тилігульський), виділено ключові території міжнародного (Дунайська білатеральна, Нижньодністровська білатеральна), національного (Шагано-Алібейсько-Бурнаська, Куяльницько-Хаджибейська) та регіонального рівнів (Кагульська, Кугурлуй-Ялпугська, Катлабузька, Тарутинська, Китайська, Сасицька). На території Херсонської області також було встановлено ключові та сполучні території.

Структурні елементи Південноукраїнського екокоридору були описані на рівні регіональних екомереж у Дніпропетровській, Миколаївській, Донецькій областях (розділ 2.3).

Значна частина природних степових ділянок, а також велика кількість деградованих сільськогосподарських угідь розташована у межах Південної Бессарабії, територія якої з'єднує Південноукраїнський та Азово-Причорноморський коридори.

Науковці Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного НАН України протягом 2006–2007 рр. розробили схему екомережі межиріччя Дністра і Дунаю (Одеська область), на території якого знаходиться значна частина природних степових ділянок, а також велика кількість деградованих сільськогос-

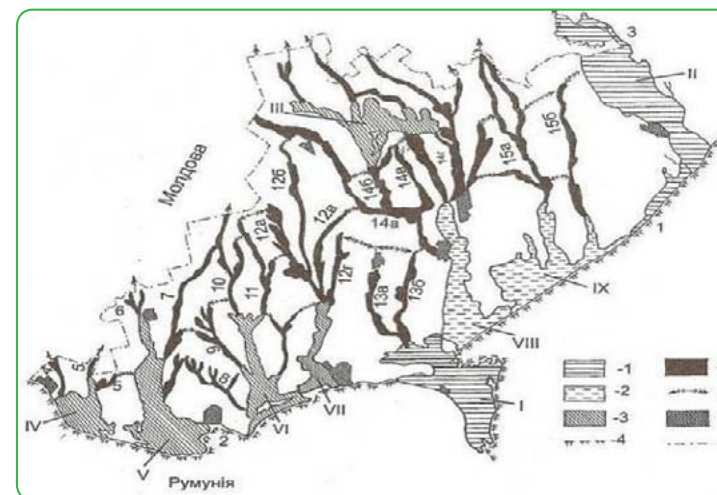

Рис. 2. 10 – Схема формування екомережі Південної Бессарабії.

Умовні позначення:

1 – ключові території міжнародного рівня; 2 – ключові території національного рівня; 3 – ключові території регіонального рівня; 4 – екокоридори міжнародного рівня; 5 – екокоридори регіонального рівня; 6 – відновлювальні території; 7 – населені пункти; 8 – державний кордон.

Ключові території міжнародного значення: 1 – Дунайська білатеральна, 2 – Нижньодністровська білатеральна; ключові території національного значення: 3 – Тарутинська, 4 – Кагульська, 5 – Кугурлуй-Ялпугська, 6 – Катлабухська, 7 – Китайська.

Ключові території регіонального значення: 8 – Сасикська, 9 – Шагано-Алібейсько-Бурнаська.

Екологічні коридори міжнародного значення: 10 – Дністровсько-Дунайський, 11 – Дунайський річковий.

Екологічні коридори регіонального значення: 12 – Бужорський, 13 – Кагульський, 14 – Велико-Ялпугський, 15 – Карасулакський, 16 – Саф'янський, 17 – Ташбунарський, 18 – Велико-Катлабухський, 19 – Мало-Катлабухський, 20 – Китайський, 21 – Дракульсько-Нерушайський, 22 – Сасикський, 23 – Шагано-Алібейсько-Бурнаський.

подарських угідь. Важливою характеристикою території досліджень авторів є наявність Тарутинського і Болградського військових полігонів, які репрезентують залишки найбільших степових масивів в Україні. На схемі виділено екокоридори міжнародного (2) та регіонального (11) рівнів, а також ключові території міжнародного (2), національного (5) та регіонального значення (2).

Прибережноморський (Азово-Чорноморський) природний коридор

Азово-Чорноморський літорально-степовий коридор – один з 4 широтних коридорів екомережі України, що пролягає вздовж узбережжя Чорного та Азовського морів і з'єднує цінні приморські території та морські мілководні акваторії, включаючи гирла річок, лимани та затоки. В межах коридору розташовані 3 біосферні («Дунайський», «Чорноморський», «Асканія-Нова») та 2 природні заповідники (відділення «Хомутовський степ» Українського степового та відділення «Лебедині острови» Кримського природного), 8 національних природних парків («Тузовські лимани», «Нижньодністровський», «Білобережжя Святослава», «Джарилгацький», «Азово-Сиваський», «Приазовський», «Меотида», «Олешківські піски» та ін.), 2 регіональні ландшафтні парки, 18 водно-болотних угідь міжнародного значення тощо.

У рамках проекту «Формування екомережі Азово-Чорноморського екологічного коридору та збереження цілісності географічних популяцій рослин і тварин в різних ландшафтних елементах (2006–2008 рр.)» розроблено рекомендації та підходи до формування екомережі в межах Азово-Чорноморського екологічного коридору. В межах екокоридору виділено 50 ключових територій (25 – національного та 25 – місцевого значення), 128 сполучних територій (13 – національного та 115 – місцевого значення) та 5 буферних територій місцевого значення. Загальна площа складових

екокоридору становить 1224771 га.

Розробленню окремих складових екомережі Азово-Чорноморського екокоридору присвячено кілька проектів.

- Міжнародний проект «Охорона біорозмаїття та управління природним середовищем північного Азово-Чорноморського коридору (Світовий банк та ГЕФ) (2004–2006 рр.)» був спрямований на дослідження оцінки різноманіття мігруючих водоплавних птахів водно-болотних угідь Азово-Чорноморського коридору з метою визначення важливих місць сезонного розподілу, годівлі птахів та шляхів їхніх міграцій;
- Проект «Дельта Дунаю: Природні ворота в Європу» здійснений у 2007–2009 рр. Дунай-Карпатською програмою WWF. Результатами його є розроблення заходів відновлення ключових природних процесів у дельті, розвитку екотуризму, а також альтернативного судноплавства та розвитку портів у Дунайському регіоні;
- У рамках проекту «Збереження біорізноманіття у Приморсько-степовому екокоридорі» (2007–2008 рр.) було здійснено соціологічні дослідження – «Перлини піщаної флори у низинах Південного Бугу та Інгулу» спрямований на охорону рідкісних ендеміків пісків у Миколаївській області, включаючи аналіз загроз їх існуванню, розробку планів дій щодо їх збереження та заходів екоосвіти;
- За результатами проекту «Кінбурн: Перспективи збалансованого розвитку» обґрунтовано шляхи збереження природних компонентів і комплексів Кінбурнського півострова, розроблено режими охорони окремих територій півострова внаслідок різних сценаріїв розвитку рекреації та інтеграції його ландшафтів в екомережу Азово-Чорноморського екокоридору;
- У рамках проекту розвитку Рамсарських водно-болотних угідь міжнародного значення «Створення основ для старту Чорноморської регіональної ініціативи щодо раціонального використання прибережних водно-бо-

лотних угідь (BlackSeaWet)» (2007–2009 рр.) розроблено напрями дій країн Чорноморського регіону, що беруть участь у проекті зі збереження прибережних ВБУ і розвитку сталого природокористування, та підготовлено відповідні рекомендації;

- Здійснено інвентаризацію ареалів видів авіафауни Нижнього Дністра в ході проекту Програми ТАСІС «Технічна допомога у плануванні менеджменту Нижнього Дністра» (2006–2007 рр.). Результатом проекту є допомога у створенні Регіонального центру моніторингу природного середовища (РЦМПС) в Одеській області; оцінка та надання рекомендацій для поліпшення якості питної води, яка надходить з Біляївської водоочисної станції «Інфоксводоканал»; підтримка створення національного природного парку «Нижньодністровський»;
- У ході виконання проекту «Живе Чорне море: Стратегія створення мережі морських природоохоронних територій в прибережних водах української частини Чорного моря» розробляється стратегія розбудови мережі морських природоохоронних територій в прибережних водах.

Дніпровський природний коридор

Схему на опис Дніпровського екокоридору розроблено в рамках проекту «Дніпровський річковий екокоридор: підвищення громадської обізнаності та сприяння участі громадськості у збереженні біорізноманіття та розвитку екологічної мережі» (НГО «Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл» у 2006–2008 рр. за підтримки Міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів (фонд BBI-MATRA). Основними здобутками проекту є: розроблення концептуальної схеми Дніпровського коридору на основі виділення природних ядер, здійснення обліку колоніальних водно-болотних птахів Нижнього Дніпра, поновлення описів 15 водно-болотних угідь (2 – міжнародного та 13 – національного і

місцевого рівнів); підготовка інформаційного пакету «Збереження біорізноманіття і створення екомережі», що включали посібник і компакт-диск; проведення тренінгів для представників громадськості та презентація проекту в містах Чернігові й Дніпродзержинську (Дніпровський, 2008).

У 2008–2010 рр. у рамках проекту «Інформаційна підтримка функціонування Дніпровського річкового екокоридору» за сприяння Посольства Королівства Нідерландів (програма МоУ) Інститут екології (ІНЕКО) за участю Карадзького природного заповідника створив базу даних 14 водно-болотних угідь, які входять до складу ключових територій Дніпровського екокоридору.

Дніпровський екологічний коридор – найбільший в Україні меридіональний екокоридор, який проходить переважно по долині р. Дніпра. В межах України його протяжність становить 981 км. Ширина коридору коливається у межах 2–15 км. Подекуди, переважно по долинах приток, цей екокоридор розширюється. На півночі України по р. Дніпро проходить державний кордон з Республікою Білорусь.

Для створення концептуальної схеми Дніпровського коридору було вибрано найбільші ділянки долини Дніпра у природному чи напівприродному стані, які мають нинішній чи перспективний охоронний статус ПЗФ (рис. 2. 11), а також водно-болотні угіддя міжнародного значення, ІВА-території та території, важливі для збереження й відтворення іхтіофауни, включаючи промислові види.

У межах Дніпровського коридору налічується близько 500 територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, серед них – 1 біосферний заповідник, 2 природні заповідники, 1 національний природний парк, 9 регіональних ландшафтних парків.

Уздовж Дніпровського екокоридору розташовані цінні водно-болотні угіддя міжнародного значення (загальна площа 154956 га). До Рамсарського списку занесені «Дніпровсько-Орільська заплава» (2095 га) у Дніпропетровській області та «Дельта Дніпра» (33630 га) у Херсонській

Рис. 2. 11 – Найцінніші природні ділянки (ядра) Дніпровського екокоридору

Назви структурних елементів ядер відповідно номерам наведені у таблиці 2.4.

Таблиця 2. 4 – Структурні елементи Дніпровського екологічного коридору

№ ядра	Назва структурних елементів	Площа, га
1.	проектований НПП «Дніпровський», заказник «Чорне болото»	50000
2.	РЛП «Міжрічинський», Чорнобильська зона, Дніпровсько-Тетерівське державне заповідне мисливське господарство, Дніпровсько-Деснянський заказник, заказник «Борисоглібське»	135 632
3.	РЛП «Голосіївський», проектований НПП «Голосіївський»	7224
4.	РЛП «Трахтемирів»	10711
5.	проектований НПП «Переяслав-Хмельницький» – на південь від м. Переяслав-Хмельницький до с. Озерище	14000
6.	у межах проектного НПП «Переяслав-Хмельницького» близько 15 км від берега водосховища	14000
7.	ПЗ «Канівський», гирло р. Рось і лісовий масив на її правому березі	2027
8.	проектований НПП «Черкаський бір»	46000
9.	орнітологічний заказник «Липівський»	4500
10.	ландшафтний заказник «Сулинський», проектований НПП «Нижньосульський».	31161
11.	Проектований НПП «Світловодський».	
12.	РЛП «Кременчуцькі плавні»	5 080
13.	РЛП «Нижньоворсклянський»	23 200
14.	ПЗ «Дніпровсько-Орільський»	3 766
15.	Заказник «Дніпровські пороги»	1383
16.	НПП «Великий Луг»	16 756
17.	РЛП «Кінбурнська коса», Чорноморський біосферний заповідник	107019

У м о в н і п о з н а ч е н н я:

ПЗ – природний заповідник,
НПП – національний природний парк,
РЛП – регіональний ландшафтний парк.

області. Перспективними визнано 7 угідь: «Північно-східна частина Київського водосховища» (28395 га) в Чернігівській області, «Ділянка Дніпра між Києвом та Українкою» (21002 га) в Київській області, «Верхів'я Кременчуцького водосховища» (18394 га) в Черкаській області, «Сульська затока» (30786 га) та «Кременчуцькі плавні» (5341 га) в Полтавській області, «Білецько-розумовські плавні» (4338 га) та «Верхів'я Каховського водосховища» (10975 га) на території Запорізької області.

Уздовж Дніпровського екокоридору визначено 25 територій, важливих для збереження птахів (ІВА) загальною площею 471253 га. Розміри ІВА-територій дуже різними – від 120 тис. га до 200 га. Найбільшими з них є Київське водосховище (102400 га), Лісовий масив межиріччя Дніпра та Десни (120 тис.га), Ржищівське (52800 га) та Дніпровсько-Тетерівське мисливські господарства (30627 га) на території Київської області, Сульська затока (27440 га) в Полтавській та Черкаській областях, Самарський ліс (19920 га) у Дніпропетровській області, ділянки Каховського водосховища поблизу с. Василівка (25 тис. га), м. Енергодар (28 тис. га), с. Княже-Григорівка (32 тис. га) у Запорізькій та Херсонській областях, Дельта р. Дніпро (26 тис. га).

Найціннішими для збереження біорізноманіття риб та відтворення промислових запасів є 29 ділянок акваторії Дніпра (загальною площею 315800 га). Найбільшими з них є верхів'я Київського водосховища (61 тис. га), пониззя Десни (18100 га) в Чернігівській області, Канівське водосховище на ділянці Київ – Українка (18800 га), Сульська затока Кременчуцького водосховища (41800 га), верхня частина (15200 га) та Ворсклянська затока (24100 га) Дніпродзержинського водосховища у Полтавській області, Білецько-Розумовські плавні Каховського водосховища (8900 га) у Запорізькій області, затока «Нижньорогачицький лиман» Каховського водосховища (5900 га), ділянка Нижнього Дніпра від Каховської ГЕС до с. Козачі Лагери (12800 га) та ділянка Нижнього Дніпра від гирла Інгульця

до с. Геройське» (40 тис. га) в Херсонській області.

Схема Дніпровського екокоридору на кінець 2010 р. включає 17 природних ядер (табл.2. 4).

Деснянський природний коридор є частиною Дніпровського, який проходить по долині р. Десна в межах Сумської, Чернігівської та Київської областей і є елементом екомережі загальнодержавного значення.

Долина Десни забезпечує поєднання природних біотопів Новгород-Сіверського та Чернігівського Полісся із природними комплексами сусідніх регіонів, зокрема із зоною Неруссо-Брянського Полісся на території Російської Федерації.

Розроблена концептуальна схема Деснянського екокоридору є результатом роботи в рамках проекту «Розвиток Деснянського коридору як частини національної екологічної мережі України» за підтримки Королівства Нідерландів (виконавці – Національний екологічний центр України, відділ моніторингу та охорони тваринного світу Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України).

У структурі Деснянського екокоридору виділено 11 ключових територій (рис. 2.12) – найцінніших ділянок у заплаві Десни: важкодоступні ділянки заплави, здебільшого позбавлені господарського впливу людини; розміщені поряд існуючі, а також проєктовані території природно-заповідного фонду місцевого і загальнодержавного значення; території з особливим природоохоронним статусом (створені й перспективні рамсарські угіддя та ІВА-території); ділянки, де виявлено види, занесені до Червоної книги України. Сполучною територією є рідкісна за рівнем збереженості заплава р. Десна на всій її протяжності, яку було запропоновано повністю включити до проєктованого національного природного парку «Подесіння».

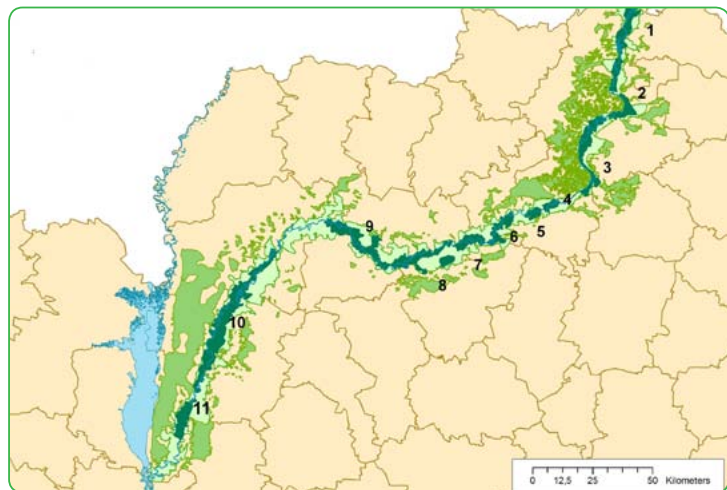

Рис. 2. 12 – Схема Деснянського екологічного коридору

Умовні позначення:

- сполучні території,
- буферні території,
- ключові території.

Ключові території:

- 1 – Деснянсько-Старогутська, 2 – Коротченківська, 3 – Мезинська, 4 – Оболенська, 5 – Лутавська, 6 – Межиріччя Десни та Сейму, 7 – Межиріччя Десни та Убеді, 8 – Трубинська, 9 – Макошинська, 10 – Деснянська, 11 – Любичівська.

Південно-Бузький природний коридор

Південно-Бузький природний коридор є частиною Бузького меридіонального екокоридору, що є транскордонним між Білоруссю, Польщею та Україною. У лісостеповій зоні Південно-Бузький коридор перетинається з Галицько-Слобожанським, у степовій зоні – з Південноукраїнським, у дельтовій частині р. Південний Буг – з Азово-Чорноморським.

У долині Південного Бугу збереглися ділянки природних та напівприродних біотопів. Розмір ділянок варіює від декількох гектарів до майже 10 тис. га, але найчастіше дорівнює кільком сотням гектарів.

Проектування схеми природного коридору здійснено на основі аналізу та узагальнення просторових даних щодо реально існуючих природних ділянок та створення карти природного каркасу екомережі. Схема екомережі долини р. Південний Буг, басейн якої займає площу близько 65 тис. км² (майже 11% загальної площі України) і розташований у межах 7 областей (Хмельницької, Вінницької, Київської, Черкаської, Кіровоградської, Одеської, Миколаївської), побудована за принципом просторового зв'язку між природними та напівприродними територіями, зокрема лісовими масивами, степовими та лучними ділянками, болотами, водоймами різного розміру.

Проект «Індикативна мапа Південно-Бузького меридіонального екологічного коридору» (Indicative map for Southern Bug meridional river corridor, JWP/Ukr/2005-0) був виконаний НГО «Чорноморська Програма Ветландс Інтернешнл» у рамках спільної програми щодо охорони довкілля Міністерства сільського господарства, природи та якості харчових продуктів Нідерландів та Міністерства охорони навколишнього природного середовища України на 2005–2006 р. За результатами досліджень складено переліки видів тварин та рослин, включені до другого видання Червоної книги України, проаналізовано склад та розташу-

Рис. 2. 13 – Схема екомережі Південно-Бузького природного коридору

Умовні позначення:

■ природні ядра, — річкова мережа.

Вінницька область: природні ядра національного значення:

1 – «Калинівське»; регіонального значення: 4 – «Голодське»; 5 – «Уладівське»; 6, 7, 8 – «Гвоздівське»; 9 – «Салінецьке»; 10 – «Коростовецьке»; 11 – «Четвертинівське»;

Одеська область: природне ядро національного значення:

2 – «Савранський ліс»

Миколаївська область:

природні ядра національного значення 3 – «Гранітно-Степове Побужжя»; регіонального значення 12 – «Кодимське»; 13 – «Михайлівський степ», 14 – «Андріївське», 15 – «Новоодеські плавні», 16 – «Себінська балка», 17 – «Капустяна балка», 18 – «Нижньоінгульське», 19 – «Балабанівсько-Галіцинівське».

вання територій ПЗФ, виявлено найцінніші природні ділянки вздовж Південно-Бузького екокоридору.

У межах проектного Південно-Бузького екокоридору на території Хмельницької, Вінницької, Кіровоградської, Миколаївської та Одеської областей було виділено 50 природних ядер, важливих для збереження біо- та ландшафтного різноманіття та забезпечення сполучної функції екокоридору. З них 3 ядра – національного значення, 16 – регіонального та 31 – місцевого (рис. 2.13).

Дністровський природний коридор

Важливим елементом національної екомережі України є Дністровський екологічний коридор. Його довжина становить 1362 км, площа водозабору 72100 км².

Екомережу р. Дністер розроблено у рамках науково-дослідної роботи «Розробка концепції регіональної схеми екомережі Дністровського екокоридору». Основна мета програми – визначення загальної та детальної територіальної структури екомережі Дністровського екокоридору, яка забезпечує її просторову цілісність та біокомунікацію між Карпатським, Подільським та Нижньодністровським природними регіонами.

У межах екокоридору виділено 12 ключових територій: 5 – у Львівській області, 2 – Івано-Франківській, 1 – Тернопільській, 1 – Чернівецькій, 1 – Хмельницькій, 1 – Одеській, і 1 територія є спільною для Львівської та Івано-Франківської областей (рис. 2.14). Розбудова екомережі р. Дністер проводитиметься за рахунок виділення в натуру меж прилеглих до берегової лінії територій, які представлені водоохоронною зоною та лісами першої групи.

У межах Вінницької та Одеської областей Дністровський екокоридор набуває міжнародного значення, оскільки поєднує екомережі України та Молдови, де передбачається створення транскордонної міждержавної україно-молдовської ключової території.

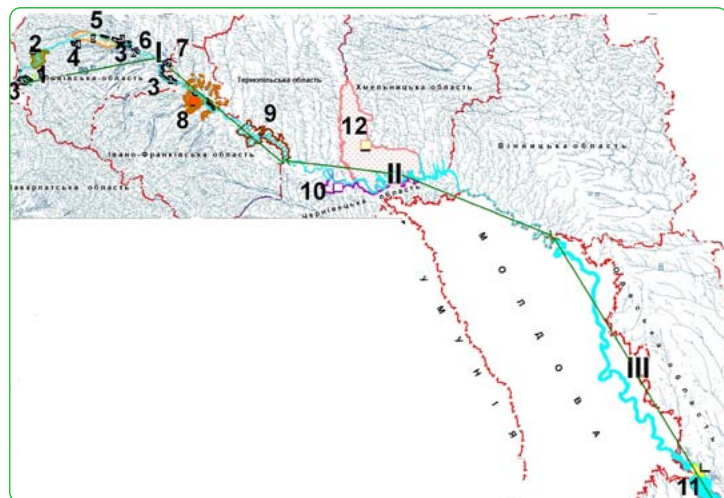

Рис. 2. 14 – Схема Дністровського екологічного коридору

Умовні позначення:

■ - Дністровський екологічний коридор,
I - Верхньодністровська частина екологічного коридору,
II - Середньодністровська частина екологічного коридору, III - Нижньодністровська частина екологічного коридору.

1 – ландшафтний заказник місцевого значення «Розлуч», 2 – РЛП «Долина гірського Дністра» (проектований), 3 – перспективні ділянки для створення заповідних об'єктів, 4 – заповідне урочище «Корналовичі», 5 – РЛП «Великі Дністровські болота», 6 – ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Стариці Дністра», 7 – загальнозоологічний заказник загальнодержавного значення «Діброва», 8 – НПП «Галицький», 9 – РЛП «Дністровський», 10 – НПП «Хотинський», 11 – НПП «Нижньодністровський», 12 – НПП «Подільські Товтри».

Основою для створення цієї території, збоку України стануть: національний природний парк «Нижньодністровський» з водно-болотними угіддями міжнародного значення «Північна частина Дністровського лиману» та «Межириччя Дністра»; з боку Молдови – проектований національний природний парк та водно-болотні угіддя міжнародного значення «Нижній Дністер».

Протягом 2006–2010 рр. проводилось обстеження ландшафтного і біотичного різноманіття, соціологічні, еколого-географічні дослідження більшості ключових територій відповідно до завдань обласних програм з питань формування регіональних екомереж, до складу яких входить національний Дністровський екокоридор (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька, Вінницька, Одеська області). Результати цих досліджень наведено у розділі 2.3.

2.3 Формування елементів екологічної мережі на регіональному рівні

Регіональні та місцеві програми і схеми формування екомережі (Автономної Республіки Крим та областей) були розроблені відповідно до Закону України «Про екологічну мережу України» (стаття 15) та «Методичних рекомендацій щодо розроблення регіональних та місцевих схем екомережі» (наказ Мінприроди від 13.11. 2009 р. № 604). Після погодження з обласними державними управліннями охорони навколишнього природного середовища вони були затверджені рішенням обласних (районних, міських) рад.

У розділі узагальнено дані про стан розроблення програм та регіональних схем формування екомереж для всіх областей України та Автономної Республіки Крим, а також наведено результати виконання заходів, протягом 2006–2010 рр. для забезпечення формування екомереж.

2.3.1 Автономна Республіка Крим

Теоретичні основи формування екомережі в Криму були закладені в ході «Гурзуфського процесу» виділення 50 пріоритетних територій для збереження біо- та ландшафтного різноманіття в Криму (семінар «Оцінка потреб збереження біорізноманіття в Криму», Гурзуф, 1997 р.), а також висвітлені у матеріалах конференції «Перспективи створення єдиної природоохоронної мережі Криму» (2002 р.).

Програма формування регіональної екологічної мережі в Автономній Республіці Крим на період до 2015 року затверджена Постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим (від 17 вересня 2008 р. № 968-5). Регіональна схема екомережі затверджена рішенням Верховної Ради Автономної

Республіки Крим від 17 лютого 2010 р. № 1579-5 (розроблена у робочому масштабі 1:100 000).

З огляду на «екологічну» умовність адміністративних кордонів і нерозривний зв'язок природних комплексів, регіональна схема екомережі створена для всього Кримського півострова, включаючи територію Севастопольської міськради, а також узбережно-аквально-комплексів. У Програмі наведено методики проектування регіональної схеми формування екомережі, геоінформаційну базу даних структурних елементів екомережі Автономної Республіки Крим, мереж спостережень, територій та об'єктів ПЗФ.

Згідно із Загальнодержавною програмою формування національної екомережі України на 2000–2015 роки в складі регіональної екомережі Автономної Республіки Крим виділено елементи загальнодержавного значення – Кримський гірський природний регіон та Азово-Чорноморський (прибережно-морський) біокоридор.

На території Автономної Республіки Крим виділено 21 регіональний екоцентр, 20 регіональних екокоридорів (суцільних і архіпелагоподібних), один з них (Гераклейський) знаходиться на території м. Севастополя, ряд відновлювальних територій (рис. 2.15).

До регіональної схеми екомережі включено Рамсарські водно-болотні угіддя міжнародного значення (Центральний і Східний Сиваш, 80 і 165 тис. га відповідно; Каркінитську і Джарилгацьку затоки Чорного моря, понад 40 тис. га), аквально-узбережні комплекси трьох природних заповідників («Карадазького», «Казантипського» і «Опукського» – 224, 251 і 775 га відповідно). У розрізі адміністративних районів до складу екомережі потенційно можуть увійти землі Південно-бережжя: Ялтинської, Алуштинської і Судацької міськрад – понад 70% .

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 5.

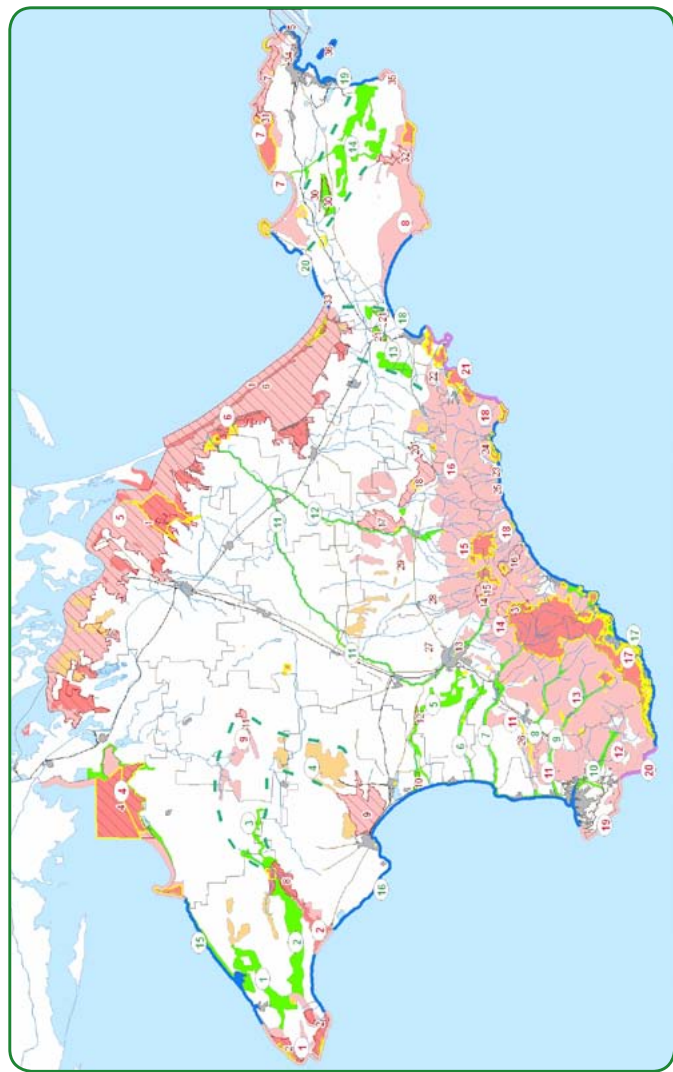

Рис. 2. 15 – Регіональна схема формування екомережі Автономної Республіки Крим

Умовні позначення:

Природні ядра:

1 – Тарханкутське, 2 – Донузлавське, 3 – Сасицьке, 4 – Каркінітське, 5 – Центрально-Сиваське, 6 – Східно-Сиваське, Казантипсько-Карларське, 8 – Опуцько-Чаудинське, 9 – Первомайсько-степове, 10 – Білогірське передгірне, 11 – Севастопольсько-Бахчисарайське передгірне, 12 – Західно-Кримське (Вайдарське) гірське, 13 – Бахчисарайсько-Ялтинське гірське, 14 – Центрально-Кримське гірське, 15 – Карабійське гірське, 16 – Східно-Кримськегірське, 17 – Західно-Південнобережне, 18 – Східно-Південнобережне, 19 – Гераклейське, 20 – Айя-Сарицьке приморське, 21 – Карадазьке приморське.

Екокоридори:

1 – Північно-Тарханкутський, 2 – Південно-Тарханкутський, 3 – Донузлавсько-Первомайський, 4 – Сасицько-Первомайський, 5 – Сімферопольсько-Кизил-Ярський, 6 – Західно-Булганський, 7 – Альмінський, 8 – Качинський, 9 – Бельбецький, 10 – Чорноріченський, 11 – Салгирський, 12 – Біюк-Карасунський, 13 – Акмонайський, 14 – Центрально-Керченський, 15 – Каркінітсько-Тарханкутський приморський, 16 – Каламітський приморський, 17 – Південнобережний приморський, 18 – Південно-Східний приморський, 19 – Східний приморський, 20 – Караларсько-Арабатський приморський.

Таблиця 2. 5 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Автономній Республіці Крим

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	439,7
Ліси та лісовкриті площі	300,1
Відкриті і заболочені землі	5,1
Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються у господарстві	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	125,3
Води	211,3
Загалом/% від загальної площі	1497,2/57,4

У період 2006–2010 рр. створено перший в Криму національний природний парк «Чарівна гавань» у 2009 р. (площа 10900 га), 4 регіональні природні парки (загальна площа 10715 га), 2 ландшафтних заказники (загальна площа 4624 га).

Обґрунтовано створення національного природного парку «Айя-Байдарський» (площа – 26735,32 га) та регіонального ландшафтного парку «Геракля».

Представлено список зарезервованих до заповідання (розширення наявних) 36 територій та об'єктів ПЗФ як елементів регіональної екомережі Автономної Республіки Крим (298524 га).

Серед перспективних заходів Програми формування регіональної екомережі Автономної Республіки Крим – проектування місцевих схем екомереж. У рамках робочого семінару «Заповідна справа в Криму – 2010: Оцінка стану біорізноманіття та розробка проекту місцевої екологічної мережі Східного Криму» були представлені матеріали про виділені регіональні й місцеві природні ядра і екокоридори Східного Криму (Судацький і Феодосійський регіони, Кіровський і Ленінський райони Автономної Республіки Крим). У проектах з розроблення Стратегій сталого розвитку адміністративних районів Автономної Республіки Крим (Бахчисарайський, Первомайський, Советський, Джанкойський та ін.) включено заходи щодо створення місцевих екомереж.

2.3.2 Вінницька область

Регіональна програма екологічної мережі Вінницької області на 2004–2015 роки була затверджена рішенням Вінницької обласної ради від 22 жовтня 2003 р. № 429. Програма містить загальні положення (включають відомості про охорону природи на Вінниччині, розвиток мережі ПЗФ та ін.), мету і завдання, етапи її реалізації у вигляді першочергових і довгострокових заходів, показники виконання програми і джерела її фінансування. Окремо наведено очікувані результати виконання Програми, її нормативно-правове і організаційне забезпечення, перспективи міжнародного співробітництва.

Регіональна схема екомережі була розроблена у 2010 р. у ГІС-форматі в масштабі 1:100 000. Схема регіональної екомережі Вінниччини включає 22 природні коридори: 3 національні – Бузький, Дністровський, Південноукраїнський, 19 – регіональних, 41 ключову територію (національні природні ядра – 3, регіональні – 38), 31 відновлювальну територію (рис. 2.16).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 6.

Таблиця 2. 6 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі Вінницької області

Склад екомережі	Площа, тис. га.
Сіножаті та пасовища	118,901
Ліси та лісовкриті площі	188,68
Відкриті й заболочені землі	14,39
Радіоактивно забруднені землі, вилучені з господарського використання	-
Відкриті землі, без рослинного покриву або він є незначним	12,876
Води	0,496
Загалом/% від площі області	404,1783/15,2

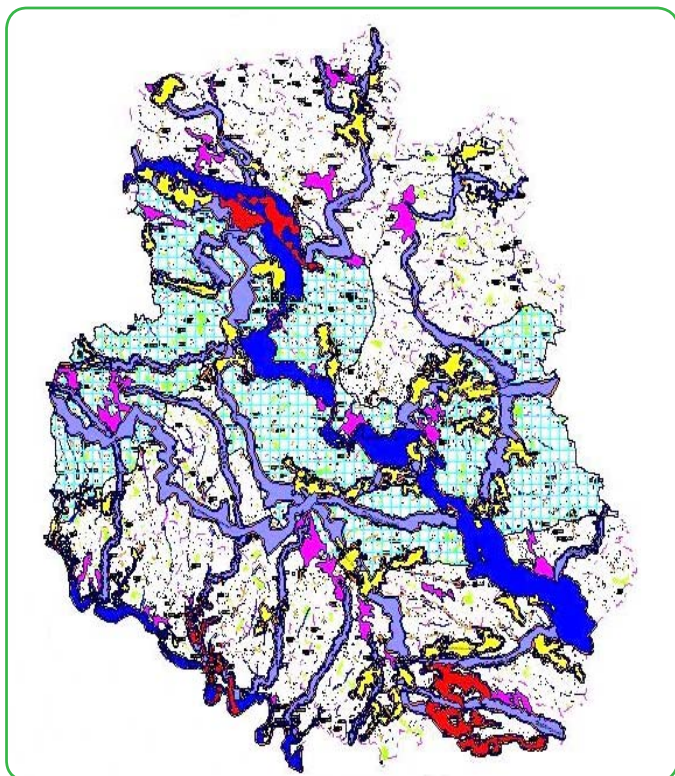

Рис. 2. 16 – Регіональна схема формування екомережі Вінницької області.

Умовні позначення:

- – Національні природні парки,
- – Регіональні центри біорізноманіття,
- – Регіональні екокоридори,
- – Національні субмеридіональні екокоридори,
- – Галицько-Слобожанський національний субширотний екокоридор,
- – Буферні зони,
- – Зони потенційної ренатуралізації.

В області у 2006–2010 рр. реалізовано систему заходів, спрямованих на формування регіональної екомережі:

- створено національний природний парк «Кармелюкове Поділля» у 2009 р. (площа 20203,4 га);
- створено три регіональні ландшафтні парки: «Мурафа» (2008 р., площа 3452,7 га), «Середнє Побужжя» (2009 р., площа 2618,2 га), «Дністер» (2009 р., площа після розширення 5049,03 га); 12 пам'яток природи загальнодержавного значення (304,1 га), 36 заказників місцевого значення (1616,4 га);
- підготовлено та погоджено наукове обґрунтування створення транскордонної українсько-молдовської заповідної території білатерального природного парку «Дністер» як елемента Всеєвропейської екомережі (на основі регіонального ландшафтного парку РЛП «Дністер»);
- проведено обстеження долини р. Дністер межах РЛП «Дністер» з метою визначення можливостей надання цій ділянці статусу водно-болотного угіддя міжнародного значення;
- обґрунтовано створення 7 нових заказників;
- відновлено лісів на площі 1399,3 га, створено захисні лісові насадження на площі 1559,0 га, переведено у вкриті лісовою рослинністю землі 1345,9 га.

2.3.3 Волинська область

У розділі регіональної екологічної програми «Екологія 2011–2015 рр. та прогноз до 2020 року» передбачено заходи щодо формування екомережі області (рішення Волинської обласної ради від 28.12.10 № 2/42).

Елементи екомережі у 2005–2010 рр. розробляли за напрямками: збереження природних угідь у заплавах, здійснення перевірок на основних водоймах області з метою контролю за забезпеченням орендарями водойм заходів зі збереження рибних запасів, заборона полювання на водоплавних птахів під час їх міграційного періоду, розроблення спеціальних програм відтворення популяцій деяких видів та екосистем.

Основу схеми регіональної екомережі складають три екокоридори та п'ять природних ядер національного значення (рис. 2.17).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 7.

Таблиця 2. 7 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі Волинської області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	160,1
Ліси та лісовкриті площі	695,1
Відкриті й заболочені землі	116,7
Радіоактивно забруднені землі, вилучені з господарського використання	–
Відкриті землі, без рослинного покриву або він є незначним	15,0
Води	45,4
Загалом/% від площі області	1032,3/51

Заходами з розвитку екомережі у Волинській області є:

- створення у 2007 р. НПП «Прип'ять-Стохід» (39315,5 га), у 2010 р. – НПП «Ківерцівський» (33475,34 га), 2 заказ-

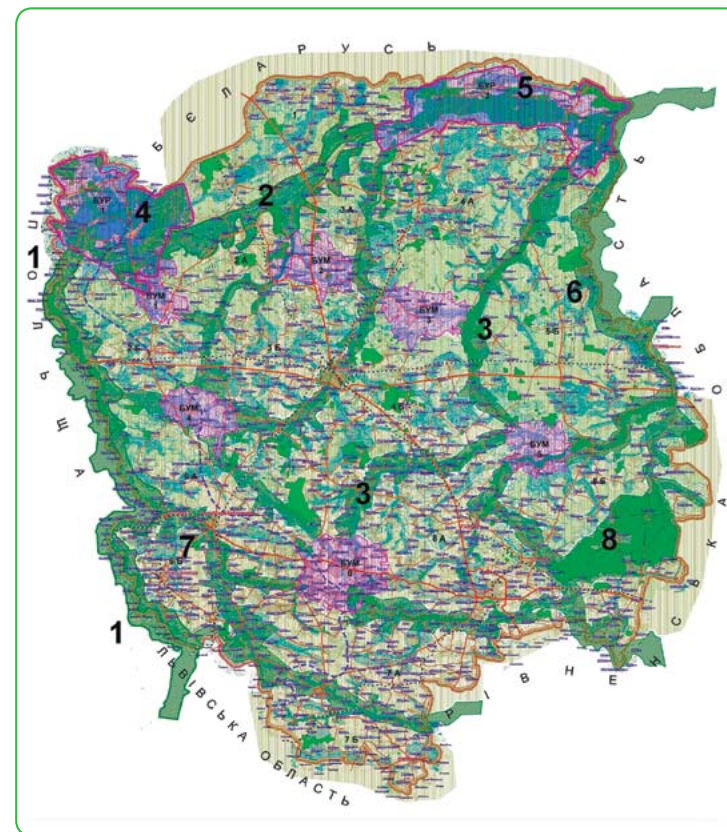

Рис. 2. 17 – Регіональна схема формування екомережі Волинської області

Умовні позначення:

природні ядра, екокоридори, території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Екокоридори: 1 – Бузький, 2 – Шацько-Прип'ятський, 3 – Західно-Бузько-Стохідський. Природні ядра: 4 – Шацьке, 5 – Прип'ять-Стохідське, 6 – Білоозерсько-Черемське, 7 – Західно-Бузьке, 8 – Цуманське.

ників місцевого значення (загальна площа 1690,6 га), 3 пам'яток природи місцевого значення (217,9 га);

- розроблення документації стосовно резервування особливо цінних природних комплексів та об'єктів для подальшого створення територій та об'єктів ПЗФ;
- оголошення водно-болотними угіддями міжнародного значення такі об'єкти, як «Шацькі озера» (32 тис. га), «Заплава Прип'яті» (12 тис. га), «Заплава Стоходу» (10 тис. га);
- збільшення площі лісів: переведено у вкриті лісовою рослинністю землі – 3568,2 га, відновлено лісів – 3467,7 га, здійснено лісорозведення – 300 га;
- відповідно до регіональної програми збереження та відновлення зубра з ДП «Хмільницьке ЛГ» Вінницької області переселено 4 особини зубра у вольєр на території ДП МГ «Звірівське» Ківерцівського району.

Загальна площа структурних елементів екомережі, включених до складу регіональної схеми формування екомережі Волинської області (4 ключові території національного рівня площею 198,9 тис. га і 6 сполучних територій регіонального рівня площею 283,3 тис. га) становить 482,2 тис. га.

На території Волинської області проходить Поліський природний коридор, що має спільні транскордонні елементи національної екомережі, які входять і до Всеєвропейської екомережі. Серед них – два ядра, які мають стати міжнародними: Шацьке, в основі якого – Шацький НПП, який входить до трилатерального українсько-польсько-білоруського біосферного заповідника «Західне Полісся» та Прип'ять-Стохідське, де у перспективі планується створення білатеральної українсько-білоруської природоохоронної території, та також кілька транскордонних коридорів.

2.3.4 Дніпропетровська область

Концепція регіональної екомережі Дніпропетровської області із робочою схемою регіональних ядер була розроблена у 2002 р. Серед першочергових заходів формування екомережі було визначено 10 територій для подальшого створення природних заповідників, національних природних парків та регіональних ландшафтних парків в області, а також 158 територій для створення інших категорій ПЗФ (рішення Дніпропетровської обласної ради від 19 березня 2002 р. № 525-22/XXIII «Про природно-заповідний фонд області»).

Програма формування та розвитку екологічної мережі Дніпропетровської області на 2006–2015 рр. була затверджена рішенням Дніпропетровської обласної ради від 22 березня 2006 № 768-3/IV. Вона передбачає поетапне формування ядер на основі підвищення статусу заповідних територій. Зокрема, на базі природно-заповідних територій Присамар'я заплановано організацію біосферного заповідника.

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 2008 р. наведено у табл. 2. 8.

Таблиця 2. 8 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Дніпропетровській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	335,3
Ліси та лісовкриті площі	192,4
Відкриті і заболочені землі	26,3
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені із господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	42,6
Води	155,6
Загалом/% від площі області	755,2/23,6

Основними екологічними коридорами регіону є транснаціональні (Дніпровський та Український Степовий) та на-

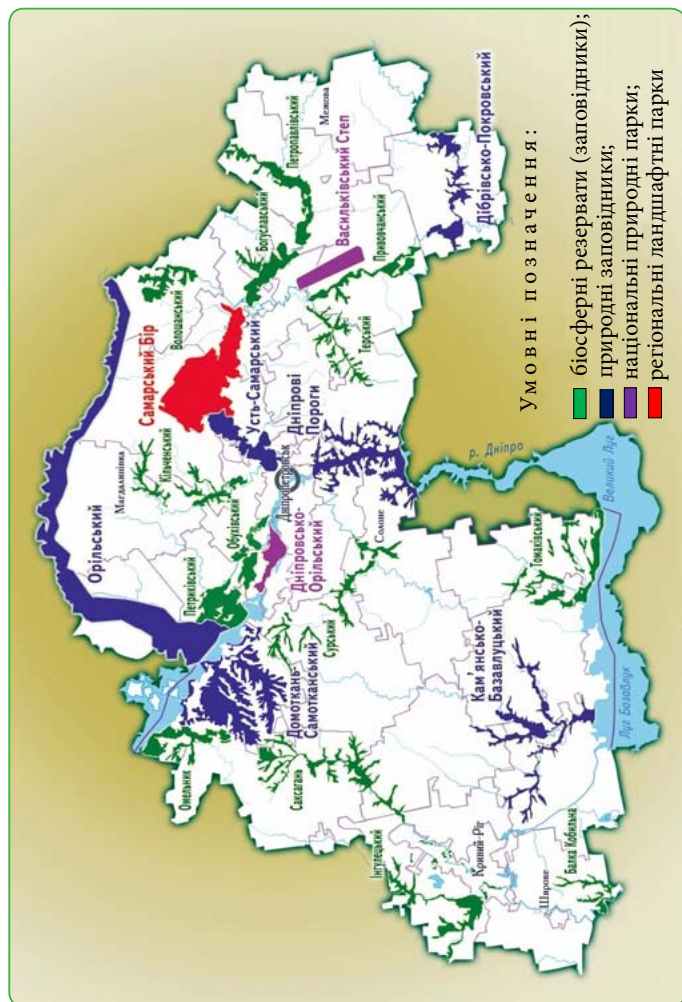

Рис. 2. 18 – Регіональна схема формування основних природних ядер екомережі Дніпропетровської області

ціональні (Орільський, Самарський, Вовчанський, Інгулецький) коридори.

За період реалізації програми екомережі в Дніпропетровській області (2006–2010 рр.) здійснено заходи:

- створено три регіональних ландшафтних парки («Придніпровський», «Дніпровські ліси», «Самарські плавні»); заказник загальнодержавного значення «Кам'янський прибережно-річковий комплекс» (площею 2615 га), 12 заказників місцевого значення (загальною площею 10209,5 га), одну пам'ятку природи місцевого значення, один дендрологічний парк місцевого значення (2,8 га);
- розроблено схему Інгулецького коридору з техногенно зміненими ландшафтами;
- розроблено електронну версію картосхеми екомережі області, типовий природоохоронний режим для землекористувачів територій, які зарезервовані для створення ядер екомережі, а також науково-методологічні засади для розбудови регіональної екомережі (рис. 2.18), (Манюк, 2010);
- запропоновано альтернативний варіант формування екологічних коридорів (на техногенно-порушених землях) Інститутом проблем природокористування та екології НАН України. Картосхему наведено в «Екологічному атласі Дніпропетровської області» (2009).

Серед перспективних заходів спрямованих на реалізацію програми екомережі в Дніпропетровській області, основними є: організація передбачених програмою природно-заповідних установ вищого рангу – національних природних парків «Самарський бір» та «Приорізький», природного заповідника «Васильківський степ», розширення території «Дніпровсько-Орільського» природного заповідника; організація системи заказників за басейновим принципом, а також забезпечення новостворених регіональних ландшафтних парків штатами охорони, проектами зонування територій і фінансуванням; обґрунтування і картографічна деталізація екологічних коридорів, буферних зон, природних регіонів та відновлювальних ділянок екомережі.

2.3.5 Донецька область

Модельна схема регіональної екологічної мережі Донецької області була розроблена у 2006 р. і схвалена рішенням постійної комісії Донецької обласної ради з питань екології, землі та природних ресурсів (від 14.12.06 № 14). Внаслідок виконання першого етапу формування регіональної екологічної мережі в Донецькій області науковці Донецького ботанічного саду НАН України обґрунтували концепцію та проект програми формування екомережі, в яких наведено загальну характеристику екосистем Донецької області та їх антропогенної трансформації, аналіз природних умов регіону, репрезентативності ландшафтного, флористичного та фітоценотичного різноманіття в системі територій ПЗФ, проаналізовано структуру земельного фонду. Узагальнені відомості про особливості регіональної екомережі представлені в монографії «Регіональна екологічна мережа Донецької області...» (2008 р.), яка містить текстовий, табличний, ілюстративний та картографічний матеріал (Остапко та ін., 2008).

У регіональній схемі формування екомережі області виділено 27 каркасних ядер, з них 6 національного рівня та 21 – регіонального, які з'єднані 17 коридорами (2 – національного рівня та 15 – регіонального, рис. 2.19).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 9.

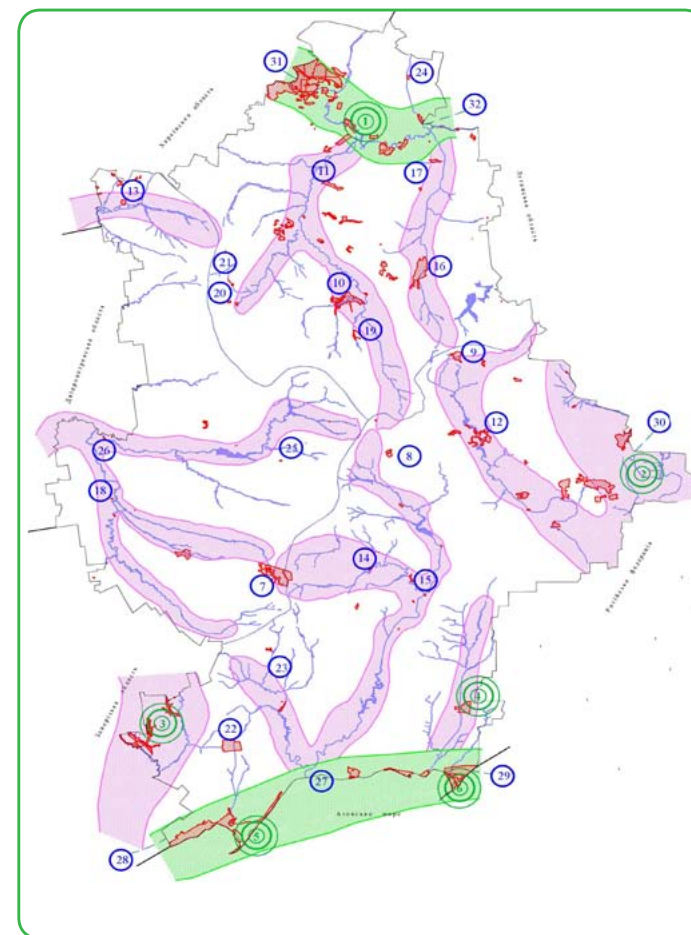

Рис. 2. 19 – Регіональна схема екомережі Донецької області

Умовні позначення:

1–7 – ядра національного рівня; 8–27 – регіонального рівня. Зеленим кольором показані національні екокоридори: Приазовська частина Азово-Чорноморського літорально-степового коридору (на півдні області) та Сіверсько-Донецький екокоридор (на півночі); фіолетовим – екокоридори регіонального значення.

Таблиця 2. 9 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Донецькій області

Складові екомережі	Площа, тис. га
Сіножаті та пасовища	330,0
Ліси та лісовкриті площі	204,0
Відкриті і заболочені землі	10,2
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені з господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	101,3
Води	42,3
Загалом/% від площі області	687,8/25,9

В області у 2006–2010 рр. реалізовано систему заходів, спрямованих на формування регіональної екомережі:

- створено національний природний парк «Меотида» (площа 20720,9531га), 2 пам'ятки природи місцевого значення (46,6 га), 1 заказник (295,2 га), 1 заповідне урочище;
- розширено територію: природного заповідника «Український степовий» (відділення «Кальміуське», (579 га), національного природного парку «Святі гори» (на 20,0 га);
- розроблено схеми місцевих екологічних мереж для Краснотиманського та Слов'янського районів (Блакберн і др., 2010);
- досліджено флористичні критерії створення регіональної екомережі (Муленкова, 2010);
- включено схему найцінніших степових ділянок області до розділу «Екомережа» Генерального плану Донецької області (УкрНДІ «Діпромісто», 2010);
- проведено моніторингові обстеження стану територій водно-болотних угідь міжнародного значення «Затока Крива та Коса Крива», «Затока Білосарайська та коса Білосарайська».

2.3.6 Житомирська область

Регіональна схема екомережі області затверджена рішенням Житомирської обласної ради від 11.05. 10 № 1080. Пояснювальна записка до затвердженої схеми екомережі Житомирської області містить детальний аналіз кожного структурного елемента екомережі відповідно до обґрунтувань, наведених у звіті науково-дослідної роботи «Розробка проекту регіональної екологічної мережі Житомирської області» (2009 р., керівник О. О. Орлов).

У схемі регіональної екомережі області виділено такі елементи: ключові території національного (5) та регіонального рівнів (11), сполучні території національного (5) та регіонального рівнів (19), відновлювальні ділянки (12), буферні території навколо ключових і сполучних територій (40).

Загальна площа структурних елементів екомережі, включених до складу регіональної схеми формування екомережі Житомирської області, становить 549,7 тис. га.

Характерною рисою пропонованого проекту регіональної екомережі є об'єднання в ньому близько 95% об'єктів природно-заповідного фонду області, вдале поєднання її з регіональними екомережами сусідніх адміністративних областей України, а також Республіки Білорусь (з останньою – через проєктований білатеральний біосферний резерват «Прип'ятське Полісся»). У схемі також об'єднані всі ІВА-території міжнародного рівня у межах області, найцінніші для охорони птахів, а також водно-болотні угіддя, які охороняються на цій території за міжнародними угодами.

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 10.

Основним завданням Проекту розбудови екомережі Житомирської області є подальша деталізація Схеми для її практичного втілення. Це потребує переходу від оглядово-топографічних карт масштабу 1:100 000 до топографічних карт великого масштабу (1:10 000), бажано на базі ГІС-технології

у векторному форматі, землевпорядних планів та здійснення оцінки реальної природно-економічної ситуації по окремих її елементах та адміністративних одиницях Житомирської області з визначенням реальних меж та площі, землекористувача/землевласника кожного структурного елемента екомережі.

Таблиця 2.10 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Житомирській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	316,1
Ліси та лісовкриті площі	1117,5
Відкриті і заболочені землі	100,2
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені із господарського використання	33,9
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	37,4
Води	48,9
Загалом/% від площі області	1654/55,45

У ході формування регіональної схеми екомережі за період з 2006 по 2010 рр. здійснено:

- лісовідновлення, лісорозведення на землях лісового фонду (28408,0 га),
- створено у 2009 р. природний заповідник «Древлянський» (площею 30872,84 га), 28 заказників місцевого значення загальною площею 52665,6 га, 1 пам'ятку природи місцевого значення;
- здійснено обстеження і розроблення обґрунтувань нових територій та об'єктів ПЗФ (загальна площа понад 7 тис. га);
- проведено обстеження та опис фіторізноманіття перспективних структурних елементів екомережі;
- розроблено рекомендації щодо подальшого збереження водно-болотних угідь міжнародного значення «Поліські болота», гідрологічних заказників загальнодержавного та місцевого значень, а також інших водно-болотних природних комплексів на території області.

2.3.7 Закарпатська область

Програмою перспективного розвитку природно-заповідної справи та екологічної мережі на 2006–2020 рр. (затверджена у 2006 р. рішенням Закарпатської обласної ради від 12.01.2006 № 695) передбачено визначення стратегії розвитку природно-заповідної справи, зокрема, створення нових та розширення площ наявних об'єктів і територій ПЗФ, обстеження водно-болотних угідь, резервування територій, активізація наукових досліджень, розроблення наукових та організаційних засад створення та розвитку екомережі області. Окремо розглянуто питання міжнародного співробітництва, екоосвіти, виховання та інформування громадськості.

Схему екомережі області розроблено у 2009 р. без переліку структурних елементів (рис. 2.20).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 11.

Таблиця 2. 11 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі Закарпатської області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	225,2
Ліси та лісовкриті площі	724,3
Відкриті й заболочені землі	0,8
Радіоактивно забруднені землі, вилучені з господарського використання	–
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	14,8
Води	18,4
Загалом/% від площі області	983,6/77,1

Важливу роль у формуванні екомережі відіграють новостворені та розширені об'єкти природно-заповідного фонду. Зокрема, у 2009 р. створено національний природний парк «Зачарований край» на площі 6101,0 га, регіональний ландшафтний парк «Притисянський» (10330,66 га), розширено територію національного природного парку «Синевир» (на

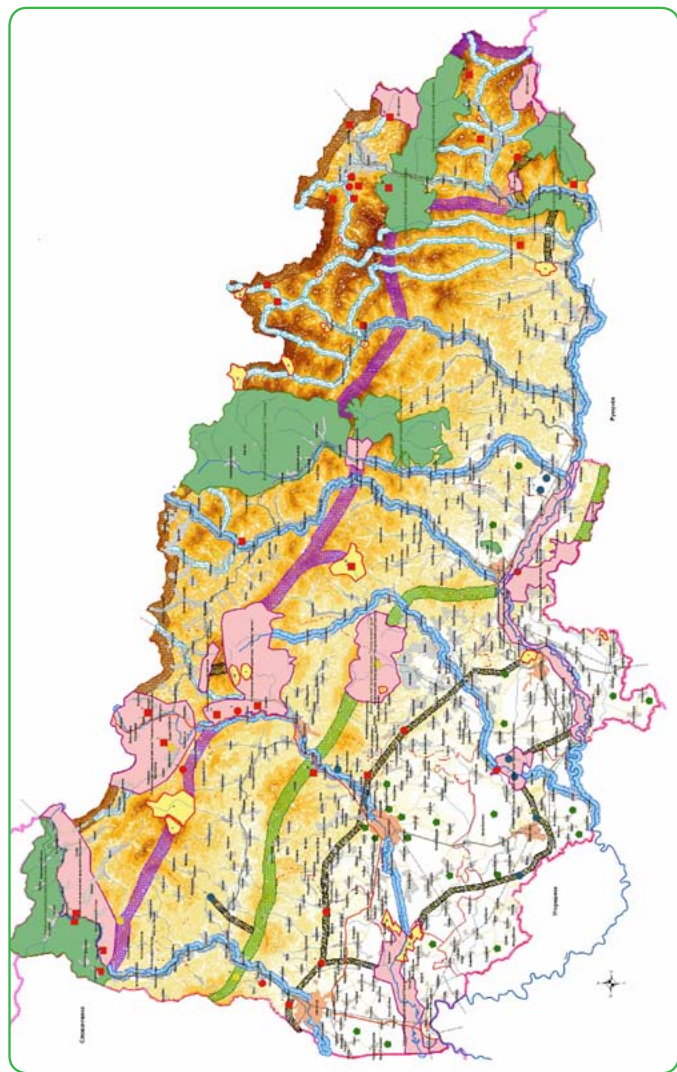

Рис. 2. 20 – Регіональна схема формування екомережі Закарпатської області

Умовні позначення:

- заповідники та національні природні парки,
- проєктовані об'єкти ПЗФ,
- заказники загальнодержавного значення,
- заповідні урочища,
- заказники місцевого значення,
- пам'ятки природи загальнодержавного значення,
- осередки ренатуралізації ландшафтів,
- великий гідрологічний екокоридор,
- малий гідрологічний екокоридор,
- вододільний екокоридор,
- полонинський екокоридор,
- вулканічний екокоридор,
- локальний екокоридор.

2304 га). У 2010 р. розширено Карпатський біосферний заповідник на 4405,8 га. За період 2006–2010 рр. створено 4 заказники місцевого значення загальною площею 1086,3 га, одну пам'ятку природи місцевого значення площею 51 га, 2 дендропарки місцевого значення (3 га). Підготовлено матеріали для створення 6 об'єктів природно-заповідного фонду площею 1019,6 га.

Протягом 2006–2010 рр. проведено лісовідновлення на загальній площі 13 348,1 га.

У 2009 р. узгоджено проектні матеріали Мінприроди України про надання статусу міжнародного значення водно-болотним угіддям: «Атак-Боржавське» загальною площею 283,4 га, «Чорне багно» площею 15,0 га, «Долина нарцисів» (256,0 га) та «Печера Дружба» (0,13 га).

У 2010 р. Карпатський біосферний заповідник погодив надання статусу водно-болотних угідь міжнародного значення територіям в урочищі «Марамороське високогірне» (2128 га) та «Озірний-Бребенескул» (1656,91 га); здійснено заходи щодо надання статусу водно-болотних угідь міжнародного значення у межах загальнозоологічного заказника загальнодержавного значення «Великодобронський» та регіонального ландшафтного парку «Притисянський» (загальною площею 2246 га).

Було проведено роботи зі створення транскордонного біосферного резервату у Марамароських горах між Карпатським біосферним заповідником та природним парком «Гори Марамуреша» (Румунія).

Виготовлено проекти схем екомережі Беретівського, Великоберезнянського, Виноградівського, Воловецького, Іршавського, Міжгірського, Мукачівського, Перечинського, Рахівського, Свалявського, Тячівського, Ужгородського та Хустського районів області.

2.3.8 Запорізька область

«Науково-методичне забезпечення розробки регіональної програми формування екомережі в межах Запорізької області на 2010–2015 рр.», було підготовлено у 2007 р. За матеріалами цього документа виготовлено на електронних носіях картосхему природних ландшафтів та їхніх структурних елементів, а також розташування найважливіших природних коридорів у межах області.

Регіональну програму формування екомережі в межах Запорізької області було розроблено у 2009 р. Проект регіональної програми включає паспорт, 6 основних розділів та проект схеми екомережі області. У ній зазначено мету, перелік завдань, напрями діяльності та заходи, обсяги й джерела фінансування, строки та етапи виконання. На основі Регіональної програми у 2010 р. була вдосконалена схема екомережі області, яка включала 22 природні ядра (7 – національного рівня і 15 – регіонального) та 9 природних коридорів (3 – національного рівня і 6 – регіонального) (рис. 2.21).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 12.

Таблиця 2.12 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі Запорізької області

Склад екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	301,528
Ліси та лісовкриті площі	117,170
Відкриті і заболочені землі	7,190
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені із господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	26,572
Води	171,174
Загалом/% від загальної площі	623,635/23

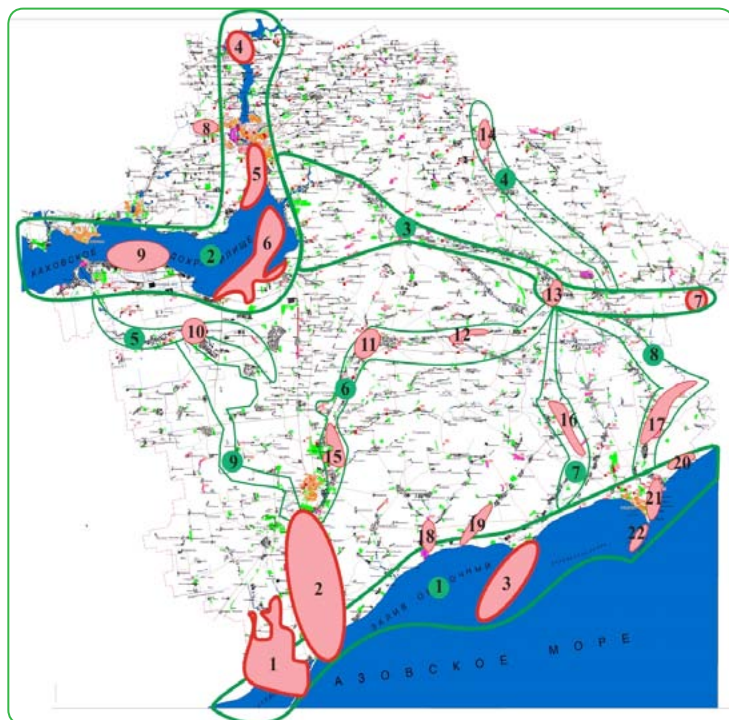

Рис. 2. 21 – Регіональна схема формування екомережі Запорізької області

Умовні позначення:

Екологічні ядра: а) національні (1 – Утлюцьке; 2 – Молочанське; 3 – Обитічне; 4 – Петро-Михайлівське; 5 – Розумовське; 6 – Каховське; 7 – Розівське); б) регіональні (8 – Правобережне; 9 – Енергодарське; 10 – Михайлівське; 11 – Токмацьке; 12 – Каїнкулацьке; 13 – Кінське; 14 – Тернувате; 15 – Старобердянське; 16 – Середньообитічне; 17 – Середньобердянське; 18 – Корсацьке; 19 – Лозуватське; 20 – Куликівське; 21 – Нижньобердянське; 22 – Бердянське).

Екологічні коридори: 1 – Азово-Чорноморський літорально-степовий; 2 – Дніпровський меридіональний; 3 – Південноукраїнський степовий; 4 – Гайчурський; 5 – Білозерський; 6 – Молочанський; 7 – Обитічний; 8 – Бердянський; 9 – Михайлівський подовий.

Основні результати заходів, спрямованих на формування регіональної екомережі в області:

- створено 2 національні природні парки: «Великий Луг» (площа 16756,0 га) та «Приазовський» (78126,92 га), 1 заказник місцевого значення (90 га), 1 дендрологічний парк місцевого значення (7,5 га);
- розроблено та затверджено паспорти на водно-болотні угіддя міжнародного значення «Молочний лиман», «Коса Обіточна та затока Обіточна», «Гирло річки Берди, Бердянська затока та Бердянська коса»;
- узагальнено стандартні методики щодо інвентаризації біорізноманіття під час розроблення регіональних мереж за основними групами тварин і рослин за результатами проекту «Науково-методичне забезпечення розробки регіональної програми формування екологічної мережі в межах Запорізької області» (2007 р.);
- розроблено практичні заходи з оптимізації структури земельного фонду та залучення значних територій до складових національної, регіональної та місцевої екомереж;
- розроблено рекомендації та підходи до формування екомережі в межах Азово-Чорноморського екологічного коридору за результатами проекту «Формування екомережі Азово-Чорноморського екологічного коридору та збереження цілісності географічних популяцій рослин і тварин в різних ландшафтних елементах (2006–2008 рр.);
- видано довідник «Альбом схем розташування територій та об'єктів екологічної мережі Запорізької області» (2009 р.).

2.3.9 Івано-Франківська область

Загальна схема регіональної екомережі області наведено у Програмі формування регіональної екологічної мережі в Івано-Франківській області на 2001–2010 рр., яка затверджена рішенням обласної ради (від 30.01. 2001 р. № 418-18/2001).

У картосхемі регіональної схеми екомережі області є 2 екологічні коридори національного рівня – Карпатський і Дністровський, природні ядра (території національних природних парків), а також позначено розташування всіх інших території та об'єктів ПЗФ (рис. 2.22).

Загальна площа структурних елементів екомережі, включених до складу регіональної схеми формування екомережі Івано-Франківської області (7 ключових територій загальною площею 497 тис. га, у т.ч. національного рівня – 6 площею 484,5 тис. га і 1 ключова територія регіонального рівня площею 12,5 тис. га; 8 сполучних територій регіонального рівня площею 1562,5 тис. га) становить 2059,5 тис. га.

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 2010 р. наведено у табл. 2. 13.

Таблиця 2. 13 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі Івано-Франківської області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	212,0
Ліси та лісовкриті площі	636,0
Відкриті заболочені землі	2,7
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені з господарського використання	0,086
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	22
Води	23,4
Загалом/% від площі області	947,391/68

В області у 2006–2010 рр. реалізовано систему заходів,

Рис. 2. 22 – Регіональна схема формування екомережі Івано-Франківської області

Умовні позначення:

□ - територія природних заповідників, □ - територія національних природних парків, □ - територія регіональних ландшафтних парків, □ - Карпатський природний коридор (ліси та лісові території на висоті вище 1100 м н.р.м.), □ - Дністровський екологічний коридор, □ - екологічні коридори.

спрямованих на формування регіональної екомережі:

- створено 2 національні природні парки «Синьогора» (10866,0 га) та «Верховинський» (12022,9 га), 4 заказники місцевого значення загальною площею 117,6 га, 2 пам'ятки природи місцевого значення (35,4 га), 2 дендропарки місцевого значення (3,9 га);
- розширено територію Карпатського національного природного парку на 1075,8, (1057,3 вилучено);
- здійснено заходи щодо надання статусу водно-болотних угідь міжнародного значення таким угіддям: «Бурштинське водосховище», «Річка Дністер» у межах Галицького національного природного парку; «Витоки річки Погорілець», «Витоки річки Прут» у межах Карпатського національного природного парку; «Джурджинець» і «Урочище «Ситний Зубринка» у межах природного заповідника «Горгани»;
- розроблено проекти схем місцевих екомереж у межах адміністративних районів;
- запропоновано створити єдиний екологічний цілісний коридор: природний заповідник «Горгани» – Карпатський національний природний парк – проєктований Верховинський національний природний парк;
- обґрунтовано встановлення водоохоронної зони річки Жонка – основного джерела водопостачання м. Яремче;
- узагальнено досвід формування регіональної екомережі у монографії «Природно-географічні засади формування екомережі Івано-Франківської області» (Приходько, 2008).

Область долучена до Програми прикордонного співробітництва Європейського інструмента добросусідства і партнерства Угорщина–Словаччина–Румунія–Україна, метою якої є посилення та поглиблення екологічного, соціального, економічного співробітництва між Закарпатською, Івано-Франківською та Чернівецькою областями України із суміжними регіонами Угорщини, Словаччини та Румунії. Запропоновано ідею Проєкту прикордонного співробітництва – «Створення Верховинського національного природного парку з перспективою трансформації парку в спільний українсько-румунський міжнародний біосферний заповідник».

2.3.10 Київська область

У програмі «Охорона довкілля та раціональне використання природних ресурсів Київської області на період до 2011 року» (затверджена у 2007 р.) передбачено заходи щодо розроблення регіональної програми та регіональної схеми формування екологічної мережі в Київській області (з 2011 р.); винесення у натуру меж територій та об'єктів ПЗФ місцевого значення; розроблення кадастру хребетних тварин Київської області, занесених до Червоної книги України; складання списку рідкісних і зникаючих видів рослин природної флори, які підлягають охороні в Київській області; складання регіонального списку видів тварин, які охороняються на території Київської області.

Загальна площа структурних елементів екомережі, що входять до складу регіональної схеми формування екомережі Київської області (1 ключова територія національного рівня площею 264,2 тис. га і 3 сполучні території регіонального рівня площею 239,8 тис. га) становить 504 тис. га.

Основними заходами у формуванні регіональної екомережі було створення у 2009 р. двох національних природних парків: «Білоозерський» (на межі з Черкаською областю, площа 3658,22 га у межах Київської області) та «Залісся» (на межі з Чернігівською областю, площа 13548,5 га у межах Київщини), загальнозоологічного заказника загальнодержавного значення «Чорнобильський спеціальний» (48770,0 га), 17 заказників місцевого значення (загальною площею 5888,8 га), 8 пам'яток природи місцевого значення (210,1 га), 2 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (63,7 га), 1 РЛП, 1 заповідне урочище (58,9 га); розширено дендрологічний парк загальнодержавного значення «Олександрія» на 108,8 га.

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 23.

У 2010 р. відновлено ліси (на площі 2823,7 га), здійснено лісорозведення (2083,0 га), створено захисні лісові насадження (103,0 га), переведено у вкриті лісовою рослинністю землі (3764,75 га).

Таблиця 2. 23 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі Київської області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	253,97
Ліси та лісовкриті площі	1207,47
Відкриті й заболочені землі	73,92
Радіоактивно забруднені землі, вилучені з господарського використання	83,3
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	91,0
Води	235,93
Загалом/% від площі області	1945,59/69,2

Розчищено 17 водойм (19,1 га), річки і канали на площі 162,5 км. Здійснено укріплення берегів трьох річок (довжиною 0,9 км); розроблено проекти землеустрою прибережних захисних смуг навколо 6 водних об'єктів (298,87 га); закріплено в натурі (298,87 га).

Протягом 2008–2009 рр. Національний екологічний центр України реалізував проект «Інвентаризація та моніторинг степових біотопів у Київській області» в рамках Спільної робочої програми на основі Меморандуму про взаєморозуміння в питаннях співпраці Україна–Нідерланди. За результатами досліджень з'ясовано загальну площу степових біотопів (68 505 га, або 2,4% загальної площі області), складено схему їх розташування, підготовлено пропозиції щодо заповідання найцінніших з них та включення їх до екомережі в межах області (Парнікоза, Василюк та ін., 2009). У рамках проекту були розроблені межі ключових територій екомережі, необхідних для збереження степових біотопів.

У 2008 р. підготовлено «Пропозиції щодо меж, структури і конфігурації екологічної мережі Лісниківської сільради, її збереження, відтворення та перспективного розвитку». Загальна площа земель, включених до екомережі, становить 721,6 га. Схема формування екомережі Лісниківської сільради є важливою складовою Дніпровського коридору і складається з двох великих ядер, в основі яких – вже створено об'єкти ПЗФ. Навколо ядер виділено буферну зону.

2.3.11 Кіровоградська область

Обласна програма формування національної екологічної мережі на території Кіровоградської області на 2003–2015 роки була затверджена рішенням Кіровоградської обласної ради від 24.01.03 № 141. У додатках програми подано перелік деяких елементів екомережі (зокрема, Бузький, Дніпровський, Інгульський та Інгулецький екологічні коридори).

Для формування регіональної екомережі було розроблено заходи з оптимізації ПЗФ області, яка донині має один з найменших показників заповідності (близько 1,5%) серед областей України. Внаслідок реалізації заходів було створено 13 заказників місцевого значення загальною площею 7818,8 га, 3 пам'ятки природи місцевого значення (159,1 га), 2 заповідні урочища (164,3 га). За результатами комплексних досліджень було обґрунтовано створення національного природного парку «Чорноліський» та регіональних ландшафтних парків «Світловодський» і «Долинський». З метою охорони водно-болотних угідь підготовлено матеріали на створення іхтіологічного заказника загальнодержавного значення «Цибульницька затока» (1200,0 га).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 01. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 14.

Таблиця 2. 14 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Кіровоградській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	250,5
Ліси та лісовкриті площі	184,3
Відкриті і заболочені землі	10,6
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені з господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	13,3
Води	76,3
Загалом/% від площі області	535/21,8

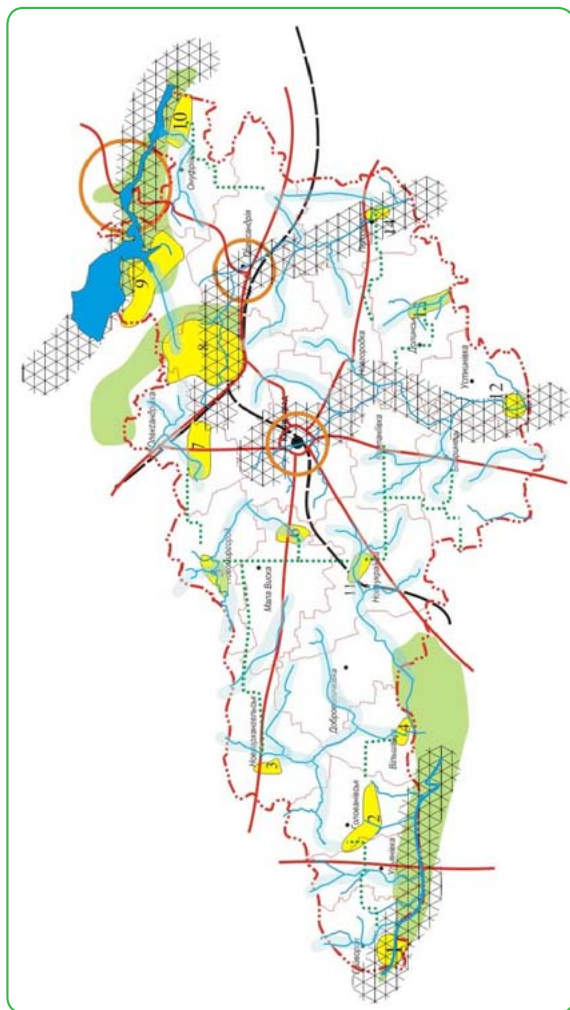

Рис. 2. 23 – Регіональна схема формування екомережі Кіровоградської області

Умовніп означення:

Природні ядра: 1 – Бандурівське, 2 – Голованівське, 3 – Ятранське, 4 – Чорноташлицьке, 5 – Новомиргородське, 6 – Маловисківське, 7 – Олександрівське, 8 – Чорноліське, 9 – Придніпровське, 10 – Кутцеволівське, 11 – Новоукраїнське, 12 – Монастирищенське, 13 – Боковеньківське, 14 – Петровське.

На основі вивчення поширення лісів Кіровоградщини розроблено проект Лісостепової частини екомережі області, за ландшафтно-екологічними принципами обґрунтовано схему регіональної екомережі з її структурними елементами (Зарубіна, 2006, 2009) (рис. 2. 23).

2.3.12 Львівська область

«Регіональна програма формування екологічної мережі Львівської області на 2007–2015 роки» була затверджена рішенням Львівської обласної ради від 10.20.2007 р. № 340. У Програмі наведено характеристику елементів регіональної екомережі, дані про біотичне різноманіття області та його раритетну складову, вказано механізми її забезпечення та етапи реалізації, а також заходи щодо інтеграції та взаємозв'язків регіональної екологічної мережі з екомережами сусідніх країн та областей. У 2008 р. прийнято регіональну програму розвитку заповідної справи у Львівській області на період до 2020 року.

Схема екомережі області складається з 14 ключових, 36 сполучних, 1 буферної та 6 відновлювальних територій (рис. 2. 24).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 15.

Таблиця 2. 15 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Львівській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	446,25
Ліси та лісовкриті площі	694,4
Відкриті й заболочені землі	9,47
Радіоактивно забруднені землі, вилучені з господарського використання	–
Відкриті землі, де немає рослинного покриття або він є незначним	30,674
Води	42,77
Загалом /% від площі області	1223,56/ 56,12

Умовні позначення:

Ключові території: 1 – Вододільно-Верховинська, 2 – Стрийсько-Сянська, 3 – Верхньодністерська, 4 – Сянсько-Дністерська, 5 – Бескидська, 6 – Дністерська I, 7 – Дністерська II, 8 – Розточансько-Малопільська, 9 – Львівсько-Розтоцька, 10 – Винниківська, 11 – Північно-Подільсько-Дністровська, 12 – Вороняківсько-Гологірська, 13 – Малопопільська, 14 – Передгорбино-Волинська.

Екокоридори: 1 – Сянський, 2 – Турківський, 3 – Стрийський, 4 – Вододільно-Верховинський, 5 – Клімецький, 6 – Славсько-Тухлянський, 7 – Ополецько-Рожанський, 8 – Зелем'янський, 9 – Велико-сільсько-Мигівський, 10 – Зубрицько-Розлуцько-Головецький, 11 – Майдансько-Великосільський, 12 – Догівський, 13 – Орівський, 14 – Труханівсько-Моршинський, 15 – Трускавецько-Стільський, 16 – Монастирецький, 17 – Журавненський, 18 – Верхньодністерський, 19 – Стригівський, 20 – Болотівський, 21 – Чайковицько-Роздільський, 22 – Верещицький, 23 – Добростанський, 24 – Немирівсько-Верещицький, 25 – Середкевичівський, 26 – Крехівсько-Мокротинський, 27 – Кунинсько-Соколянський, 28 – Ратівський, 29 – Грядово-Полтвинський, 30 – Давидівсько-Гологорський, 31 – Вороняківський, 32 – Поморянсько-Опільський, 33 – Гологірсько-Опільський, 34 – Перемишлянсько-Опільський, 35 – Свирзько-Опільський, 36 – Стрийський, 37 – Бузький, 38 – Болотнівський, 39 – Солокійський, 40 – Добротвірсько-Лопатинський.

Буферні території: 1 – Яворівська.

Відновлювальні території: 1 – Немирівська, 2 – Яворівська, 3 – Стебниківська, 4 – Подорожнянська, 5 – Берездівцівська, 6 – Червоноградська.

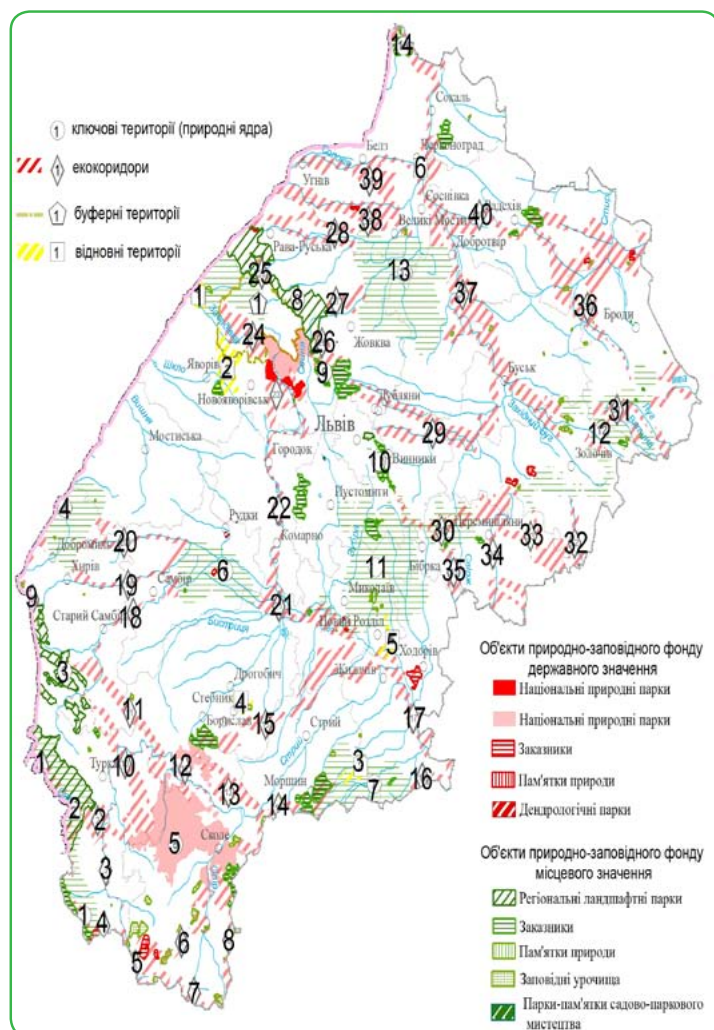

Рис. 2. 24 – Регіональна схема формування екомережі Львівської області

Основними здобутками за період реалізації програми у 2006–2010 рр. є:

- створено національний природний парк «Північне Поділля» (15587,92 га), регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя» (площа 19103 га), 3 заказники місцевого значення (загальна площа 436,6 га), 1 пам'ятку природи місцевого значення (2,3 га);
- затверджено схему Турківського екокоридору, який забезпечує у Карпатах перебування в ізольованих екосистемах, розмноження та міграцію бурого ведмеда, рисі, дикого kota, куниці лісової та інших видів наземної фауни та орнітофауни;
- впроваджено Проект зі створення транскордонного екологічного зв'язку для зубра, бурого ведмеда, дикого kota, рисі та інших тварин у межах Турківського і Сколівського районів Львівщини та Польщі;
- розроблено проект створення регіонального ландшафтного парку «Стільське Горбогір'я» (орієнтовна площа 10–12 тис. га);
- заплановано розширити територію національного природного парку «Яворівський» (на 615 га);
- розпочато роботу в рамках міжнародного проекту «Екологічна мережа у Карпатах»;
- збільшено площі лісів, зокрема переведено у вкриті лісовою рослинністю землі на площі 4703,0 га, відновлено лісів на площі 3115,0 га, створено нові насадження на площі 195,2 га, природно поновлено ліси на площі 811,7 га, створено нові зелені насадження у населених пунктах на площі 112,937 га.

2.3.13 Луганська область

У регіональній цільовій програмі розвитку екологічної мережі Луганської області на 2010–2020 рр. (затверджена рішенням Луганської обласної ради від 3 грудня 2009 р. № 32/19) визначено заходи щодо формування елементів екомережі, наведено регіональну схему формування екомережі, яка включає 6 сполучних територій (екокоридорів) (рис. 2. 25). У структурі регіональної екомережі виділено 77 ключових територій, у т. ч. міждержавних – 16, міжрегіональних – 17, місцевих – 44.

Всі широтні екологічні коридори із західного боку мають регіональні коридори на межі з Донецькою та Харківською областями, зі східного та північного боку – міждержавні транскордонні коридори з Російською Федерацією (Воронезькою, Ростовською та Белгородською областями).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 16.

Таблиця 2. 16 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Луганській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	550,5
Ліси та лісовкриті площі	353,1
Відкриті і заболочені землі	16,4
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені з господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	190,4
Води	22,1
Загалом/% від площі області	1132,5/42,4

До основних заходів щодо формування регіональної екомережі області впродовж 2006–2010 рр. слід віднести:

- створення національного природного парку «Сіверсько-

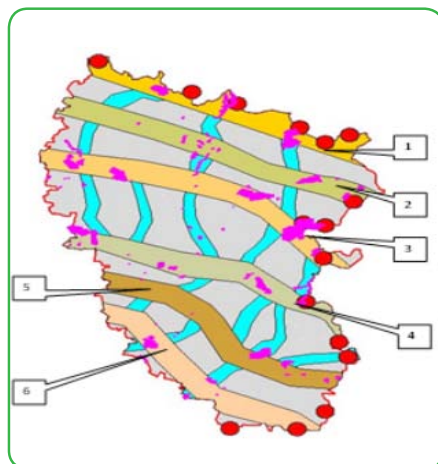

Рис. 2. 25 – Регіональна схема формування екомережі Луганської області

Умовні позначення:

Екологічні коридори: 1 – Троїцько-Міловський, 2 – Покровсько-Біловодський, 3 – Сватівсько-Городищанський, 4 – Сіверськодонецький, 5 – Північно-Донецький, 6 – Південно-Донецький.

- меридіональні екологічні коридори розташовані по долинам рік;
- міждержавні ключові території;
- природно-заповідні території.

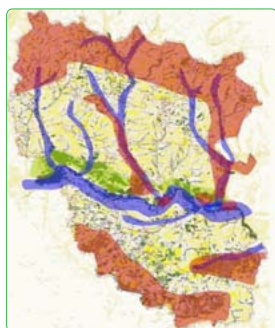

Рис. 2. 26 – Регіональна схема формування екомережі Луганської області (Van Der Sluis, 2009).

Умовні позначення:

- - степова рослинність, ■ - деградовані ґрунти,
- - гідрографія, ■ - ліси, ■ - схилі місцевості.

Донецький» (7007,0 га), нового відділення Луганського природного заповідника «Трьохізбенський степ» (3281 га), 10 заказників місцевого значення (загальною площею 3394,4 га), 5 пам'яток природи місцевого значення (637,4 га); в цілому площа ПЗФ з 2006 по 2010 рр. збільшилася на 14,8 тис га (0,6%);

- згідно з обласною програмою «Ліси Луганщини-2015» протягом 2006–2010 рр. здійснено лісовідновлення та лісорозведення на площі 24974 га;
- затверджено Програму розвитку екомережі Сватівського району на 2010–2020 роки;
- виконано проект «Обстеження водно-болотних угідь Кременських лісів» з метою виявлення водно-болотних угідь, перспективних для надання їм статусу водно-болотних угідь міжнародного значення;
- оновлено роботу Міжрегіональної екологічної програми охорони і використання вод басейну р. Сіверський Донець;
- видано довідник «Природно-заповідний фонд Луганської області» (2008 р.).
- у 2007 р. затверджено «Перелік видів хребетних тварин, що потребують особливої охорони на території області», який у 2010 р. було оновлено (67 видів).

З 2010 р. у Луганській області впроваджується міжнародний екологічний проект «Планування сільського розвитку: Інтеграція екологічної мережі й сільськогосподарського розвитку», який реалізують за підтримки Королівства Нідерландів у рамках проекту «ECONET». Основна його мета – опрацювання детальної схеми екологічної мережі та практичне впровадження проекту стосовно підтримки і розвитку біорізноманіття, відновлення деградованих земель, економічного розвитку районів з урахуванням збереження природних комплексів, розвитку зеленого туризму. У рамках проекту і відповідно до стандартів програми розвитку екологічної мережі Луганської області в 2010 р. було розпочато розроблення схем екологічної мережі двох пілотних районів – Антрацитівського та Біловодського, що ґрунтуються на ландшафтно-топографічному

підході. Для цього було використано реальні обриси природних біотопів, створені за допомогою безпосереднього дешифрування космічної зйомки (Sluis et al., 2011). Альтернативний варіант регіональної схеми екомережі Луганщини розроблено групою експертів з Нідерландів (2009 р.) (рис. 2. 26).

Транскордонний варіант екомережі між Луганською та Ростовською (Російська Федерація) областями наводиться в матеріалах проекту «Комплексное использование земель евразийских степей» (2008), який містить опис критеріїв відбору ядер, екокоридорів (юридичні, біоекологічні, ландшафтні, територіальні), підходи до визначення буферних та відновлювальних територій, рекомендації щодо режиму та порядок проектування транскордонної екомережі. На кордоні з Ростовською областю заплановано створити 6 потенційних транскордонних екокоридорів та 22 ключові території, а також 1 міжнаціональну – Сіверсько-Донецьку.

2.3.14 Миколаївська область

На виконання заходів Обласної програми охорони довкілля та раціонального природокористування (2000–2010 рр.) у 2003 р. розроблено обласну Цільову програму розвитку екологічної мережі на період до 2015 року. Програмою передбачено здійснення основних заходів щодо формування регіональної екомережі Миколаївської області, в тому числі створення її нових ядер, місцевих схем екологічної мережі адміністративних одиниць Миколаївської області, збереження біорізноманіття, екологічна просвіта населення та ін.

На схемі регіональної екомережі області виділено елементи міжнародного (3), європейського (3), національного (8) та регіонального (7) значення (рис. 2.27).

Елементи екомережі займають близько 19% території області.

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 17.

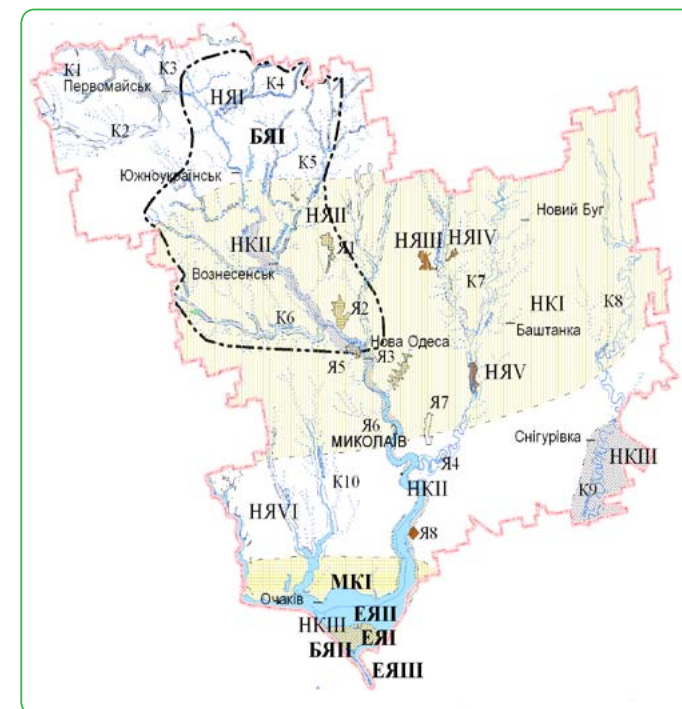

Рис. 2. 27 – Регіональна схема формування екомережі Миколаївської області

Умовні позначення:

Природні екокоридори: МК – міжнародний коридор, НК – національний коридор, К – регіональний коридор: МК1 – Приморсько-степовий, НК1 – Степовий, НКП – Бузьки, НКШ – Дніпровський, К1 – Тридубський, К2 – Кодимський, К3 – Синюський, К4 – Великокорабельницький, К5 – Мердвоводський, К6 – Чичиклійський, К7 – Інгульський, К8 – Вісунський, К9 – Інгулецький, К10 – Широколанівський.

Природні ядра: БЯ – біосферне ядро, ЕЯ – європейське ядро, НЯ – національне ядро, Я – регіональне ядро: БЯ1 – Бузько-степове, БЯП – Дніпровське-Сиваське, ЕЯ1 – Кінбурнська коса, ЕЯП – Волижин Ліс, ЕЯШ – Острови Довгий та Круглий, НЯ1 – Гранітно-степове Побужжя, НЯП – Актоське, НЯШ – Еланецький степ, НЯIV – Остапівське, НЯV – Христофорівськіплавні, НЯVI – Тилігульське; Я1 – Рацинська дача, Я2 – Михайлівський степ, Я3 – Себінська балка, Я4 – Мішково-Погорілове, Я5 – Андріївське, Я6 – Петрово-Солониське, Я7 – Капустяна балка.

Таблиця 2. 17 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Миколаївській області

Складові екомережі	Площа тис.га
Сіножаті та пасовища	271,3
Ліси та лісовкриті площі	122,2
Відкриті й заболочені землі	21,0
Радіоактивно забруднені землі, вилучені з господарського використання	–
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	32,1
Води	128,8
Загалом/% від площі області	575,1/23,4

На виконання програми розвитку регіональної екомережі здійснено такі заходи:

- створено національні природні парки «Бузький Гард» (площа 6138,13 га) та «Білобережжя Святослава» (35223,15 га), 3 заказники місцевого значення (загальна площа 235 га), 2 пам'ятки природи місцевого значення (80,8 га);
- розроблено геоінформаційну систему «Екомережа» в програмі MapInfo на основі електронної топографічної карти області масштабу 1:200 000, на яку нанесено структурні елементи регіональної екомережі як полігони або точкові об'єкти, а відомості про об'єкти екомережі внесено до бази даних (2008);
- за результатами дослідження біорізноманіття регіону у рамках проекту «Індикативна мапа Південно-Бузького меридіонального екологічного коридору» (2005–2006 рр., за підтримки Посольства Королівства Нідерландів) визначено та описано ключеві території.

У перспективі розвиток екомережі області спрямований на розроблення проектів місцевих (у межах адміністративних районів) схем, впорядкування територій наявних елементів регіональної екомережі у природі (зокрема ядер), розроблення проектів утримання територій ПЗФ та менеджмент-планів водно-болотних угідь області.

2.3.15 Одеська область

Робота зі створення екомережі була проведена відповідно до Регіональної програми формування національної екологічної мережі в Одеській області на 2005–2015 роки (затверджена рішенням Одеської обласної ради від 18 листопада 2005 р. № 705-IV).

Проект «Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі» здійснено у 2008 р. Після доопрацювання (врахування степових ділянок) ескізна картосхема регіональної екомережі Одеської області була затверджена на сесії обласної ради 2011 р. (рис. 2.28).

З метою розбудови регіональної екомережі були здійснені наукові дослідження: систематизовано дані про різноманіття рослин, хребетних та безхребетних тварин, що мешкають на територіях ПЗФ Одещини (Попова, Ужєвська, Юрченко, 2006), вивчено поширення раритетних рослин на землях сільськогосподарського призначення, щоб визначити доцільність включення їх до складу екомережі (Попова, 2006).

Оптимізація ПЗФ відбулася у напрямі створення національних природних парків «Нижньодністровський» (2008 р., площа 21311,1 га) та «Тузовські лимани» (2010 р., 27865,0 га), заказників місцевого значення (2), парків-пам'яток садово-паркового мистецтва у м. Одесі (2), збільшення площі наявних об'єктів ПЗФ (3). Протягом 2009 р. були встановлені межі для 19 об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

Здійснено заходи зі збереження водно-болотних угідь міжнародного значення «Система озер Шагани-Алібей-Бурнас».

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 18.

У 2008–2009 рр. було виконано регіональну програму ТАСІС Європейського Союзу «Комплексне використання земель Євразійських степів», експерти якої створили електронну карту степових ділянок на більшій частині області та розробили попередню конфігурацію міжнародних екокоридорів (зокрема, з Молдовою).

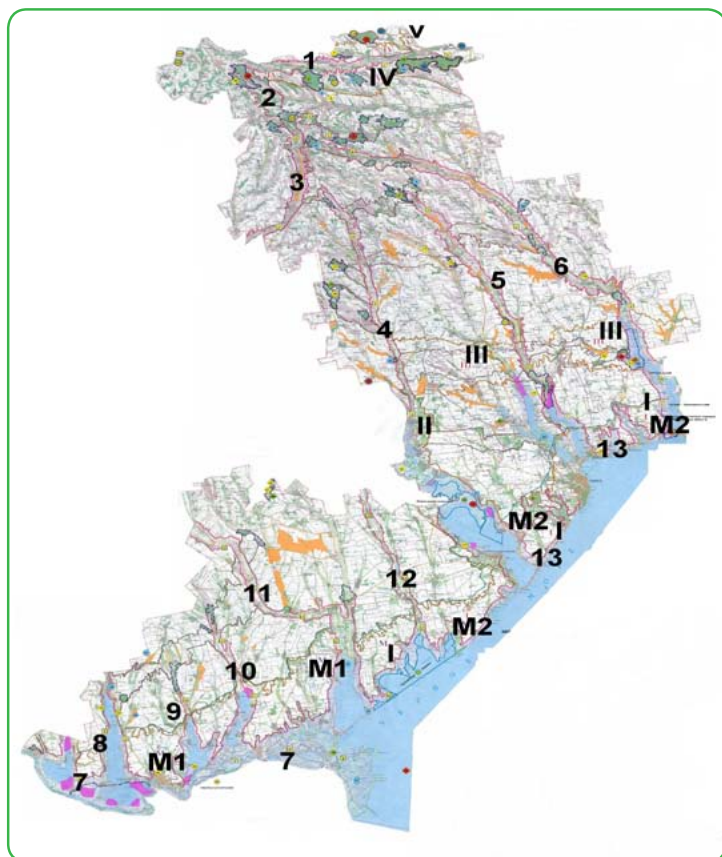

Рис. 2. 28 – Регіональна схема формування екомережі Одеської області

Умовні позначення:

Природні регіони:
Дунайський (M1)

Екокоридори:
Азово-Чорноморський (M2)

Природні регіони національних екокоридорів:
Азово-Чорноморський (I), Прибережно-Дністровський (II), Південно-Український (III), Галицько-Слобожанський (IV) та Південно-Бузький (V)

Природні регіони регіональних екокоридорів:
Кодимсько-Савранський (1), Кодимсько-Слобідсько-Байтальський (2), Слобідсько-Ягорлицький (3), Кучурганський (4), Велико-Куяльницький (5), Тилигульський (6), Нижньо-Дунайський (7), Ялпuzький (8), Катлабузький (9), Киргиз-Китайський (10), Сасик-Когильницький (11), Хаджидерський (12) та Чорноморський прибережно-морський (13).

- - водоохоронна територія,
- - прибережні захисні смуга,
- - деградовані землі,
- - зарезервовані для подальшого заповідання,
- - територія зі степовою рослинністю,
- - ядро,
- - регіональний природний коридор,
- - загальнодержавний природний коридор,
- - міжнародний природний коридор,
- ⊕ - сполучена територія

Таблиця 2. 18 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Одеській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	405, 262
Ліси та лісовкриті площі	223,809
Відкриті і заболочені землі	72,085
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені із господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	33,841
Води	211,808
Загалом/% від площі області	946,806/28,42

Здійснено опис рослинного покриву ключових, сполучних, відновлювальних територій для 8 південно-західних районів Одеської області, що знаходяться між Дністром та Дунаєм (Дубина та ін., 2007), а також охарактеризовано галофітну рослинність у проєктованій екомережі Азово-Чорноморського екокоридору (Дубина, Дзюба, 2010).

На основі геоботанічних та соціологічних досліджень була запропонована модель формування екомережі у степовій зоні. Зокрема, на території Одеської області охарактеризовано сполучні території міжнародного (широтні Нижньодунайський та Чорноморсько-Азовський, меридіональні Дністровський та Нижньодніпровський) та регіонального (Кучурганський, Велико- та Малокуяльницький, Тилігульський) рівнів, виділено ключові території міжнародного (Дунайська білатеральна, Нижньодністровська білатеральна), національного (Шагано-Алібейсько-Бурнаська, Куяльницько-Хаджибейська) та регіонального (Кагульська, Кутурлуй-Ялпужська, Катлабузька, Тарутинська, Китайська, Сасицька) рівнів (Дубина та ін., 2010).

Пріоритетними перспективними завданнями щодо екомережі є: здійснення комплексної інвентаризації степових ділянок на всій території області; вдосконалення картосхеми регіональної екомережі на основі узагальнення наукових досліджень фахівців-біологів.

2.3.16 Полтавська область

Визначення структурних елементів екомережі Полтавської області було започатковано у наукових розробках зі збереження фіторізноманіття Лівобережного Придніпров'я, у проєктах «Наукове обґрунтування етапів створення екомережі Полтавської області та особливості її структури» (2004 р.), «Розробка проєкту перспективної екологічної мережі Полтавської області: обстеження Псільського екокоридору, визначення існуючих та перспективних природних ядер та буферної зони» (2005). Пріоритетні напрями формування регіональної екомережі Полтавської області були обґрунтовані у підсумковому звіті «Розробка проєкту екологічної мережі Лівобережного Придніпров'я» (2006 р., № 0104U000151 «Фундаментальні дослідження у вищих навчальних закладах»).

Проєкт «Програми розбудови регіональної екомережі Полтавської області на період до 2015 року» (2007) містить характеристики концептуальних засад формування регіональної екомережі, завдань та структури регіональної екомережі, оцінку ресурсів та етапів розбудови. Основний розділ Програми включає аналіз структурних елементів (сполучних та ключових територій, буферної зони), перелік заходів для формування місцевих екомереж у 25 районах області, а також організаційних та економічних механізмів виконання програми.

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 19.

Основними складовими схеми регіональної екомережі визначено три регіональні екокоридори – Ворсклянський, Псільський, Сулинський, які з'єднуються на півдні з національним Дніпровським, а в центральній частині перетинаються з Лісостеповим Галицько-Слобожанським, уздовж яких визначено природні ядра з ключовими територіями, а також дев'ять місцевих екокоридорів (рис. 2. 29).

У ході проєктування регіональної екомережі здійснено флоросоціологічну оцінку біоцентрів екокоридорів. Так, в екосистемах Ворсклянського екокоридору виявлено 152 види

рідкісних рослин (70% загальної кількості раритетів області, у т. ч. найбільша кількість видів зональних типів рослинності), Псільського – 124 види, Сулинського – 49. Також встановлено особливості формування міграційних шляхів птахів на території області, термінів та динаміки осінньої та весняної міграції. Аналіз зазначених даних, а також характеристику біорізноманіття структурних елементів регіональної екомережі Полтавської області наведено у виданні «Регіональна екомережа Полтавщини» (2010).

Таблиця 2. 19 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Полтавській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	364,1
Ліси та лісовкриті площі	282,5
Відкриті і заболочені землі	85,4
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені з господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	12,7
Води	148,4
Загалом/% від площі області	893,1/31,1

Незважаючи на те, що «Програма розбудови регіональної екомережі Полтавської області на період до 2015 року» не була затверджена, визначені в ній заходи були частково реалізовані, зокрема:

- у 2009 р. створено національні природні парки «Пирятинський» (площа 12028,42 га) та «Нижньосульський» (на межі з Черкаською областю, площа 10764,2 га у межах Полтавської області), ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Христанівський» (1705, 2 га), ботанічний сад загальнодержавного значення «Хорольський» (18,0 га), 10 заказників місцевого значення загальною площею 5188 га, 7 пам'яток природи місцевого значення (26,9 га), Хорольський ботанічний сад (18,0 га), 1 заповідне урочище (386,7 га);
- розширено території трьох заказників;

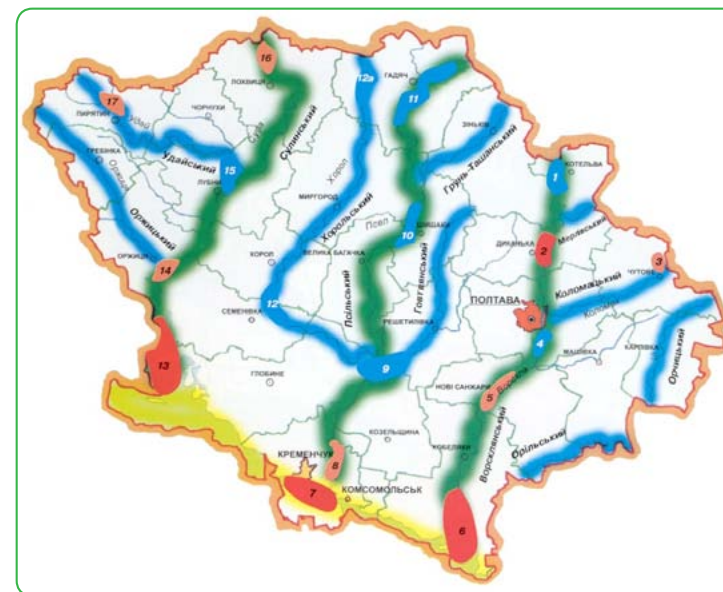

Рис. 2. 29 – Регіональна схема екомережі Полтавської області

Елементи екомережі:

Природні екокоридори:

- Національний
- Регіональні
- Місцеві

Функціонуючі природні ядра

- в основі об'єкти від 5 тис. га до 25 тис. га
- від 1 тис. га до 5 тис. га
- Перспективні природні ядра в основі малі за площею об'єкти, які доцільно розширити або об'єднати

Природні ядра

- 1 - Більсько-Котельвівське
- 2 - Диканько-Котельвівське
- 3 - Іскрівське
- 4 - Полтавське
- 5 - Новосанжарське
- 6 - Лучківсько-Кишеньківське
- 7 - Кременчуцьке
- 8 - Нижньопільське

9 - Псільсько-Говтвянське

- 10 - Шишацьке
- 11 - Гадяцьке
- 12 - Хорольське
- 13 - Нижньосулинське
- 14 - Оржицько-Семенівське
- 15 - Лубенське
- 16 - Лохвицьке
- 17 - Пирятинське

- розроблено кадастр територій та об'єктів ПЗФ області;
- розроблено проект створення регіонального ландшафтного парку «Гадяцький» (2007).

Серед перспективних заходів є розроблення схем формування місцевих екомереж шляхом подальшої оптимізації природно-заповідної мережі у районах області (до 5–10 % відповідно до природного потенціалу) на основі максимального заповідання територій вздовж долин річок, здійснення оцінки стану земельних, водних, лісових ресурсів, встановлення буферної зони вздовж екокоридорів та ключових територій, обстеження відновлювальних територій, здійснення заходів з усунення шкідливого впливу на долини річок області промислових та сільськогосподарських об'єктів.

2.3.17 Рівненська область

Програма розвитку природно-заповідного фонду та формування регіональної екологічної мережі Рівненської області на 2010–2020 роки була затверджена рішенням Рівненської обласної ради від 25 вересня 2009 р. № 1330.

Основні завдання програми реалізуються через такі заходи: створення на території області національних природних парків та інших об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного і місцевого значення, моніторинг об'єктів ПЗФ, створення інформаційних банків даних, формування та затвердження списків рідкісних тварин і рослин, формування екологічних мереж, створення центру координації розвитку екологічної мережі області.

Найважливіші ядра екомережі області (Прип'ять-Стохідське, Білозерсько-Черемське, Перебродське, Сиропонське, Соминське, Надслучанське), а також територія Рівненського природного заповідника є природними ядрами Поліського екологічного коридору національної екологічної мережі України.

Загальна площа структурних елементів екомережі, включених до складу регіональної схеми формування екомережі

Рівненської області (5 ключових територій національного рівня площею 72 тис. га і 5 сполучних територій регіонального рівня площею 300,6 тис. га) становить 372,6 тис. га.

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 20.

Таблиця 2. 20 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Рівненській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	258,9
Ліси та лісовкриті площі	802,9
Відкриті і заболочені землі	105,0
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені з господарського використання	7,6
Відкриті землі, де немає рослинного покриву, або він є незначним	33,2
Води	43,3
Загалом/% від площі області	1250,9/62,3

Серед заходів з формування регіональної екомережі області основними були:

- створення у 2009 р. національного природного парку «Дермансько-Острозький» (площа 5448,3 га) та двох заказників (на площі 6115,3 га);
- завершено перший етап розроблення наукового обґрунтування створення національного природного парку «Нобельський»;
- розпочато дослідження території, перспективної для створення національного природного парку «Хрінники» (6355 га);
- внесено пропозиції та розроблено експлікацію земель проектного регіонального ландшафтного парку «Надслучанський» (загальною площею 992,7 га);
- обґрунтовано створення трьох ботанічних заказників та однієї пам'ятки природи місцевого значення; винесено в натуру межі п'яти об'єктів ПЗФ загальною площею 647 га;

- здійснено заходи з лісовідновлення, лісорозведення на землях лісгосподарського призначення на площі 26055,1 га і створено захисні насадження на непридатних для сільського господарства землях на площі 5070,3 га;
- визначено площі порушених і забруднених земель та розроблено заходи щодо проведення консервації деградованих земель (6,2 тис. га), а також рекультивативі порушених земель (0,97 тис. га);
- здійснено заходи щодо охорони водно-болотних угідь міжнародного значення «Сира Погоня» та перспективних для включення до переліку «Коза-Березина», «Сомине» та «Переброди»;
- проведено моніторингові та ценотичні дослідження, зокрема гідрологічного режиму, складу та інвентаризації флори і фауни, видів тварин, занесених до Червоної книги України та міжнародних охоронних списків.

2.3.18 Сумська область

Розвиток регіональної екомережі в області відбувався за напрямками діяльності, які були вказані у «Програмі збереження біологічного різноманіття, відтворення біологічних ресурсів та розвитку природно-заповідного фонду в Сумській області на перспективу до 2015 року» (затверджена рішенням обласної ради від 18.09.2001р.). В її розділах наведено завдання та шляхи реалізації Програми, назви широтних та меридіанальних коридорів (по долинах річок), а також план розширення наявних і створення нових природно-заповідних установ на території Сумської області в системі національної екологічної мережі України. У розділах Комплексної програми охорони навколишнього природного середовища Сумської області до 2015 року (затверджена рішенням Сумської обласної ради від 25 липня 2008 р. № 1330) зазначено заходи, спрямовані на розвиток екомережі.

Проект регіональної схеми формування екомережі об-

ласті був розроблений у 2003 р. (рис. 2.30).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 21.

Таблиця 2. 21 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Сумській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	447,8
Ліси та лісовкриті площі	458,9
Відкриті і заболочені землі	63,0
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені з господарського використання	0,1
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він незначний	5,8
Води	30,8
Загалом/від площі області	1006,4/42,2

Для формування регіональної екомережі були здійснені такі заходи:

- створено природний заповідник «Михайлівська цілина» (882,9 га), національний природний парк «Гетьманський» (23360,1 га), 16 заказників місцевого значення (загальною площею 4558,6) га, 25 пам'яток природи місцевого значення (63,5 га), 1 ботанічний сад місцевого (1,3 га);
- створено лісові захисні насадження на площі 627 га, переведено у вкриті лісовою рослинністю землі на площі 2788 га;
- проведено консервацію деградованих і малопродуктивних угідь шляхом залуження (площа 11,6 га), заліснення (386,7 га);
- встановлено бережні захисні смуги навколо водних об'єктів (загальною площею 36400 тис. га);
- розроблено пропозиції щодо заходів збереження елементів екомережі за результатами науково-дослідної роботи «Фітопопуляційний моніторинг на природно-заповідних територіях»;
- оголошено біосферний резерват «Деснянський» на площі 70 тис. га (за рішенням 21-ї сесії Міжнародної координаційної ради з Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфе-

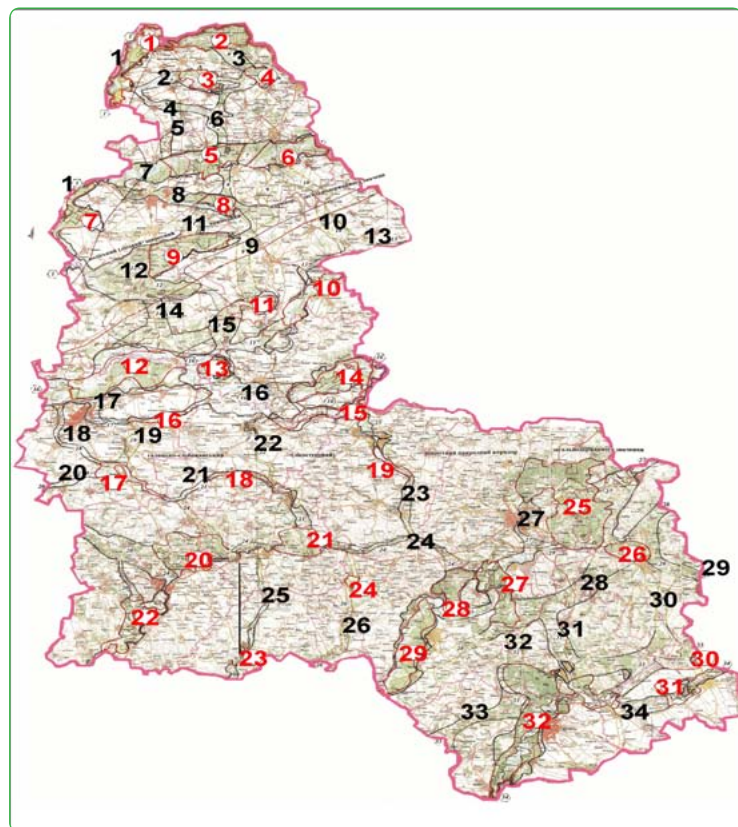

Рис. 2. 30 – Регіональна схема формування екомережі Сумської області

Умовні позначення:

Ключові території: (■)

- 1 – Очкинське,
- 2 – Старогутське,
- 3 – Свижське,
- 4 – Знобівське,
- 5 – Прудищанське,
- 6 – Верхньоівотське,
- 7 – Великобірське,
- 8 – Шосткинське,
- 9 – Есманське,
- 10 – Шалигинське,
- 11 – Уздицьке,
- 12 – Новомутницьке,
- 13 – Спадчанське,
- 14 – Молченське,
- 15 – Верхньосеймське,
- 16 – Грузчанське,
- 17 – Карабутівське,
- 18 – Тернівське,
- 19 – Вирівське,
- 20 – Недригайлівське,
- 21 – Верхньосульське,
- 22 – Біловодське,
- 23 – Хорольське,
- 24 – Михайлівська цілина,
- 25 – Битицьке,
- 26 – Краснопільське,
- 27 – Низівське,
- 28 – Межиріцьке,
- 29 – Будильське,
- 30 – Ворсклицьке,
- 31 – Ямненське,
- 32 – Ворсклянське

Екологічні коридори: (■)

- 1 – Дніпровський (Деснянський),
- 2 – Свижський,
- 3 – Знобівський,
- 4 – Бичихський,
- 5 – Дібровський,
- 6 – Свижсько-Прудищанський,
- 7 – Івотський,
- 8 – Шосткинський,
- 9 – Свесько-Уздицький,
- 10 – Свесько-Клеветський,
- 11 – Шосткинсько-Есманський,
- 12 – Есманський,
- 13 – Клеветський,
- 14 – Сеймсько-Ретівський,
- 15 – Сеймсько-Уздицький,
- 16 – Сеймський,
- 17 – Єзучський,
- 18 – Куколка,
- 19 – Карабутівсько-Гружанський,
- 20 – Роменський,
- 21 – Тернівський,
- 22 – Сеймсько-Тернівський,
- 23 – Вирівський,
- 24 – Сульський,
- 25 – Сульсько-Хорольський,
- 26 – Сульсько-Грунський,
- 27 – Псельський,
- 28 – Краснопільсько-Будильський,
- 29 – Сироватський,
- 30 – Сироватсько-Ворсклицький,
- 31 – Боромлянський,
- 32 – Охтирсько-Низівський,
- 33 – Ворсклицько-Зіньківський,
- 34 – Ворсклинський.

ра», на межі з Чернігівською областю), який є природним ядром міжнародного значення;

- виконано проект «Річка Сейм як модельний об'єкт формування міжнародного екологічного коридору між Україною і Росією в межах програми створення єврорегіону «Ярославна» (2009 р.);
- підготовлено матеріали до проектів створення національних природних парків «Верхньосульський», «Середньосеймський», «Великий бір» (2009–2010 рр.).

2.3.19 Тернопільська область

Програма формування регіональної екологічної мережі Тернопільської області на 2002–2015 роки була затверджена рішенням Тернопільської обласної ради від 26.07.2002 р. № 32. Регіональну схему формування екологічної мережі Тернопільської області розроблено у 2005–2008 рр. (Інститут екології Карпат, Лабораторія геоінформаційних технологій Львівського національного університету імені Івана Франка та Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка) і затверджено рішенням Тернопільської обласної ради від 18 червня 2009 р. № 619.

Згідно з програмою до елементів регіональної екологічної мережі належать:

- природні регіони, де зосереджено наявні та такі, що створюватимуться, природно-заповідні території. Це регіони Голоторо-Кременецького кряжу, Малого Полісся, Опілля, Придністров'я, Поділля, витоків малих річок, окремих гірлових ділянок середніх та малих річок області та ін.
- основні комунікаційні елементи регіональної екологічної мережі, зокрема широтні природні коридори, що забезпечують природні зв'язки зонального характеру Кременецький, Товтровий та Дністровський, а також меридіональні природні коридори, просторово обмежені долинами середніх та малих річок – Серету, Збруча Стрипи, Золотої

Липи, Нічлави, які об'єднують водні та заплавні ландшафти – шляхи міграції численних видів рослин і тварин.

У регіональній схемі формування екомережі Тернопільської області визначено 24 екокоридори (з них два національного рівня – Дністровський та Галицько-Слобожанський), 25 природних ядер (два національного рівня – Медоборське та Кременецьке) (рис. 2. 31).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 21.

Таблиця 2. 21 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Тернопільській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	172,8
Ліси та лісовкриті площі	200,8
Відкриті і заболочені землі	5,6
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені із господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	17,9
Води	19,4
Загалом/% від площі області	416,5/30,1

У Програмі передбачено забезпечити поєднання регіональної екологічної мережі з екологічними мережами суміжних областей, що входять до Національної екологічної мережі, шляхом створення спільних міжобласних елементів екологічної мережі у межах природних регіонів і природних коридорів. Створення спільних міжобласних елементів регіональної екологічної мережі здійснюватиметься у співробітництві з такими областями:

- Чернівецька та Івано-Франківська область – національний природний парк «Дністровський каньйон»;
- Рівненська область – національний природний парк «Кременецькі гори»;
- Львівська область – регіональний ландшафтний парк «Вороняки».

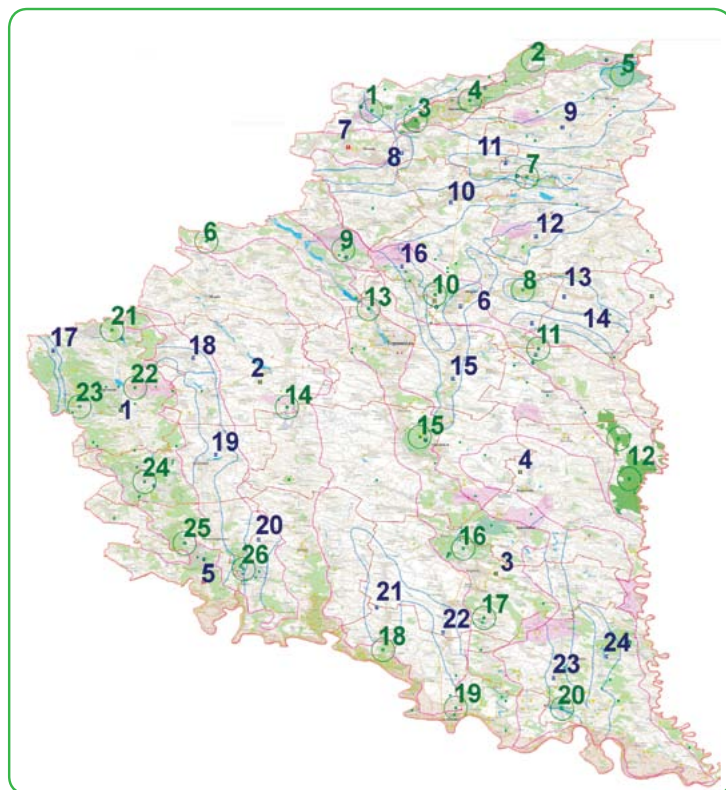

Рис. 2. 31 – Регіональна схема формування екомережі Тернопільської області.

Умовні позначення:

Екокоридори: (■)

1 – Опільський, 2 – Стрипський, 3 – Серетський, 4 – Збручанський, 5 – Дністровський, 6 – Товтровий, 7 – Кременецький горбогірний, 8 – Іквенський, 9 – Вілійський, 10 – Горинський, 11 – Горинківський, 12 – Жиракський, 13 – Самчакський, 14 – Вовчикський, 15 – Гнізненський, 16 – Гніздечнівський, 17 – Нарайівський, 18 – Ценівський, 19 – Коропецький, 20 – Баришський, 21 – Джуринський, 22 – Тульський, 23 – Нічлавський, 24 – Циганківський.

Природні ядра: (■)

1 – Малополіське, 2 – Стіжоцько-Іловицьке, 3 – Кременецьке, 4 – Веселівсько-Довгоцьке, 5 – Суразьке, 6 – Вороняцьке, 7 – Лановецьке, 8 – Лубянківське, 9-Мильнівське, 10-Залужанське, 11 – Стрийовецьке, 12 – Медоборське, 13-Серетсько-Чистилівське, 14-Семиківсько-Ішківське, 15 – Теробовлянське, 16 – Яблунівське, 17 – Росохацько-Озерянське, 18 Беремансько-Шутроминське, 19 – Заліщицьке, 20 – Шупарське, 21 – Поточансько-Урманське, 22 – Комарівське, 23 – Голицько-Підвисоцьке, 24-Рудниківсько-Довгівське, 25 – Яргорівсько-Кримичанське

- - природний заповідник,
- - регіональний ландшафтний парк,
- - заказник загальнодержавного значення,
- - заказник місцевого значення.

Регіональну схему створено у форматі шейп-файлів ArcGIS. Кожне з ядер, коридорів та ключових територій має докладний опис приналежності їх одне од одного, включених до їхнього складу ПЗФ і ландшафтів.

Відповідно до програми створено два національні природні парки «Кременецькі гори» (2009 р., на площі 6951,2 га) та «Дністровський каньйон» (2010 р., 10829,18 га), 4 заказники місцевого значення (111,9 га), 25 пам'яток природи місцевого значення (67,7 га). Серед перспективних визначено 3 ландшафтні заказники та 2 регіональні ландшафтні парки.

2.3.20 Харківська область

Регіональну програму формування екологічної мережі Харківської області на 2002 – 2015 роки як складову обласної програми економічного і соціального розвитку Харківської області затверджено рішенням Харківської обласної ради від 21 травня 2002 р.

Регіональна схема екомережі складається з трьох просторових структур загальнодержавного значення: Придонецького екорегіону і двох екокоридорів (Галицько-Слобожанського та Сіверсько-Донецького) та семи – місцевого значення (рис. 2.32).

Основою екомережі є 57 територій та об'єктів ПЗФ, 22 особливо цінні водно-болотні угіддя, 58 об'єктів, зарезервованих для подальшого заповідання, та мережа захисних лісових смуг.

У межах екомережі охороняється понад 295 видів судинних рослин, 376 видів тварин, 29 угруповань рослин, які занесені до Зеленої книги України, 138 видів мігруючих диких тварин, які потребують особливої охорони в Харківській області.

Загальна площа екомережі в Харківській області становить близько 221 тис. га, або 6,5% загальної площі області.

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 23.

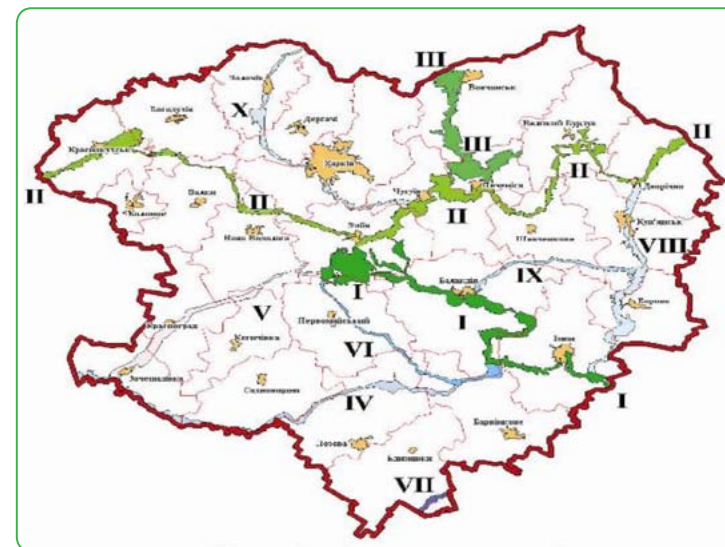

Рис. 2.32. Регіональна схема формування екомережі Харківської області.

Умовні позначення:

Територіальні структури екомережі: ■ - Придонецький екорегіон (I), ■ - Галицько-Слобожанський (широтний) екокоридор (II), ■ - Сіверсько-Донецький (меридіальний) екокоридор (III), ■ - Орільський екокоридор (IV), ■ - Берестовий екокоридор (V), ■ - Берецький екокоридор (VI), ■ - Самарський екокоридор (VII), ■ - Оскільський екокоридор (VIII), ■ - Балаклійсько-Синихівський (IX), ■ - Удянський екокоридор (X).

Таблиця 2. 23 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Харківській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	93,1
Ліси та лісовкриті площі	88,9
Відкриті й заболочені землі	-
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені з господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	-
Води	33,6
Загалом/% від площі області	221,0/7,3

Основні положення територіального устрою регіональної і місцевих екомереж Харківщини були розроблені науковцями лабораторії проблем природних територій та об'єктів особливої охорони Українського науково-дослідного інституту екологічних проблем і узагальнені у книзі «Екологічна мережа Харківської області» (Климов та ін., 2008), яка включає концептуальні положення, картосхеми регіональної екомережі області та місцевих екомереж (для 26 районів), характеристики елементів регіональної екомережі (природні території, що підлягають особливій охороні, території та об'єкти ПЗФ, водно-болотні угіддя, захисні лісові смуги).

Було створено національні природні парки «Дворічанський» (3131,2 га) та «Слобожанський» (5244 га), 11 заказників місцевого значення (755,2 га), 1 пам'ятку природи місцевого значення (15 га), 1 ботанічний сад місцевого значення (13,2 га), 2 регіональні ландшафтні парки (7088,5 га), 1 заповідне урочище (988 га).

У складі екомережі Харківської області заплановано створити 2 транскордонні елементи з екомережею Російської Федерації на прикордонній ділянці у межах Сіверсько-Донецького екокоридору та на кордоні ділянки у межах Галицько-Слобожанського екокоридору.

2.3.21 Херсонська область

Проект регіональної програми формування екомережі в Херсонській області (2002–2015 рр.) був розроблений у 2002 р. У розділах наведено основні засади формування та концептуальні положення регіональної екомережі області, здійснено аналіз територій та об'єктів ПЗФ з подальшою інтеграцією їх у регіональну екомережу, охарактеризовано етапи і механізми реалізації, а також наукове, організаційне, інформаційне і фінансове забезпечення програми.

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 24.

Таблиця 2. 24 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Херсонській області

Склад екомережі	Площа, тис га
Сіножаті та пасовища	166,1
Ліси та лісовкриті площі	151,4
Відкриті і заболочені землі	31,1
Радіоактивно забруднені землі, що не використовуються у господарстві	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він незначний	113,1
Води	431,1
Загалом/% від площі області	892,8/31,3

Нижньодніпровський, Асканійський, Інгулецький) і 1 широтний (Азово-Чорноморський) екокоридори (рис. 2.33).

Основні заходи формування регіональної екомережі в області у період до 2010 р.:

- створено 2 національні природні парки: «Джарилгацький» (площа 10000 га) та «Олешківські піски» (8020,36 га), 2 заказники місцевого значення (686 га), 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва (9 га);
- розширено Чорноморський біосферний заповідник на 20125,8 га;

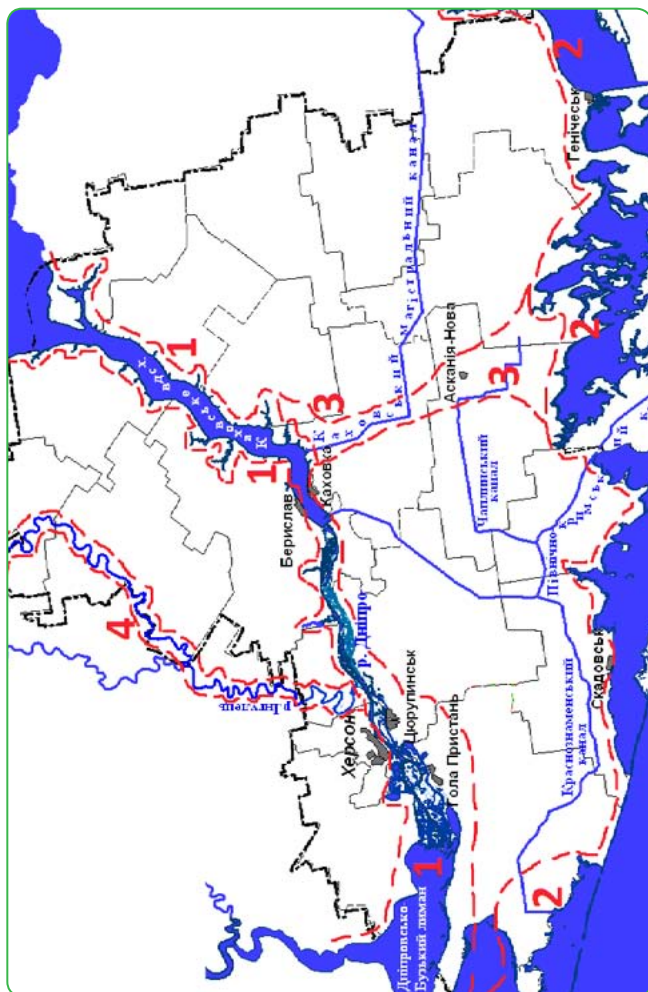

Рис. 2. 33 – Регіональна схема елементів екомережі в Херсонській області.

Умовні позначення: 1 – Нижньодніпровський, 2- Азово-Чорноморський, 3 – Асканійський, 4 – Інгулецький.

- обґрунтовано створення 4 заказників загальнодержавного значення («Бобровий Кут» – 840,0 га; «Федорівський» – 500,0 га, «Миловська Балка» – 2700 га та «Арабатський степ» – 730,0 га);
- здійснено заходи щодо охорони та збереження водно-болотних угідь міжнародного значення на загальній площі 345 229 тис. га: «Дельта ріки Дніпро», «Східний Сиваш», «Центральний Сиваш» (у межах Азово-Сиваського національного природного парку), «Каркінітська та Джарилгацька затоки», «Ягорлицька затока», «Тендрівська затока» (у межах Чорноморського біосферного заповідника) та «Великий Чапельський під» (у межах біосферного заповідника «Асканія Нова»);
- досліджено особливості поширення природної та напівприродної рослинності річково-долинних та яружно-балкових територій з метою виділення структурних елементів регіональної екомережі;
- розроблено проект створення Нижньодніпровського екокоридору, що є частиною довготного Дніпровського екокоридору Національної екомережі України; обґрунтовано виділення 20 природних ядер (2 ядра національного і 18 ядер регіонального рівнів), виділено буферні зони та території відновлення;
- триває розроблення проекту створення національного природного парку «Нижньодніпровський», (площею близько 105 тис. га) з метою збереження унікального цінного природного заплавно-літорального комплексу гирла Дніпра.

2.3.22 Хмельницька область

Заходи формування регіональної екомережі включено до «Комплексної програми охорони навколишнього природного середовища Хмельницької області на 2011–2015 роки», яка затверджена рішенням Хмельницької обласної ради від 02.03.2011 р. Громадськими організаціями спільно з фахівцями Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Хмельницькій області розроблено попередню схему регіональної екомережі, яка включає: 5 ключових територій (загальнодержавного і місцевого значення), з яких одна – ключова територія міжнародного значення (Хмельницькі Товтри), три – національного (Центральнобузька, Горинська, Мальованська, що репрезентують Мале Полісся), одна – регіонального (Новоушицька); 8 сполучних територій; 3 відновлювальні території; буферні зони.

Територією області проходять, перетинаючись, три природні коридори загальнодержавного значення – широтний Галицько-Слобожанський (лісостеповий) і два меридіональні – Бузький та Дністровський (рис 2.34).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 25.

Таблиця 2. 25 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Хмельницькій області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	271,4
Ліси та лісовкриті площі	286,6
Відкриті і заболочені землі	20,4
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені з господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є	24,22
Води	42,20
Загалом/% від площі області	856,0/41,5

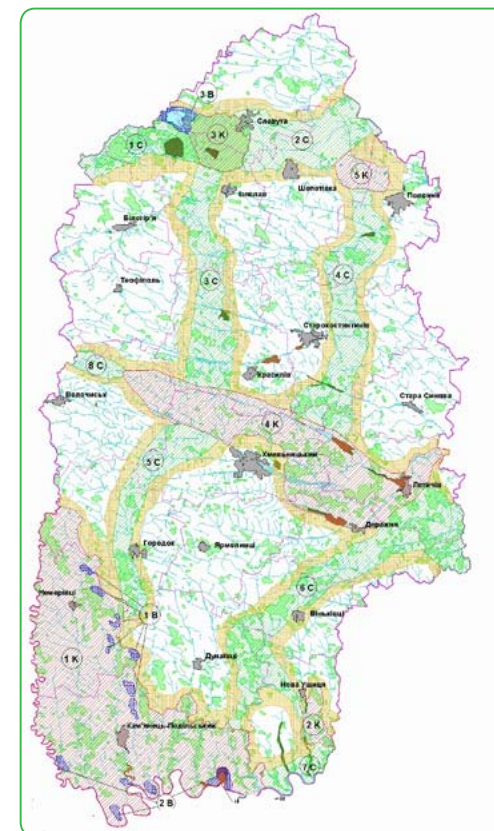

Рис. 2. 34 – Регіональна схема формування екомережі Хмельницької області

Умовні позначення:

- Ключові території: 1К – Хмельницькі Товтри, 2К – Горинська, 3К – Центральнобузька, 4К – Мальованська, 5К – Новоушицька;
- Сполучні території: 1С – Шумсько-Остозько-Нетішинська, 2С – Цвітоська, 3С – Бохнянсько-Маліївецько-Глібівська, 4С – Західно Бузька, 5С – Горинсько-Красилівсько-Бузька, 6С – Хоморсько-Случансько-Бузька, 7С – Наркевицько-Вишнівчицька, 8С – Гораївсько-Рудковецька;
- Відновлювальні території: 1В – Товтрова, 2В – Дністровська, 3В – Нетішинська;
- Буферні зони.

Загальна площа структурних елементів екомережі, включених до складу регіональної схеми формування екомережі Хмельницької області (5 ключових територій площею 456,3 тис. га, з них 4 ключові території національного рівня площею 446,2 тис. га і 1 – регіонального рівня площею 10,1 тис. га, 8 сполучних територій площею 371,6 тис. га, з них 2 національного рівня площею 72,7 тис. га і 6 сполучних територій регіонального рівня площею 298,9 тис. га) становить 827,9 тис. га.

З метою формування регіональної екомережі області здійснені такі заходи:

- у 2009 році розроблені схеми консервації малопродуктивних, деградованих і непридатних для сільськогосподарського використання земель державної власності на території 20 районів на загальну площу 7542,39 га (під залісення) та 1234, 6 га (під залуження);
- створено 5 заказників місцевого значення загальною площею 534,8 га, 17 пам'яток природи місцевого значення загальною площею 74 га, 1 ботанічний сад місцевого значення площею 2,2 га, 4 дендропарки місцевого значення загальною площею 50,8 га;
- здійснено заходи щодо охорони та збереження водно-болотних угідь міжнародного значення: «Бакотська затока» (1590 га) та «Пониззя ріки Смотрич» (1480 га), які знаходяться на території національного природного парку «Подільські Товтри»;
- встановлено межі в натурі для 221 об'єкта ПЗФ місцевого значення (площа 19971,73 га) та 14 – загальнодержавного значення (26785,4 га);
- проведено роботи зі створення кадастру ПЗФ Хмельницької області (2009 р.);
- зарезервовано 37 об'єктів (загальна площа 3641,0 га);
- обґрунтовано створення перспективних національних природних парків «Мале Полісся» та «Верхнє Побужжя»;
- розроблено схему екомережі Мале Полісся, досліджено фіторізноманітність структурних елементів;
- внесено пропозиції щодо доповнення списку червоно-

книжних видів (10 видів тварин та 34 видів рослин) та регіонально рідкісних видів (збільшення з 82 до 102 видів);

- проведено НДР на територіях, що є складовими регіональної екомережі: «Теорія та розробка технології моніторингу та менеджменту екосистем національного природного парку «Подільські Товтри» (2009 р.); «Збереження Дністровських водно-болотних угідь шляхом удосконалення менеджменту та участі громадськості» (за підтримки Посольства королівства Нідерландів, МАТРА, 2009–2010 рр.);
- видано книгу «Заповідні перлини Хмельниччини» (2006 р.), в якій описано території та об'єкти ПЗФ Хмельницької області як ресурси створення екомережі.

2.3.23 Черкаська область

Схематичний проект перспективної регіональної екомережі розроблено у 2008 р. (Черкаська дослідна станція звірівництва і мисливствознавства Черкаського інституту агропромислового виробництва УААН). Опис структурних елементів екомережі, зокрема ключових (7 – національного рівня, 5 – регіонального, 8 – місцевого), сполучних (2 – національного, 9 – регіонального, 4 – місцевого) та відновлювальних (2) територій наведено у книзі «Екологічна мережа Центрального Придніпров'я» (Бащенко та ін., 2008).

Елементи перспективної екомережі досліджували за різними напрямками: здійснено оцінку територіальної моделі екомережі в межах Черкаського регіону за природними чинниками, з'ясовано оптимальне співвідношення природних та господарських угідь ключових структурних елементів екомережі (Бащенко, 2007, 2009), проведено флористичні (Шевчик, 2008), фітосозологічні (Каченко та ін., 2008) та орнітологічні (Грищенко, 2008; Гаврилюк, Грищенко та ін., 2009) дослідження на наявних і перспективних природно-заповідних територіях, вивчено ресурси формування локальної екомережі Смілянського району (Конякін, 2010).

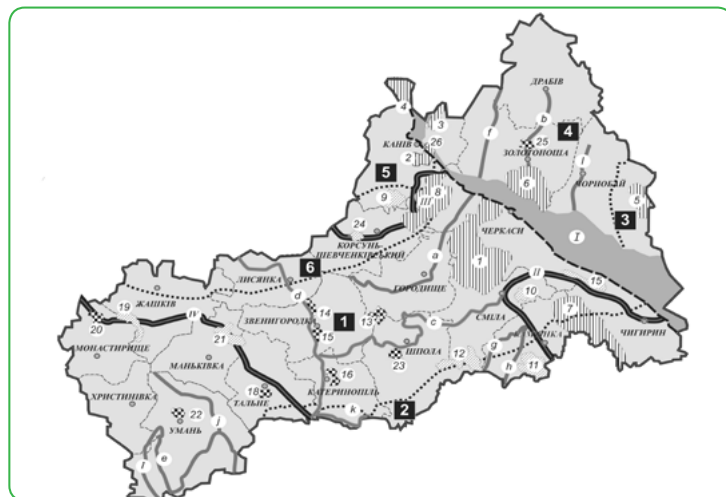

Рис. 2. 35 – Регіональна схема формування екомережі Черкаської області

Умовні позначення:

Сполучні території: національні (I – Дніпровський (Середньодніпровський), Галицько-Слобожанський); регіональні (II – Тясминський, III – Роський, IV – Гірськотікицький); локальні (I-го порядку) (k – Вєликовиський, d – Гнилотікицький, a – Вільшанський, c – Шполо-Гнилоташлицький, a – Супійський, e – Ятранський, b – Золотоніський, i – Синицький, g – Сироташлицький, h – Сухоташлицький, j – Ревуцький, l – Ірклівський).

Природні ядра: національні (1 – Черкаське, 2 – Канівське, 3 – Переяслав-Хмельницьке, 4 – Трахтемиро-Бучацьке, 5 – Нижньосулське, 7 – Холодноярсько-Чорноліське); регіональні (6 – Золотоніське (Липівське), 8 – Михайлівське, 9 – Таганчанське, 10 – Сунківсько-Плескачівське, 12 – Лебедино-Макіївське; 19 – Шуляцько-Конельське, 21 – Буксько-Чорнокам'янське); локальні (11 – Тимошівське (Комсомольське), 13 – Козацьке, 14 – Звенигородське, 15 – Хлипнівське, 16 – Приятиминське, 18 – Катеринопільське, 18 – Тальнівське; 20 – Цибулівське, 22 – Умансько-Собківське, 24 – Виграївське, 23 – Шполянське (Плосково-Зуєвське), 25 – Бакаївське).

З 2009 р. за ландшафтно-екологічним принципом була науково обґрунтована регіональна схема формування екомережі Черкаської області (Конякін, 2009; Байрак, Конякін, Чемерис, 2010) (рис. 2.35).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 26.

Таблиця 2. 26 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Черкаській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	143,85
Ліси та лісовкриті площі	338,54
Відкриті і заболочені землі	30,48
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені з господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	15,53
Води	166,3
Загалом/% від площі області	756,97/36

Для формування регіональної екомережі проведено оптимізацію ПЗФ області: створено національні природні парки «Білоозерський» (2009 р., площа у межах області 3356 га) та «Нижньосулський» (2010 р., 7871,3 га у межах області), 32 заказники місцевого значення (загальна площа 14371,9 га), 16 пам'яток природи місцевого значення (241,5 га), 11 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (22,1 га), 4 заповідні урочища (72,2 га); збільшено територію Канівського природного заповідника на 6615,6 га (Золотоніський та Канівський р-ни, 2010 р.); обґрунтовано створення 67 нових територій та об'єктів ПЗФ (загальною площею 24369,1741 га). Проведено заходи зменшення антропогенного навантаження на водні об'єкти та ділянки прибережних захисних смуг навколо водних об'єктів, а також збереження цінних природних комплексів водно-болотних угідь (проектовані заказники «Степівська Руда», «Павловський».

2.3.24 Чернівецька область

Регіональну схему формування екологічної мережі Чернівецької області почали розробляти під час реалізації на її території проекту TACIS «Транснаціональна екомережа Карпат» (1998–2001 рр.). Перший варіант регіональної схеми екомережі розроблено за результатами реалізації проекту IUCN «Підтримка розвитку Національної екомережі України у рамках формування Всеєвропейської екомережі. Задум та втілення у пілотній зоні» (2004–2005 рр.). Її вдосконалення тривало під час виконання проекту BBI-MATRA/2007/031 «Реалізація транскордонного екологічного зв'язку в Українських Карпатах» (2009–2010 рр.).

Розроблена регіональна схема формування екологічної мережі Буковини була схвалена рішенням науково-технічної ради при Державному управлінні ОНПС в Чернівецькій області (від 25 грудня 2008 р. №12).

У складі регіональної схеми екомережі виділено структурні елементи національного (4) та регіонального значення (13). Природні ядра екомережі (6), відповідають конфігурації включених до їхнього складу територій ПЗФ і точно визначені на місцевості. Екологічні коридори також досить чітко співвідносяться з наявними в області природними ландшафтами, у зв'язку з чим виділено три типи екологічних коридорів, серед яких долинно-річкові (4) розміщені в рівнинній та перетвореній людиною частині області і тому мають незначну ширину, лісові (3) і лісостепові (3), що становлять лише фрагмент транскарпатських екологічних коридорів, мають значно більшу ширину (рис. 2. 36).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 27.

Таблиця 2. 27 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Чернівецькій області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	0,196
Ліси та лісовкриті площі	70,804
Відкриті і заболочені землі	0,148
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені із господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	11,9
Води	20,56
Загалом/% від площі області	103,6/12,8

Серед заходів щодо формування регіональної екомережі слід зазначити: створено 2 національні природні парки «Черемоський» (площа 7117,5 га) та «Хотинський» (9446,1 га), 4 заказники місцевого значення (загальною площею 165226,2 га), 5 пам'яток природи місцевого значення, 1 парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва; розширено територію національного природного парку «Вижницький» на 3309,6 га.

Загальна площа структурних елементів екомережі, включених до складу регіональної схеми формування екомережі Чернівецької області становить 983,7 тис. га.

2.3.25 Чернігівська область

Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі на 2000–2015 роки в Чернігівській області була затверджена у 2003 р. (рішення Чернігівської обласної ради від 14.08.) і інтегрована у План соціально-економічного розвитку області та регіональну програму «Екологія-2010». В основі концепції формування регіональної екомережі в області є створення єдиної системи природоохоронних терито-

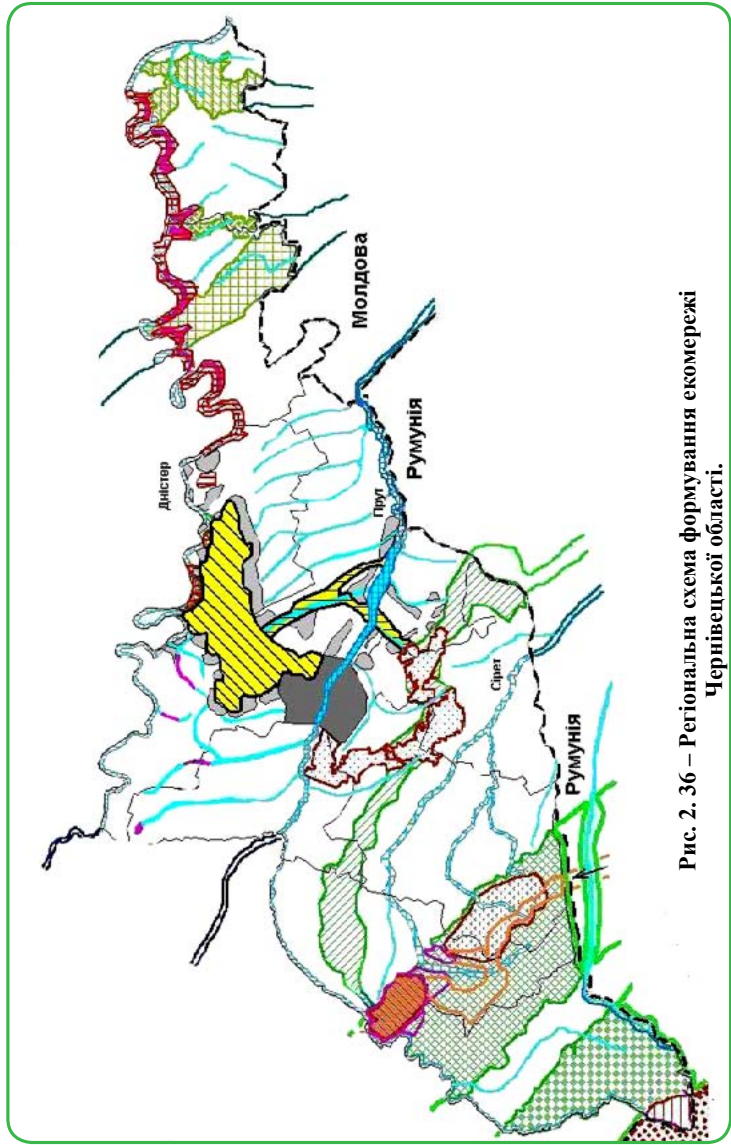

Рис. 2. 36 – Регіональна схема формування екомережі Чернівецької області.

У м о в н і п о з н а ч е н н я:

- Природні ключові території:**
- НПП «Вижницький»,
 - заказник «Зубровиця»,
 - НПП «Черемоський»,
 - РПП «Чернівецький»,
 - Хотинська височина,
 - НПП «Хотинський».

- Річково-долинні екокоридори:**
- Черемоський,
 - Сіретський,
 - Прутський,
 - Дністерський.

- Лісові екокоридори:**
- Середньогірський лісовий,
 - Низькогірно лісовий,
 - Лісо-лучний Прут-Сіретський.
 - Буковинський екокоридор для великих ссавців.
 - Адміністративні межі,
 - території населених пунктів,
 - територія м. Чернівці.

- Лісо-стенові коридори:**
- Товтрівський,
 - Іванківський,
 - Сокирянський,
 - територія перспективного Прут-Хотинського та Прут-Кузьминського екокоридорів.

рій, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, проведення системних заходів зі збереження і відтворення природних ресурсів. На виконання напрямів цієї Програми в період 2006–2010 рр. проводили щорічні заходи щодо встановлення водоохоронних зон і прибережно-захисних смуг, створенню захисних лісових насаджень, відновлення територій, розширення мережі природно-заповідних територій регіону.

У складі регіональної екомережі Чернігівської області виділяють такі основні елементи: 5 ключових територій (з них 4 – національного значення, 1 – регіонального значення), 5 сполучних територій (з них 1 – Всеєвропейського значення, 2 – національного значення, 1 – регіонального значення), 1 – відновлювальна територія національного значення. Вони мають буферні зони, які є перехідними між природними територіями і територіями господарського використання. На розробленій Схемі регіональної екомережі Чернігівської області наведено структурні елементи екомережі, їхні позначення, власні назви та площа (рис. 2.37).

Розподіл земель у структурі екомережі області станом на 1. 01. 2011 р. наведено у табл. 2. 28.

Таблиця 2. 28 – Загальна площа прогнозованих складових екомережі у Чернігівській області

Складові екомережі	Площа, тис.га
Сіножаті та пасовища	592,7
Ліси та лісовкриті площі	738,3
Відкриті і заболочені землі	130,2
Радіоактивно забруднені землі, які вилучені із господарського використання	-
Відкриті землі, де немає рослинного покриву або він є незначним	28,8
Води	68,0
Загалом/% від площі області	1557,2/47,8

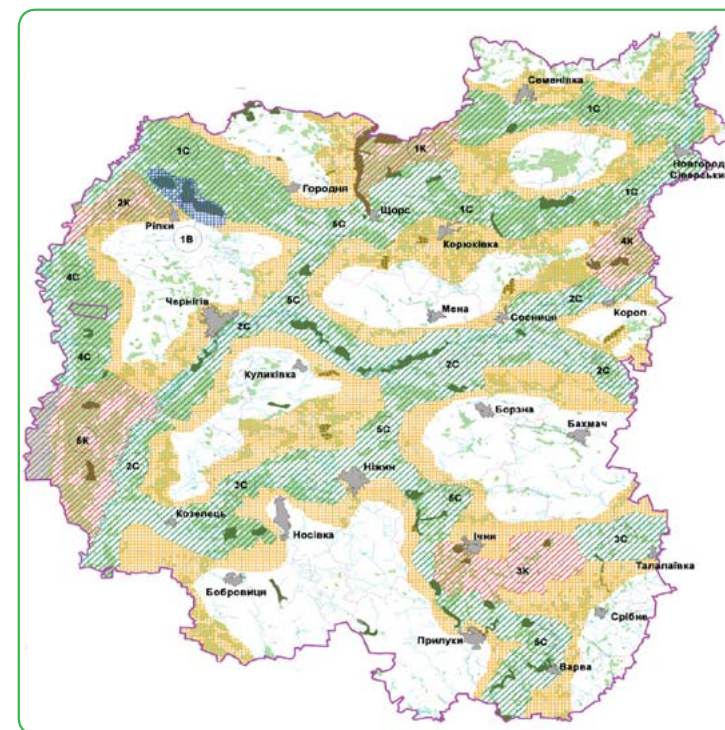

Рис. 2. 37 – Регіональна схема формування екомережі Чернігівської області

Ключові території
Національні: 1к.Сновська 2к.Дніпровська 3к.Ічнянська
 4к.Мезинська

Регіональні: 5к. Міжрічинська

Сполучні території:
Пан'Європейська: 4с. Дніпровська

Національні: 2с.Дніпровсько-Сновсько-Сіверська 3с.Деснянська
 5с.Сновсько-Удайська

Регіональні: 4с.Остеро-Ічнянська-Роменська

Відновлювальні території:
 1в. Замглай (національна)

Загальна площа структурних елементів екомережі, включених до складу регіональної схеми формування екомережі Чернігівської області (5 ключових територій площею 256,6 тис. га, 5 сполучних територій площею 919 тис. га, 1 відновлювальна територія площею 19,6 тис. га) становить 1195,2 тис. га.

У рамках розбудови регіональної екомережі області здійснено заходи:

- створено національні природні парки: «Мезинський» (площа 31035,2 га) та «Залісся» (площа 14836 га), 2 заказники місцевого значення, 1 дендропарк місцевого значення;
- обґрунтовано створення гідрологічного заказника загальнодержавного значення «Богданівський»;
- проведено комплексні дослідження фіторізноманіття структурних елементів регіональної екомережі;
- здійснено розробки (2007 р.) зі створення Деснянського біосферного резервату як ділянки російсько-українського транскордонного резервату в басейні р. Десна, загальна площа якого в межах Новгород-Сіверського району Чернігівської області становить 10 тис. га;
- проведено науково-дослідні роботи з вивчення раритетного різноманіття тваринного та рослинного світу області з метою уточнення та доповнення списків регіонально рідкісних видів тварин та рослин Чернігівщини.

2.3.26 Місто Київ

Проект «Розробка регіональної схеми формування екологічної мережі у м. Києві» здійснило у 2006 р. ДП «Центр екологічного моніторингу України» на замовлення Управління охорони навколишнього природного середовища Київської міської державної адміністрації. Схема формування

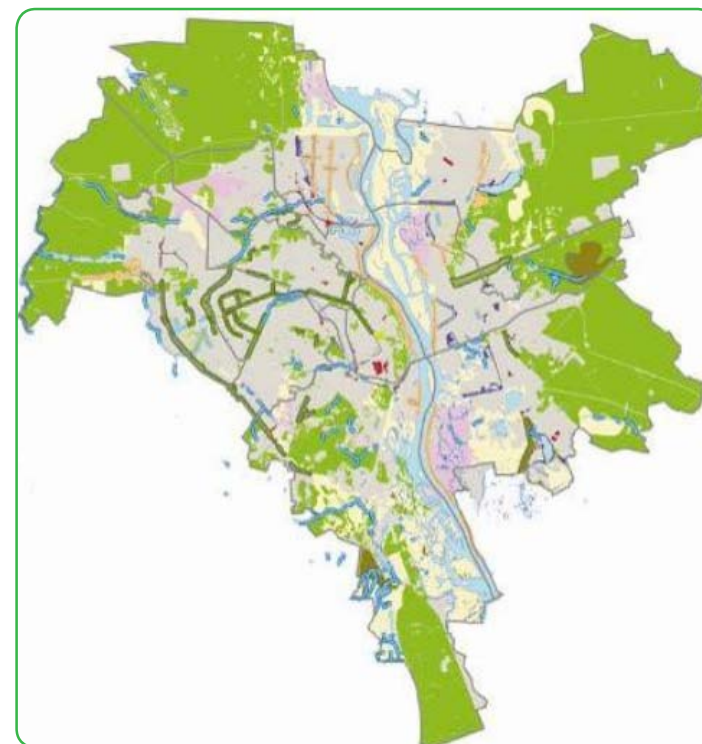

Рис. 2. 38 – Елементи екомережі міста Києва

- коридори з деревною рослинністю,
- коридори з лучно-чагарниковою рослинністю,
- коридори з газонною рослинністю,
- буферні зони, ■ - ділянки ренатуралізації,
- ядра з деревною рослинністю,
- ядра з лучно-чагарниковою рослинністю,
- гідроекологічні ядра,
- ядра з болотною рослинністю,
- ядра з садовою рослинністю,
- ядра з газонною рослинністю.

екомережі м. Києва була затверджена рішенням Київської міської ради (від 28 грудня 2006 р. № 546/603).

Структурні елементи екомережі Києва визначено на основі різних типів рослинності (рис. 2.38).

Важливу роль у формуванні екомережі міста Києва відіграє «Схема комплексного розвитку зеленої зони м. Києва до 2015 року», в якій подано відомості про озеленені території міста, їхній стан та перспективи розвитку; деталізовані межі територій ПЗФ міста та зарезервованих під створення нових об'єктів ПЗФ. Зелені зони міста та острови є важливою складовою Дніпровського екологічного коридору. У 2007 р. створено національний природний парк «Голосіївський» на площі 4521,29 га, який розширено у 2008 р. на 4,23 га.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО З ПИТАНЬ РОЗВИТКУ ВСЕЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОМЕРЕЖІ

Протягом 2006–2010 рр. Україна продовжувала співробітництво у науково-дослідному, організаційному, просвітницькому, технологічному та інших аспектах формування національної екомережі. Зокрема, у центрі уваги міжнародних переговорів і співробітництва були такі питання.

Формування транскордонних елементів екомережі

Поєднання національної екомережі з екомережами сусідніх країн, що входять до Всеєвропейської екологічної мережі, забезпечується шляхом створення спільних транскордонних елементів екомережі у межах природних регіонів та природних коридорів, узгодження проектів землеустрою на прикордонних ділянках.

Результатом такого співробітництва, що має істотний вплив на розвиток Всеєвропейської екомережі, стало створення нових транскордонних природних резерватів.

Протягом 2006–2007 р. проведено підготовчі роботи, розроблено бізнес-план та наукове обґрунтування для створення транскордонного природного парку «Дністер» на межі території України (Вінницька область) та Республіки Молдова. Зокрема, підготовлено матеріали щодо надання статусу водно-болотного угіддя міжнародного значення території у межах регіонального ландшафтного парку «Дністер», яка межує з водно-болотним угіддям міжнародного значення «Унгурь-Холошниця» в Молдові. У 2007 р. в Одеській області був розроблений проект менеджменту басейну Нижнього Дністра.

У 2007 р. на спільному засіданні українських та російських представників влади, профільних міністерств, науковців було розглянуто питання щодо створення біосферного заповідника «Меотида», до якого з боку України мають увійти НПП «Меотида» (Донецька область), «Приазовський» (Запорізька область) та Азово-Сиваський (Херсонська область), з боку РФ – природний парк «Донський». У 2007–2010 рр. новостворена координаційна рада розробляла концепцію та план дій щодо створення майбутнього заповідника.

Відповідно до рішення Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» у 2009 р. створено Деснянський біосферний резерват як українську частину українсько-російського транскордонного резервату «Деснянське Полісся» в басейні р. Десна. Основою створення біосферного резервату є національний природний парк «Деснянсько-Старогутський» (Сумська область) та природний заповідник «Брянський ліс» (Брянська область, Росія). Нині опрацьовується включення територій, суміжних з НПП «Деснянсько-Старогутський», до української частини резервату, що в кілька разів збільшить площу, заплановану раніше.

У рамках співробітництва між Міністерством екології та природних ресурсів України й аналогічними міністерствами України, Польщі та Білорусі було здійснено внутрішньодержавне погодження проекту угоди щодо створення біосферного резервату «Західне Полісся». До української частини біосферного резервату увійшли Шацький національний природний парк та прилеглі території загальною площею близько 75 тис. га. У Волинській області виділено 5 основних ядер екомережі, на основі яких формують транскордонні елементи екомережі.

У ході другого спільного засідання Комітету з питань захисту довкілля та сталого розвитку румунсько-української спільної Президентської комісії (м. Київ, 29 вересня 2009 р.) на рівні експертів обох країн визнано доцільним продовжувати роботи щодо створення українсько-румунського біосферного резервату «Марамороські гори», в який увійшли Карпатський біосферний заповідник (Україна) та національний парк «Гори Марамуреша» (Румунія). Між Карпатським біосферним заповідником і національним парком «Гори Марамуреша» підписано Меморандум про взаєморозуміння (10 грудня 2009 р.).

У 2010 році також створено національний природний парк «Верховинський», який у перспективі заплановано включити до спільного українсько-румунського природоохоронного резервату в Івано-Франківській області та сусідніх районах Румунії.

**Збереження, відтворення біорізноманіття та охорона,
збереження й відновлення ключових екосистем
і середовищ існування видів рослин і тварин**

Цей напрямок був реалізований шляхом створення нових прикордонних територій та об'єктів ПЗФ, впровадження європейських програм і директив, співпраці з країнами-сусідами.

У рамках програми TACIS у 2007–2009 рр. реалізувався проект Європейського Союзу «Комплексне використання земель євразійських степів». Для ряду сіл запропоновано програми, в яких специфіка зайнятості сільського населення поєднується зі збереженням природних комплексів. Експерти проекту працювали у сфері активізації транскордонної співпраці між Луганською областю України і Ростовською областю Російської Федерації. Запропоновано затвердити 6 потенційних транскордонних екокоридорів, 22 ключові транскордонні території та міжнаціональний Сіверськодонецький екокоридор.

У 2007 р. створено регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя» (Львівська область), що є складовою проєктованого міжнародного українсько-польського біосферного резервату на Розточчі. У вересні 2010 р. до Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» подано заявку (номінацію) України щодо створення біосферного резервату «Розточчя», до складу якого увійдуть: природний заповідник «Розточчя», Яворівський національний природний парк та регіональний ландшафтний парк «Равське Розточчя».

У 2008 р. Рада Європи і Європейська Агенція навколишнього середовища розпочали нову програму підтримки розвитку Смарагдової мережі у пострадянських державах. Очікується, що результатами цієї програми стане виділення для неї 60 % потенційних територій України.

У 2010 р. проведено дослідження щодо поєднання природних територій сходу України з сусідніми, що розташовані в адміністративних межах Ростовської, Белгородської та Во-

ронезької областей (зокрема, створено 4 природно-заповідні території місцевого значення, що межують з Ростовською областю, 2 природно-заповідні території місцевого значення, що межують з Воронежською областю, 4 природно-заповідні території місцевого значення, що межують з Донецькою областю).

У рамках міжнародного проєкту «Реалізація транскордонного екологічного зв'язку в Українських Карпатах» створено екокоридор для міграції зубра, бурого ведмеда, рисі, дикого кабана та інших диких тварин між природоохоронними територіями Польщі і НПП «Сколівські Бескиди» (рішення Турківської районної ради Львівської області «Про затвердження Схеми Турківського екологічного коридору» від 26.02.2010 р. № 380).

У Чернівецькій області створений екокоридор між національним природним парком «Вишнівецький» та національним парком «Ванаторі-Нямц» (Румунія) для відновлення природних екосистемних зв'язків (екокоридорів) між популяціями зубрів, ведмедів і рисі в Україні та Румунії.

З білоруськими та російськими партнерами розширюється співробітництво в галузі охорони біорізноманіття та опрацьовуються варіанти створення Сновського екологічного коридору як відгалуження Східно-Поліського екологічного коридору, Івоткінського екологічного коридору в рамках запропонованої екологічної мережі Новгород-Сіверського Полісся та ін.

Роботи з безпосереднього формування екомережі включали моніторинг, оцінку, складання звітності та планування.

Незважаючи на відмінності у масштабах, об'єктах, локалізації, цілях реалізованих проєктів, огляд одержаних результатів дає можливість зробити висновок про те, що створення і розвиток мережі особливих природоохоронних територій та екологічних коридорів є однією з наймасштабніших, продуктивних і ефективних природоохоронних ініціатив останніх десятиріч.

Виконання зобов'язань України за міжнародними угодами у сфері збереження біо- та ландшафтного різноманіття й формування екомережі

Україна, як Сторона багатьох важливих конвенцій, зобов'язана не лише виконувати їх положення, а й готувати відповідні звіти та узагальнення. В цьому аспекті варто вказати на такі основні результати, одержані протягом 2006–2010 рр.

У рамках виконання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, підготовлено та надано Секретаріату щорічний звіт про її виконання Україною (2008).

Секретаріату Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя підготовлено та подано звіт про виконання Україною Резолюції IX.15 9-ї Конференції Сторін «Стан об'єктів Рамсарського списку водно-болотних угідь міжнародного значення» (у частині відновлення суднового ходу Дунай-Чорне море в українській частині дельти Дунаю), а також підготовлено Національну доповідь України про виконання Стратегічного плану дій Конвенції в 2006–2008 роках (у рамках підготовки до 10-ї наради спільно з Чорноморською програмою Ветландс Інтернешнел).

У 2007 р. Україна ратифікувала Протокол про збереження біорізноманіття і ландшафтів Чорного моря, укладений у рамках Бухарестської Конвенції про захист Чорного моря від забруднення в 2002 р. Протокол є правовим інструментом для розвитку, гармонізації та посилення необхідних кроків в екологічній політиці, стратегії та заходах щодо збереження, захисту та сталого управління природними, історичними, культурними та естетичними ресурсами та спадщиною чорноморських держав для нинішнього і майбутнього поколінь. Цілі і завдання Протоколу враховуються при формуванні планів природоохоронних заходів, спрямованих на збереження біо- та ландшафтного різноманіття.

У 2009 р. Україною ратифіковано Протокол про збере-

ження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (Закон України від 04.09.2009 № 1621-VI).

Протягом 2010 р. підготовлено та направлено звіти Секретаріатам міжнародних договорів:

- звіт про виконання Меморандуму про взаєморозуміння щодо заходів збереження прудкої очеретянки (*Acrocephalus paludicola*);
- 4-ту Національну доповідь про виконання Україною Конвенції про біорізноманіття;
- національний звіт про виконання Україною Угоди про збереження Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану;
- національний звіт про виконання Україною Угоди про збереження популяцій європейських кажанів;
- підготовлено та передано Секретаріатові Угоди про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану, звіт про виконання Україною положень Угоди.

У рамках Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р. укладено Меморандум про співробітництво між Міністерством екології та природних ресурсів України і профільними міністерствами Словаччини й Німеччини щодо об'єкта природної спадщини «Букові праліси Карпат». Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. №1619-р затверджено план заходів щодо збереження та розвитку української частини природного об'єкта «Букові праліси Карпат».

Організовано і проведено Науковий симпозіум та Другу Нараду Сторін, що підписали Меморандум про взаєморозуміння щодо збереження та менеджменту середньоевропейської популяції дрохви (*Otis tarda*) (9–12 листопада 2008 р., Феодосія).

Під час 9-ї Конференції Сторін Конвенції про біорізноманіття (29 квітня 2008 р., м. Бонн, Німеччина) був підписаний Меморандум про співробітництво між Альпійською конвенцією,

Карпатською конвенцією та Конвенцією про біорізноманіття.

Під час сегменту високого рівня Другої Конференції Сторін Карпатської конвенції (19 червня 2008 р., м. Бухарест, Румунія) від імені Урядів Чехії, Польщі, Румунії, Сербії та України підписано Протокол про збереження та стале використання біологічного і ландшафтного різноманіття Карпат до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат.

У 2009 р. у рамках Меморандуму взаєморозуміння про співпрацю у сфері охорони природи (затверджену у 2006 р.) підписано Програму співробітництва між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством сільського господарства, природи та якості харчових продуктів Нідерландів щодо збереження біорізноманіття на 2009 рік.

У рамках діяльності Карпатської конвенції опрацьовувалися проект Стратегічного плану впровадження Протоколу про збереження і стале використання біологічного і ландшафтного різноманіття до Карпатської конвенції, проект Протоколу про сталий туризм та проект Протоколу про сталі управління лісами до Карпатської конвенції.

У рамках Угоди між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища (від 10 червня 1993 р.) забезпечено участь Керуючого комітету виконання Угоди у 6-му засіданні та у робочій зустрічі й круглих столах, присвячених двосторонній співпраці відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом ФРН «Про співробітництво у галузі охорони навколишнього природного середовища» (2–9 серпня 2009 р., Німеччина); у міжнародному семінарі «Ландшафтне планування в Західній Європі і можливості його застосування в Україні» (19–22 травня 2009 р., м. Київ). У листопаді 2009 року в м. Бонн, Федеративна Республіка Німеччина, відбулося перше засідання Робочої групи «Природоохоронні території для збереження біологічного різноманіття».

Для вивчення досвіду практики ведення та управління

лісовим господарством Болгарії, особливо в гірських районах, де лісове господарство ведеться на засадах наближеного до природи лісівництва та екосистемного підходу, була забезпечена участь у навчальному семінарі (Болгарія, 4–13 вересня 2009 р.) відповідно до заходів, передбачених планом роботи Швейцарсько-українського проекту розвитку лісового господарства на Закарпатті (FORZA).

У 2010 р. опрацьовано та підготовлено матеріали до інформаційного блоку про стан біорізноманіття в Україні для опублікування Інститутом енергоносіїв та довкілля (Квебек, Канада) та Міжнародною спілкою охорони природи (IUCN) для оприлюднення їх під час Генеральної Асамблеї ООН, саміту франкомовних країн (Монтре, Швейцарія) та Десятої Конференції Сторін Конвенції про біорізноманіття (Нагоя, Японія).

У рамках Спільної програми Ради Європи та Європейської комісії «Підтримка в реалізації Програми розвитку природно-заповідних територій під охороною Конвенції про біологічне різноманіття у країнах східного регіону Європейської політики добросусідства та Росії: продовження реалізації принципів програми ЄС «Natura 2000» у рамках Смарагдової мережі» визначено 44 потенційні об'єкти Смарагдової мережі Європи з числа національних природних парків та біосферних заповідників в Україні.

Перспективи подальшого розвитку міжнародного співробітництва у розвитку екологічної мережі

З огляду на загальнодержавну програму формування національної екомережі та враховуючи пріоритети Всеєвропейської стратегії збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, подальший розвиток діяльності з розбудови екомережі України матиме три ключові напрямки.

Удосконалення, подальший розвиток національного законодавства і нормативної бази та формування екологічної політики мають створити надійну базу для збереження

і невиснажливого використання біотичного і ландшафтного різноманіття, що також передбачає формування ефективних механізмів дотримання такого законодавства, включаючи механізми примусу. В цьому відношенні використання позитивного досвіду європейських та інших країн, його адаптація до національних умов дасть можливість зекономити ресурси й час, які були б потрібні за умови розв'язання всіх проблем самостійно.

Поеднання національного потенціалу з потенціалом країн-партнерів для наукових досліджень, моніторингу та експертизи є важливою передумовою розроблення та впровадження результативних планів збереження видів біоти, перспективного прогнозування та запобігання розвитку небажаних тенденцій і надзвичайних ситуацій, а також використання біологічних ресурсів та генетичного потенціалу за принципами сталого розвитку для підвищення добробуту населення.

РОЗДІЛ 4

ІНФОРМУВАННЯ ПРО СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ ТА УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЇЇ ФОРМУВАННІ

У законодавстві України про екологічну мережу визначено шляхи інформування населення, механізми доступу громадян до інформації, що стосується екомережі. Зокрема, у Законі України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки» закріплено необхідність інформування населення про роль і значення екологічної мережі. У Законі України «Про екологічну мережу» прописано механізми доступу громадян до інформації, що стосується екологічної мережі: інформування населення через засоби масової інформації та письмово, громадські обговорення та слухання.

Державне управління у сфері формування, збереження та використання екомережі здійснюється шляхом забезпечення широкого доступу до інформації з цих питань. У висвітленні питань щодо формування екологічної мережі застосовують інформування, консультації, обговорення, спільне, а також незалежне прийняття рішень.

Інформаційне забезпечення реалізації Програми здійснювало Мінприроди, яке організувало низку засідань, конференцій та семінарів за участі представників громадськості. Зокрема, були обговорені проект порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екомережі, науково-дослідна програма щодо створення, збереження та використання національної екомережі на період з 2007 по 2015 роки; проведені презентації «Розробка індикативної мапи Південно-Бузького меридіонального річкового коридору», «Наукове обґрунтування схеми Поліського природного коридору», «Актуальні питання охорони біорізноманіття», семінари, присвячені розробленню проекту Зведеної схеми екомережі, проекту змін до Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки, наукових засад та методичних рекомендацій щодо реконструкції і окультурення антропогенізованих ландшафтів України та ін.

На офіційному сайті Мінприроди (<http://www.menr.gov.ua>) створено сторінку для відповідного природоохоронного

інформування населення України, на якій висвітлено нормативно-правові акти, напрямки та результати діяльності щодо збереження біо- та ландшафтного різноманіття, формування національної екомережі.

За ініціативи Мінприроди та його територіальних органів щороку 22 травня відзначався Міжнародний день біорізноманіття, на який запрошувались представники громадських екологічних організацій, ЗМІ та творчі колективи.

У рамках виконання Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, для відзначення Всесвітнього дня водно-болотних угідь 2 лютого щороку готувалися прес-релізи, проводилися урочисті засідання у приміщенні Мінприроди за участі громадських організацій та територіальних органів міністерства, інформацію про офіційне висвітлення цих урочистостей розміщували на веб-сайтах Мінприроди та Державної служби заповідної справи.

Велике значення для інформування громадськості про стан формування екологічної мережі мають інформаційні, навчально-просвітницькі центри, створені при обласних державних управліннях ОНПС, заповідниках та національних природних парках.

Протягом 2006–2010 рр. у м. Києві та регіонах України виходили друком книги, журнали, брошури, буклети, інформаційні довідники, плакати, в яких велику увагу приділено питанням формування національної екомережі.

Серед найважливіших видань слід назвати науково-популярні журнали природоохоронного спрямування: «Жива Україна» (м. Київ), «Екологічний вісник» (м. Київ), «Рідна природа» (м. Київ), «Екологічний вісник Буковини» (м. Чернівці), «Зелені Карпати» (м. Рахів), «ЕкоМир» (м. Сімферополь), «Екосфера» (м. Ужгород), «Світ довкілля» (м. Кременчук) та ін.

Крім того, питання екомережі висвітлювались і у наукових періодичних виданнях, таких як «Український ботанічний журнал» (м. Київ), «Заповідна справа в Україні» (м. Канів), «Екологія і ноосферологія» (м. Дніпропетровськ), «Чорно-

морський ботанічний журнал» (м. Херсон), «Вісті біосферного заповідника «Асканія-Нова»» (смт. Асканія-Нова), «Понтида» (м. Сімферополь), «Записки общества геоэкологов» (м. Сімферополь) та ін. Значна кількість публікацій, присвячених тематиці екомережі України протягом 2009–2010 років, також розміщена у міжнародному науково-популярному часописі «Степной бюллетень» (м. Новосибірськ, РФ).

За цей період надруковано низку монографій та довідкових видань, присвячених розвитку національної і регіональної екомережі та заповідної справи в цілому, зокрема: «Природничо-географічні засади формування екомережі Івано-Франківської області» (2006), «Заповідні куточки Кіровоградщини» (2006), «Заповідні місця Хмельниччини» (2006), «Буковина. Заповідний край» (2006), «Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона» (2006), «Південно-Бузький меридіональний екологічний коридор: стислий огляд біорізноманіття та найцінніші території» (2007), «Дніпровський екологічний коридор» (2008), «Збереження біорізноманіття і створення екомережі» (2008), «Регіональна екологічна мережа Донецької області» (2008), «Екологічна мережа Харківської області» (2008), «Заповідні території Львівщини» (2008), «Кінбурн: перспективи збалансованого розвитку» (2008), «Екологічна мережа Центрального Придніпров'я» (2009), «Регіональна екомережа Полтавщини» (2010), «Природно-заповідний фонд Луганської області» (2010) та ін.

Питання щодо розбудови екологічної мережі та збереження біо- та ландшафтного різноманіття обговорювалися під час проведення конференцій, семінарів, громадських слухань, презентацій, які проходили в м. Києві та регіонах України за участю представників природоохоронних органів, інших міністерств і відомств, науковців, громадськості та міжнародних організацій. Слід відзначити найважливіші заходи цього напрямку: у Луганській області проведено міжнародний семінар стосовно пропозицій до програми ТАСІС щодо збереження степового біорізноманіття Сходу України (2006 р.); в Одеській області – міжнародна наукова конфе-

ренція «Бачення проблеми збереження та сталого розвитку дельти Дунаю» (2006 р.); у Чернівецькій області – міжнародна науково-практична конференція з питань збереження природних екосистем в контексті сталого розвитку (2006 р.); у м. Києві – наукові семінари «Дніпровський екологічний коридор: сучасний стан, проблеми та перспективи» (2007 р.); Створення двостороннього українсько-російського Азовського біосферного заповідника» (2008 р.); «Проблеми біорізноманіття: аспект освіти та обізнаність» (2008 р.); у Миколаївській області – науково-практична конференція «Стабільний розвиток Причорномор'я: теорія, методика, практика» (2010 р.); у Херсонській області – науково-практична конференція «Природно-заповідний фонд Херсонщини: вклад в економіку області та перспективи розвитку» (2010 р.); у АР Крим – міжнародна науково-практична конференція «Заповідники Крима. Теорія, практика і перспективи заповідного дела в Черноморском регионе» (2007–2010 р.).

Тематичні статті щодо розбудови екомережі, збереження біо- та ландшафтного різноманіття публікувалися у місцевих газетах, зокрема: «Екологічний сполох» (Тернопільська область), «Екологічний вісник Буковини» (Чернівецька область), «Вінниччина», «Місто», «Подолія», «Вісті Тепличчини» (Вінницька область), «Наш край» (Донецька область), «Вечерний Николаев», «Рідне Прибужжя» (Миколаївська область) та (Вінницька область), «Людина і природа», «Зоря» (Дніпропетровська область), газета «Ойкумена» (Одеська область), «Севастопольська газета», «Славі Севастополю», «Ековісник» (м.Севастополь).

На телебаченні питання щодо розбудови екомережі, збереження біо- та ландшафтного різноманіття висвітлювалась у новинах та передачах Вінницького державного телебачення, телерадіокомпанії «Вінниччина», телекомпанії «Віта» (Вінницька область), у телепрограмі «Екологічний вісник» (Львівська область), на телеканалі «ІРТА» (Луганська область), на телеканалах «Лтава», «Місто» (Полтавська область), на ТРК «Скіфія», «Тоніс», «ТВІЙ+плюс» (Херсонська

область), на телеканалах СТБ і НТС (м. Севастополь), а також на телеканалах у Закарпатській, Луганській, Одеській, Рівненській, Сумській та Чернігівській областях. У радіоєфірі – на всеукраїнському радіо «Ера», радіо «Незалежність» (Львівська область), радіо «Місто над Бугом» (Вінницька область), а також на радіостанціях у Закарпатській, Луганській, Херсонській, Рівненській та Сумській областях.

Законодавство про екомережу встановлює принцип забезпечення участі громадян та їхніх об'єднань у розробленні пропозицій і прийнятті рішень щодо формування, збереження та використання екологічної мережі; закріплено види участі громадськості у прийнятті відповідних рішень, залучення громадськості до виконання заходів з формування національної екологічної мережі.

Громадськість має право брати пряму участь у процесі прийняття рішень як організованими заінтересованими сторонами (різного роду організаціями), так і неорганізованими групами (широкими верствами населення), що передбачено у Законах України «Про інформацію» (ст. 5, 6, 13) та «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 9).

Принципи участі громадськості щодо розв'язання природоохоронних питань знайшли своє відображення в документах міжнародного екологічного права, таких, наприклад, як «Декларація Ріо» (принцип 10, 1992 р.) і Орхуська конвенція (ст. 6–85, 1998 р.), що висвітлено на сайті Мінприроди.

Участь громадськості у процесах прийняття рішень реалізується через такі шляхи і форми: інформування (публікації, розсилки, прес-конференції, презентації, інформаційні центри, соціальна реклама, інтернет та інші інформаційно-комунікаційні технології); консультації (дослідження, звернення, коментування документів, інтерв'ю, громадські слухання, опитування громадської думки, громадські ради); обговорення (круглі столи, конференції, дискусії за допомогою засобів електронної комунікації); спільне прийняття рішень (переговори, представництво громадськості в державних і міждержавних комісіях та комітетах, референдуми);

незалежне прийняття рішень (діяльність громадських організацій, громадські ініціативи).

Представники громадськості та неурядових організацій на загальнонаціональному рівні залучалися до участі у засіданнях Координаційної ради з питань формування національної екологічної мережі та Національної комісії з питань Червоної книги України, громадських та координаційних рад, створених при державних управліннях охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі, та громадських слухань щодо створення території та об'єктів ПЗФ, проектів обласних програм формування екологічної мережі.

На сайтах громадських екологічних організацій періодично висвітлюються питання розвитку національної екомережі. До опрацювання проектів регіональних схем екомережі залучалися неурядові громадські організації (Всеукраїнська екологічна ліга, Українське ботанічне товариство, Українське географічне товариство, Національний екологічний центр України, Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, Інтерекоцентр, Подільське екологічне товариство, Таврійська заповідна допомога).

Особливо варто відзначити участь громадськості в організації у 2010 році круглих столів за участі Мінприроди, Держлігоспу, Держкомзему та інших заінтересованих відомств, щодо проблеми збереження степів під час створення нових лісових насаджень та відновлення мережі вітрозахисних лісосмуг, як структурних елементів екомережі степового регіону України.

У рамках Спільної робочої програми щодо співпраці України та Королівства Нідерланди на період 2006–2010 рр., затвердженої відповідно до Меморандуму взаєморозуміння про співпрацю, громадськими організаціями виконувалося близько 20 проектів, спрямованих на збереження біо- та ландшафтного різноманіття, формування екологічної мережі, інтеграцію екомережі у діяльність та плани з управління басейнами річок, наукове обґрунтування та розробку алго-

ритму запровадження нових транскордонних природоохоронних територій та ін.

Робота громадських організацій з охорони елементів екомережі також здійснюється в рамках таких всеукраїнських громадських кампаній, як захист степів від залісення, захист карпатських річок від будівництва малих гідроелектростанцій, кампанії щодо заборони автоперегонів на природних територіях тощо.

РОЗДІЛ 5

СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

Загальною тенденцією в підході до формування екомережі є намагання створити універсальну природну структуру, яка б сприяла розв'язанню не лише проблем збереження тварин, рослин, грибів та їхніх середовищ існування, а й могла б бути корисною для населення у соціальному та економічному відношенні, поліпшуючи умови його проживання. Для екологічно вразливих і деградованих територій, екологічна ємність яких значною мірою вже вичерпана, екомережа має особливе значення. Для таких територій її створення є можливістю виходу з кризового стану.

Програма актуалізувала питання необхідності переходу кожного регіону України до збалансованого розвитку.

Під час створення об'єктів природно-заповідного фонду проводять комплексну оцінку стану територій за багатьма природними і соціальними показниками, визначають чинники, що загрожують її збалансованому розвитку в майбутньому, і шукають шляхи усунення негативних тенденцій та оптимізації використання.

Відновлення занедбаних, непридатних земель у рамках формування екомережі сприяє збільшенню продуктивності природних ресурсів, тобто деревини, грибів, ягід, лікарських рослин, промислових тварин для населення та кормової бази для тваринництва. Провідну роль у цьому відіграють лісова, сільськогосподарська та водогосподарська галузі, яким необхідно переорієнтуватися на збалансоване використання земель і ресурсів. Майже ідеальними у цьому відношенні є лісові масиви і водойми, які надають практично всі види ресурсів і послуг – від полювання, рибальства, відпочинку, оздоровлення до світоглядних, наукових, навчальних, просвітніх, естетичних, моральних тощо. Важливе значення через свою масовість і економічні вигоди має розвиток туризму на базі природних ядер, історичної спадщини, унікальних ландшафтів, а також упорядкована рекреація.

Програма сприяла збільшенню території природно-заповідного фонду України за рахунок створення нових об'єктів та розширення меж наявних об'єктів природно-заповідного

фонду, що переважно є ключовими територіями Національної екомережі. Зросли площі земельних угідь, які згідно з Програмою є прогностичними складовими екомережі.

Збільшення території природно-заповідного фонду сприяє збереженню історичної спадщини і розвитку таких традиційних, найекономічніших і невиснажливих форм господарювання, як бджільництво, риборозведення, звіророзведення, садівництво, натуральне пасовищне скотарство.

Формування екомережі спонукає до розвитку інфраструктури, встановлення раціонального співвідношення площі земель різного використання та їхнього територіального розміщення, в першу чергу сільгоспугідь, а також забезпечує комплексне використання природних об'єктів, особливо великих річок, озер і лиманів.

Організація об'єктів природно-заповідного фонду створює умови для раціонального розселення населення, збільшення його зайнятості і прибутків, створення комфортніших умов проживання, ведення здорового способу життя, підвищення рівня освіти і національної самосвідомості.

Програма дала можливість усвідомити необхідність ренатуралізації екосистем, зокрема річок, водно-болотних угідь, степових ділянок, лісів, лук, а також техногенно змінених і засмічених ландшафтів.

Протягом останнього десятиріччя найбільше дискусій викликало питання врегулювання прав власності на природні території, в тому числі на ті, які входять до складу екомережі. Як правило, природні ресурси мають відкритий доступ для всіх. Інститут приватної власності, з її правом недоторканності та домінуванням приватного інтересу, часто суперечить інтересам місцевих громад чи суспільства в цілому.

Соціальні вигоди від збереження біоресурсів зазвичай є непомітними, вони розподілені серед багатьох людей і не відображаються повністю в ринкових цінах. Програма формування екомережі акцентує увагу на цій ситуації і пропонує встановити певні обмеження на природокористування в

межах визначених екокоридорів, буферних і відновлювальних територій.

Програма виконувала інтеграційну функцію, оскільки під час виконання численних, але не взаємопов'язаних між собою державних, регіональних, місцевих і галузевих програм та громадських ініціатив зосереджувала увагу на об'єднанні людських і фінансових ресурсів для її виконання замість традиційного розпорошування обмежених ресурсів.

Програма сприяла налагодженню конструктивної співпраці між державними органами влади та громадянським суспільством. На всіх етапах її реалізації проводилася робота з інформування громадськості, залучення громадських природоохоронних організацій і місцевих громад до обговорення регіональних схем та програм формування екомережі, зміцнюючи таким чином основи розвитку представницької демократії. Основним здобутком публічних обговорень Програми та шляхів її реалізації стали приклади досягнення консенсусу центральних і місцевих органів влади з усіма представниками територіальних громад (фермерами, підприємцями, власниками садиб житлової забудови, місцевою інтелігенцією, громадськими об'єднаннями мисливців і рибалок, громадськими природоохоронними організаціями тощо). Цей діалог є вагомим внеском Програми у розвиток демократичного суспільства в Україні. Підтримка діяльності органів місцевої влади зі створення екомережі з боку населення є необхідною умовою формування екомережі та збереження природних екосистем, перспектив переходу кожного регіону України до збалансованого розвитку.

У Програмі актуалізовано питання оцінки вигод від раціонального природокористування, порушено питання щодо необхідності реструктуризації всієї системи природокористування та переходу до «зеленої» економіки. Оцінка вигод має враховувати економічну і соціальну цінність екосистемних послуг, широкий спектр вигод від екологізації виробництва і технологій, а також зважати на рекреаційні, етноландшафтні, естетичні, медико-екологічні, культурно-історичні цінності

збережених або відновлених екосистем і їхній біотичний потенціал.

Програма сприяла залученню коштів міжнародних донорів на виконання проектів зі створення екомережі, оскільки ідея екомережі є популярною в Європі, її підтримують як Європейський Союз, так і міжнародні благодійні фонди.

Екологічним результатом створення екомережі є підтримання екосистемних процесів шляхом:

- збереження репрезентативної сукупності середовищ існування видів, які забезпечують їхнім популяціям достатню територію (для годівлі, для поширення молодих і дорослих особин або для колонізації інших ділянок середовища існування);
- забезпечення можливостей для сезонних міграцій, генетичного обміну між різними локальними популяціями, переміщення локальних популяцій з тих середовищ існування, стан яких погіршився, а також для міграцій внаслідок глобального потепління;
- захисту інтегрального характеру життєво важливих екологічних процесів (наприклад, періодичні повені, екологічні сукцесії).

Висновки

Протягом 2006–2010 рр. удосконалено нормативно-правову базу формування екомережі, посилено узгодженість і координацію центральних і місцевих органів виконавчої влади у сфері формування екомережі, забезпечено фінансову підтримку заходів щодо формування екомережі, проведено наукові дослідження, спрямовані на методичне забезпечення формування екомережі.

Для підготовки проекту Зведеної схеми формування екомережі проведено роботи, пов'язані з розбудовою природних коридорів загальнодержавного значення:

- здійснено наукове опрацювання заходів щодо створення Карпатської екомережі, обґрунтовано розвиток екомережі у Карпатах як складової Всеєвропейської екомережі;
- здійснено ландшафтознавче та біогеографічне обґрунтування просторової локалізації Галицько-Слобожанського міжрегіонального транскордонного екокоридору, підготовлено переліки ландшафтних комплексів екосистем і екотопів для формування національної екомережі та загальну схему екокоридору;
- розроблено концепцію регіональної схеми формування екомережі Дністровського річкового меридіонального екокоридору та підготовлено картосхему коридору;
- підготовлено концептуальне обґрунтування структури та компонентів Азово-Чорноморського екокоридору;
- розроблено концепцію регіональної схеми формування екомережі Поліського екокоридору, здійснено науковий опис Поліського природного коридору, включаючи перелік та опис його структурних елементів, підготовлено обґрунтування меж коридору як єдиної територіальної системи, розроблено проект схеми коридору з картографічними матеріалами;
- підготовлено пропозиції щодо створення екомережі Південної Бессарабії, підготовлено концепцію Дніпров-

ського екокоридору, опрацьовано елементи Деснянського коридору, підготовлено індикативну мапу Південно-Бузького меридіонального екокоридору.

У рамках міжнародного проекту «Реалізація транскордонного екологічного зв'язку в Українських Карпатах» у Львівській області створено Турківський екокоридор; у Чернівецькій області – екокоридор між НПП «Вижицький» та НПП «Ванаторі Нямц» (Румунія).

У рамках міжнародного співробітництва триває робота щодо формування транскордонних елементів екомережі, зокрема:

- українсько-білорусько-польського біосферного резервату «Західне Полісся»;
- українсько-румунського біосферного резервату «Мараморошські гори»;
- україно-молдовського природного парку «Дністер»;
- українсько-польського біосферного резервату на Розточчі;
- українсько-російських потенційних екокоридорів, ключових територій.

Затверджено 13 обласних програм формування екомережі (в АР Крим, Вінницькій, Дніпропетровській, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Одеській, Рівненській, Тернопільській, Харківській, Чернігівській областях).

Розроблено проекти програм у 6 областях: Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Полтавській, Херсонській, Черкаській.

Окремі розділи щодо формування екомережі включені до місцевих програм з охорони навколишнього природного середовища у Волинській, Сумській, Хмельницькій, Чернівецькій областях, містах Києві та Севастополі.

Затверджено регіональні схеми формування екомережі в Автономній Республіці Крим, Житомирській і Тернопільській областях та Києві. Затверджено регіональні схеми формування екомережі як складові обласних програм фор-

мування екомережі в Івано-Франківській та Харківській областях.

Природно-заповідний фонд України станом на 1 січня 2011 р. має в своєму складі 7740 територій та об'єктів загальною (фактичною) площею 3458,9 тис. га та в межах акваторії Чорного моря – 402,5 тис. га. Протягом 2006–2010 рр. площа територій і об'єктів природно-заповідного фонду зросла з 4,7 % до 5,7 %, та збільшилась на 460 одиниць (604,4 тис. га).

У період 2006–2010 рр. основними напрямками роботи в областях були:

- розроблення регіональних програм і схем формування екомережі та інтеграція положень програм у плани економічного та соціального розвитку регіонів;
- виявлення природних територій, перспективних для подальшого заповідання та збереження біотичного і ландшафтного різноманіття, обстеження їх та підготовка наукових обґрунтувань щодо створення нових об'єктів природно-заповідного фонду і включення до екомережі;
- розширення наявних і створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- створення лісів та інших лісонасаджень, встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг вздовж водних об'єктів;
- залуження деградованих земель, виведення земель з інтенсивного використання, відновлення природного стану (ренатуралізація) територій, що зазнали антропогенного впливу;
- інвентаризація флори та фауни перспективних природних та напівприродних територій для розбудови екомережі;
- започаткування та ведення кадастрів рослинного і тваринного світу;
- формування переліку першочергових заходів щодо формування регіональної екомережі на наступний рік з передбачуваними обсягами фінансування за рахунок місцевих коштів;
- проведення тематичних конференцій за участю заінте-

ресованих сторін, громадськості;

- інформування громадськості щодо цілей і завдань розбудови екомережі через засоби масової інформації.

Залишається незадовільним фінансування на місцевому рівні заходів з формування екомережі, зокрема щодо розроблення регіональних схем та програм екомережі. Необхідно прискорити встановлення у природі (на місцевості) межберезних захисних смуг вздовж річок і навколо водойм, які виконують роль екокоридорів.

Потребують подальшого наукового опрацювання питання уточнення структури елементів національної екомережі, розроблення переліку структурних елементів регіональних схем формування екомереж, визначення розмірів екологічних коридорів і режимів їх функціонування, забезпечення єдності підходів до формування екомережі на основі ГІС-технологій.

Важливим напрямом подальшого формування екомережі на загальнодержавному і регіональних рівнях є впровадження системи державного моніторингу екомережі, інтеграція регіональних та місцевих схем екомережі у національну, затвердження регіональних програм і схем формування екомережі, створення та ведення переліків територій та об'єктів екомережі.

Список літератури

Андрієнко Т. Л. Екологічна мережа Українського Полісся та її біорізноманіття / Т. Л. Андрієнко, В. А. Онищенко, М. Л. Клестов / Створення транскордонного біосферного резервату та регіональної екологічної мережі в Поліссі. – К. : Нац. Комітет України з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера», 2008. – С. 122–151.

Байрак О. М. Ландшафтно-екологічні засади формування та розвитку перспективної регіональної екомережі Центрального Придніпров'я / О. М. Байрак, С. М. Конякін, І. А. Чемерис // Матеріали Всеукр. наук. екологічної конф. «Збалансований (сталий) розвиток України – пріоритет національної політики». – 2010. – С. 180–185.

Байрак О. М. Розробка «Програми розбудови регіональної екологічної мережі Полтавської області на період до 2015 року» / О. М. Байрак // Світ довкілля. Кременчуцький міський екологічний бюлетень, № 11. – Полтава : Верстка, 2008. – С. 7–12.

Байрак О. М. Сучасний стан та перспективи розбудови регіональної екомережі Полтавської області / О. М. Байрак // 36. наук. праць Полтавського пед. ун-ту. Екологія: біологічні науки. – Вип. 7 (63). – Полтава, 2008. – С. 99–108.

Басейн річки Бог / Є. І. Ворона, О. В. Кириляч, О. Д. Максименюк, Г. Б. Марушевський, Д. М. Яворський, О. Г. Яворська. – Вінниця ; Київ : Wetlands International Black Sea Programme, 2009. – 128 с.

Бащенко М. І. Оцінка територіальної моделі екомережі в межах Черкаського регіону за природними чинниками / М. І. Бащенко // Заповідна справа в Україні. – 2007. – Т. 13. – Вип. 1–2. – С. 89–94.

Бащенко М. І. Біорізноманіття екомережі Черкащини та оптимізація співвідношення угідь : монографія / М. І. Бащенко, О. Ф. Гончар, А. А. Білушенко]. – Черкаси: Черкаський інститут АПВ, 2010. – 185 с.

Бащенко М. І. Оптиміальне співвідношення природних та господарських угідь ключових структурних елементів екомережі / М. І. Бащенко, О. Ф. Гончар // Агроекол. журн. (спецвипуск, червень). – 2009. – С. 40–43.

Блакберн А. А. Формирование районных экологических сетей на примере Славянского и Краснолиманского районов Донецкой области / А. А. Блакберн, А. В. Дербенцева, Е. Г. Му-

ленкова и др. // Заповідна справа в Україні. – 2010. – Т. 16. – Вип. 2. – С. 1–8.

Бойко М. Ф. Території та об'єкти природно-заповідного фонду в екомережі Херсонщини / М. Ф. Бойко, П. М. Бойко // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Розвиток географічної думки на півдні України: проблеми і пошуки». – Мелітополь, 2006. – С. 242–245.

Бойко П. М. Нижньодніпровський екокоридор Національної екомережі України / П. М. Бойко. – Херсон : Айлант, 2010. – 204 с.

Бондарева Л. В. Состояние изученности основных элементов экосети региона Севастополя / Л. В. Бондарева, Т. В. Панкеева // Заповедники Крыма. Теория, практика и перспективы заповедного дела в Черноморском регионе : материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (Симферополь, 22–23 октября 2009 г.). – Симферополь, 2009. – С. 14–19.

Борсукевич Л. М. Вища водна рослинність басейнів верхньої течії Дністра, Прута та Західного Бугу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук. спец. 03.00.05 – ботаніка / Л. М. Борсукевич. – К. : Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України, 2010. – 20 с.

Борсукевич Л. М. Збереження біорізноманіття водно-болотних угідь шляхом оптимізації регіональної екомережі (басейнів верхньої течії Дністра, Прута та Західного Бугу) / Л. М. Борсукевич // Наук. вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.6. – С. 85–93.

Брусак В. Схема екомережі Українських Карпат (національний рівень) / В. Брусак, А. Безусько, Ю. Возний, Ю. Зінько, Л. Фельдбаба-Клушина, Ю. Масікевич, С. Матвеев, Я. Мовчан, С. Попович, М. Приходько // Жива Україна. – 2006. – № 9–10. – С. 8–9.

Буджак В. В. Макроекологічна мережа Буковини у структурі Пан'європейської / В. В. Буджак, В. П. Коржик, І. В. Скільський, І. І. Чорней // Розвиток заповідної справи в Україні і формування Пан'європейської екологічної мережі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (11–13 листопада 2008 р., м. Рахів). – Рахів, 2008. – С. 68–80.

Василіук О. В. Екологічна мережа с. Лісники – пілотний проект локальної екологічної мережі в рамках Дніпровського екологічного коридору / О. В. Василіук // Дніпровський екологічний коридор. – К. : International Black Sea Programme, 2008.

– 340 с.

Витер С. Г. Выявление важнейших степных территорий в Донецкой и Харьковской областях / С. Г. Витер // Степной Бюллетень. – 2010. – № 29. Весна. – С. 49–55.

Водно-болотні угіддя України / за ред. Г. Б. Марушевського, І. С. Жарук – Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. – 312 с.

Воровка В. П. Значення сільськогосподарських угідь у формуванні екомережі в сучасних умовах розвитку агропробудництва (на прикладі Запорізької області) / В. П. Воровка, В. О. Демченко, В. П. Коломійчук // Наук. вісник Нац. аграрного ун-ту / редкол. : Д. О. Мельничук (відп. ред.) та ін. – К., 2006. – № 93. – С. 104–117.

Воровка В. П. Особливості створення екологічної мережі Запорізької області / В. П. Воровка, В. О. Демченко, В. П. Коломійчук // Регіональні проблеми України : Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : зб. наук. праць. – Херсон : ПП Вишемирський, 2009. – С. 86–93.

Гелевера О. Шляхи оптимізації природно-заповідного фонду Кіровоградської області / О. Гелевера, А. Зарубіна // Наук. вісник Чернівецького ун-ту : зб. наук. праць. – Вип. 294: Географія. – Чернівці : Рута, 2006. – С. 56–62.

Грищенко В. М. Орнітологічні дослідження в Канівському заповіднику / В. М. Грищенко // Заповідна справа в Україні. – 2008. – Т. 14. – Вип. 2. – С. 19–22.

Гродзинський М. Д. Характеристика ландшафтного різноманіття як основи створення екомережі Західного Полісся / Створення транскордонного біосферного резервату та регіональної екологічної мережі в Поліссі. – К. : Нац. Комітет України з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера», 2008. – С. 96–111.

Деснянський екологічний коридор / О. Василюк, В. Костюшин, Є. Прекрасна, І. Парнікоза, Ю. Куцоконь, А. Мішта, О. Некрасова, Г. Заворотна, А. Плига, К. Полянська, К. Борисенко, Д. Буй / за заг. ред. В. Костюшина, Є. Прекрасної. – К. : НЕЦУ, 2010. – 164 с.

Дідух Я. П. Класифікація рослинності та біотопів української частини транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся» / Я. П. Дідух, Д. М. Якушенко, Т. В. Фіцайло / Створення транскордонного біосферного резервату та регіональної екологічної мережі в Поліссі. – К. : Нац. Комітет України з про-

грами ЮНЕСКО «Людина і біосфера», 2008. – С. 41–56.

Дідух Я. П. Концепція формування національної мережі транскордонних біосферних резерватів (ТБР) у контексті забезпечення умов переходу України до сталого розвитку / Я. П. Дідух, П. М. Черінько / Національна екологічна політика в контексті європейської інтеграції України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27.10.2010 р.). – К. : Центр екол. освіти та інформації, 2010. – С. 25–30.

Дніпровський екологічний коридор. – К. : Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2008. – 340 с.

Довідник найцінніших територій та об'єктів у межах Арбузинського, Доманівського районів Миколаївської області та м. Южноукраїнськ. – Серія: Діаманти Бузько-степового біосферного ядра національної екомережі / за ред. Г. В. Коломієць, Я. І. Мовчана. – К. : Громадська організація «Веселий Дельфін», 2008 – 80 с.

Дубина Д. В. Галофітна рослинність у проектованій екомережі Азово-Чорноморського екокоридору / Д. В. Дубина, Т. П. Дзюба // Вісті біосферного заповідника «Асканія-Нова». – 2008. – Т. 10. – С. 33–43.

Дубина Д. В. Екомережа Південної Бессарабії / Д. В. Дубина, Л. П. Вакаренко, П. М. Устименко // Чорноморський бот. журн. – 2007. – Т. 3. – № 2. – С. 70–87.

Дубина Д. В. Ключові території екомережі Одеської області (міжнародний і національний рівень) / Д. В. Дубина, П. М. Устименко, Л. П. Вакаренко // Агроєкол. журн. – 2010. – Спецвипуск. – С. 85–88.

Дубина Д. В. Регіональна екомережа в контексті охорони та відновлення рослинного покриву степової зони України / Д. В. Дубина, П. М. Устименко, Л. П. Вакаренко [та ін.] // Чорноморський бот. журн. – 2010. – Т. 6. – № 3. – С. 325–337.

Екологічна мережа Центрального Придніпров'я : монографія / М. І. Башенко, О. Ф. Гончар, В. В. Лавров, С. І. Дерій. – К. : Центр екол. освіти та інформації, 2009, – 386 с. – Харків, 2008. – 168 с.

Екологічний атлас Дніпропетровської області / за заг. ред. А. Г. Шапара. – Дніпропетровськ : Моноліт, 2009. – 65 с.

Екологічний атлас Полтавщини. – Полтава : Полтавський літератор, 2007. – 126 с.

Заповідні перлини Хмельниччини / Т. Л. Андрієнко, Р. Я. Арап, Р. Г. Білик та ін. ; за ред. Т. Л. Андрієнко. – Хмель-

ницький : ПАВФ «Інтрада», 2006. – 226 с.

Зарубіна А. В. Лісові ресурси в екомережі Кіровоградської області / А. В. Зарубіна // *Культура народів Причорномор'я*. – Симферополь, 2006. – С. 51–54.

Збереження біорізноманіття і створення екомережі: Інформаційний довідник / Г. Б. Марушевський, В. П. Мельничук, В. А. Костюшин – К. : Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2008. – 168 с.

Зелена книга України / за заг. ред. чл.-кор. НАН України Я. П. Дідуха – К. : Альтерпрес, 2009. – 448 с.

Кагало О. О. Принципи розбудови екомережі та вибору територіальних елементів: українська практика та європейський досвід / О. О. Кагало // *Розвиток заповідної справи в Україні і формування Пан'європейської екологічної мережі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рахів, 11–13 листопада 2008 р.) / ред. кол.: Гамор Ф. Д. та ін. – Рахів, 2008. – С. 195–200.*

Кагало О. О. Методичні аспекти екологічної оцінки резерватогенних змін біогеоценозів у системі екомережі та природно-заповідного фонду територій / О. О. Кагало // *Наукові основи збереження біотичного різноманіття / Інститут екології Карпат НАН України. – Львів : Інститут екології Карпат. – 2010. – Т. 1 (8). – №1. – С. 9–31.*

Карпенко С. А. Разработка Схемы региональной экологической сети Автономной Республики Крым / С. А. Карпенко, А. И. Лычак, А. Н. Рудык и др. // *Материалы V Международ. науч.-практ. конф. «Заповедники Крыма. Теория, практика и перспективы заповедного дела в Черноморском регионе» (Симферополь, 22–24 октября 2009 г.). – Симферополь, 2009. – С. 66–72.*

Карпенко Ю. О. Заплавні системи як сполучні території структурних елементів екомережі (на прикладі Чернігівської області) / Ю. О. Карпенко // *Наук. вісник Волинського держ. ун-ту імені Лесі Українки. – 2007. – № 11 (ч. 2). – С. 213–218.*

Карпенко Ю. О. Ценотичне та флористичне різноманіття ландшафтного заказника «Замглай» (Чернігівська область) / Ю. О. Карпенко, О. І. Прядко // *Зб. наук. праць ПДПУ ім. В. Г. Короленка. Серія «Екологія. Біологічні науки». – Вип. 5 (63). – Полтава, 2008. – С. 109–117.*

Каченко В. С. Рідкісні види флори національного природного парку «Білоозерський» / В. С. Каченко, Я. П. Дідух, І. А. Коротченко // *Укр. бот. журн. – 2010. – № 2. – С. 172–186.*

Клімов О. В. Екологічна мережа Харківської області / О. В. Клімов, О. В. Філатова, Г. С. Надточій та ін. – Харків, 2008. – 168 с.

Коломійчук В. П. Екологічна мережа Запорізької області / В. П. Коломійчук, В. П. Воровка, В. О. Демченко // *Заповідна справа в Україні. – 2010. – Т. 16. – Вип. 1. – С. 10–17.*

Конякін С. М. Інформаційно-методичне видання: «Регіональна екомережа Черкаської області» : буклет / С. М. Конякін. – Одеса : Грецький будинок, 2009. – 5 с.

Конякін С. М. Перспективна локальна екомережа Смілянщини / Стале природокористування: підходи, проблеми, перспективи : матеріали III міжнар. наук. конф. – Тернопіль, 2010. – С. 390–395. – (Сер. «Географічні науки»).

Коржик В. П. Долинно-річкові коридори національної екомережі: структура, призначення, відповідність задуму (на прикладі Чернівецької області) / В. П. Коржик // *Заповідна справа в Україні. – 2009. – Т. 15. – Вип. 2. – С. 8–14.*

Коржик В. П. Екологічна мережа Буковини / В. П. Коржик // *Заповідна справа в Україні. – 2010. – Т. 16. – Вип. 1. – С. 1–9.*

Костюшин В. А. Головні напрямки плану дій щодо охорони й відтворення видів хребетних тварин та місць їхнього перебування в межах Київської міської агломерації / В. А. Костюшин, С. В. Тарашук, О. В. Василюк, В. П. Мельничук, А. В. Мішта, О. Д. Некрасова // «Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах» : матеріали міжнар. наук. конф., присвяченої 50-річчю з часу опублікування регіонального зведення «Животный мир Советской Буковины», (м. Чернівці, 13 листопада 2009 р.). – Чернівці : ДрукАрт, 2010. – С. 145–148. (0,25 д.а.).

Костюшин В. Південно-Бузький меридіональний екологічний коридор: стислий огляд біорізноманіття та найцінніші території / В. Костюшин, А. Куземко, В. Онищенко, Г. Чорна, С. Тарашук, О. Деркач, А. Мішта, Є. Ворона, М. Матвеев, Ю. Возний, Ю. Куцоконь, С. Кардаш, А. Василюк, Г. Коломіцев, В. Новак, М. Тарасенко, М. Козак. – Київ : Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2007. – 92 с.

Костюшин В. А. Создание Национальной экологической сети Украины: краткий обзор результатов, проблемы и перспективы // *Дніпровський екологічний коридор. – Київ : International Black Sea Programme, 2008, 340 с.*

Кубрак І. В. Досвід створення екомережі в Миколаївській

області / І. В. Кубрак, Л. В. Пугач // Дніпровський екологічний коридор. – К : International Black Sea Programme, 2008. – С. 254–257.

Кучинська О. П. До функціонування елементів національної екомережі на прикладі національного природного парку «Подільські Товтри» / О. П. Кучинська, Л. Г. Любінська, М. М. Рябий, І. О. Одукалець // Міжнародний екологічний форум «Довкілля для України». Природно-ресурсний потенціал збалансованого (сталого) розвитку України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 19–20 квітня 2011р. – Том 1. – Київ, 2011. – С. 206–210.

Малиновський А. Система охорони природного середовища у Львівській області [Електронний ресурс] / А. Малиновський, П. Третяк. – 2008 – С. 238–257. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/pntsh/ekolzb>.

Малиновський А. К. Проект транскордонної системи охорони природного середовища «Верхній Буг» / А. К. Малиновський, Л. М. Петрова, П. Р. Третяк // Наук. записки Державного природ. музею. – 2006. – Вип. 22. – С. 131–140.

Мальцев В. І. Водно-болотні угіддя Дніпровського екологічного коридору / В. І. Мальцев, Л. М. Зуб, Г. О. Карпова, В. А. Костюшин, В. М. Титар, А. В. Мішта, О. Д. Некрасова. – [б.м.]. Інститут екології (ІНЕКО), Карадазький природний заповідник, 2010. – 142 с.

Манюк В. В. Басейновий підхід до проектування та реалізації екологічної мережі на прикладі регіону степового Придніпров'я / В. В. Манюк // Екол. вісник. – 2008. – № 2. – С. 8–10.

Масікевич Ю. Г. Деякі аспекти формування екомережі Чернівецької області в розвитку національної екологічної мережі України / Ю. Г. Масікевич, І. І. Чорней, І. В. Сільський та ін. // Екологія та ноосферологія, 2005. – Т.16. – № 3 – 4. – С. 33 – 40.

Методики інвентаризації та оцінки сучасного стану біорізноманіття природних комплексів та ландшафтів, необхідних для формування регіональних екологічних мереж / Б. Г. Александров, Ю. О. Андрющенко та ін. ; за заг. ред. Сіохна В. Д. – Бранта : Мелітополь, 2007. – 126 с.

Мильчакова Н. А. Морские акватории в структуре экосети Крыма / Н. А. Мильчакова, И. И. Маслов, Н. А. Болтачева // Заповедники Крыма. Теория, практика и перспективы заповед-

ного дела в Черноморском регионе : материалы V Междунар. науч.-практ. конф. (г. Симферополь, 22–23 октября 2009 г.). – Симферополь, 2009. – С. 98–102.

Мовчан Я. І. Екомережа як інноваційний інструмент впровадження елементів екологічно збалансованого розвитку / Я. І. Мовчан // Екологічний вісник. – 2007. – № 5. – С. 10–12.

Мудрак О. В. Принципи, ресурси та шляхи формування екологічної мережі Вінниччини у контексті збалансованого розвитку / О. В. Мудрак // Екол. вісник. – 2009. – № 4 (56). – С. 10–15.

Мудрак О. В. Вінниччина в структурі національної екомережі / О. В. Мудрак // Збалансований (сталый) розвиток України – пріоритет національної політики : матеріали Всеукр. наук. екологічної конф. (м. Київ, 26 жовтня 2010 р.). – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2010. – С. 185–189.

Муленкова О. Г. Флористичні критерії формування регіональної екологічної мережі в басейні річки Кринка (басейн р. Міус) / О. Г. Муленкова // Чорноморський бот. журн. – 2010. – Т. 6., № 1. – С. 115–127.

Онищенко В. А. Концепція Дніпровського екологічного коридору / В. А. Онищенко, В. А. Костюшин, В. О. Ткаченко // Дніпровський екологічний коридор. – Київ : Wetlands International Black Sea Programme, 2008. – С. 21–50.

Орлов О. О. Забезпеченість охорони видів судинних рослин, занесених до III видання «Червоної книги України», в об'єктах природно-заповідного фонду Житомирської області / О. О. Орлов // Вісник Житомирського нац. агроекологічного ун-ту: наук.-теорет. зб. – 2009. – № 1. – С. 3–12.

Остапко В. М. Регіональна екологічна мережа Донецької області: концепція, програма та схема / В. М. Остапко, О. З. Глухов, А. А. Блэкберн та ін. ; за заг. ред. Остапко В. М. – Донецьк : Вид-во ТОВ «ТЕХНОПАК», 2008. – 96 с.

Попова Е. Н. Создание регионального ландшафтного парка «Тарутинская степь» – путь к сохранению биоразнообразия степных экосистем и развитию рекреации / Е. Н. Попова, И. Т. Русев // Екологія міст та рекреаційних зон. – Одеса : ІН-ВАЦ, 2010. – С. 281–288.

Попова О. М. Реєстр природно-заповідного фонду Одеської області / О. М. Попова, С. П. Ужевська, Ю. Ю. Юрченко. – Одеса, 2006. – 110 с.

Попович С. Ю. Основні структурні елементи Карпат-

ської екомережі / С. Ю. Попович // Заповідна справа в Україні. – 2007. – Т. 13. – Вип. 1–2. – С. 80–89.

Попович С. Ю. Екомережа лісостепу України (картосхема та її легенда) / С. Ю. Попович, С. В. Василенко // Заповідна справа в Україні. – 2009. – Т. 15. – Вип. 1. – С. 1–5.

Природно-заповідний фонд Луганської області : довідник. – 2-ге вид. / О. А. Арапов, Т. В. Сова, В. Б. Ференц, О. Ю. Іванченко. – Луганськ : ВАТ «ЛОД», 2008. – 168 с.

Приходько М. М. Природно-географічні засади формування екомережі Івано-Франківської області / М. М. Приходько. – Івано-Франківськ, 2008. – 450 с.

Регіональна екомережа Полтавщини / за заг. ред. О. М. Байрак. – Полтава : Верстка, 2010. – 204 с.

Території високого біорізноманіття в Азово-Чорноморському екологічному коридорі (рекомендації та підходи до формування екологічної мережі) / В. Д. Сіохін, І. І. Чернічко, Б. Г. Александров та ін. / за заг. ред. Сіохіна В. Д. – Мелітополь : Бранта, 2009. – 62 с.

Третяк П. Р. Заповідник «Горгани» в системі екологічної мережі Івано-Франківської області / П. Р. Третяк, М. В. Чернявський, М. Б. Шпильчак // Наук. праці Лісівничої академії наук України. – 2007. – Вип. 5. – С. 78–82.

Фіторізноманіття Українського Полісся та його охорона / за заг. ред. Т. Л. Андрієнко. – К. : Фітосоціоцентр, 2006. – 316 с.

Царик П. Л. Регіональна екомережа: географічні аспекти формування і розвитку (на матеріалах Тернопільської області) / П. Л. Царик – Тернопіль : вид-во ТНПУ, 2005. – 172 с.

Царик Л. П. Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем: концептуальні підходи, практична реалізація / Л. П. Царик. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – 320 с.

Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900с.

Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

Чорней І. І. Деякі аспекти формування екологічної мережі (на прикладі території «Стрілецький кут», Чернівецька область) / І. І. Чорней, В. В. Буджак, І. В. Скільський // Біологічні системи. – 2010. – Т.2., вип. 1. – С. 47–59.

Чорней І. І. До розроблення науково-дослідної програми (ботанічна й зоологічна частина) для розбудови та моніто-

рингу екологічної мережі Чернівецької області / І. І. Чорней, В. В. Буджак, І. В. Скільський // Сучасний музей. Наукова та експозиційна діяльність : матеріали наук. конф., присвяченої 145-й річниці заснування Крайового музею у Чернівцях (15 травня 2008 р.). – Чернівці : ДрукАрт, 2008. – С. 134–144.

Шевчик В. Л. Підсумки досліджень рослинного світу (вищі рослини) Канівського природного заповідника / В. Л. Шевчик // Заповідна справа в Україні. – 2008. – Т. 14. – Вип. 2. – С. 3–7.

Щур Р. В. Оптимізація екомережі Воловецько-Міжгірської верховини (Українські Карпати) / Р. В. Щур // Наук. вісник Ужгородського ун-ту. – 2009. – Вип. 26 – С. 122–124.

Юглічек Л. С. Екологічна мережа Хмельниччини / Л. С. Юглічек, Т. В. Виговська. – Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління і права, 2011. – 100 с.

Міністерство екології та природних ресурсів України

НАЦІОНАЛЬНА
ДОПОВІДЬ ПРО СТАН
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ
УКРАЇНИ ЗА 2006–2010 РОКИ

Літературний редактор: Болдарєва Д. І.
Технічний редактор: Анокіна Л. І.

Підписано до друку 24.12. 2012 р.
Формат 60х84 1/16.
Папір офс. Умовн. друк. арк. 11.63
Наклад 500 прим.

Видання та друк: Грінь Д.С.
73033, м. Херсон, а/с 15
e-mail: dimg@meta.ua
Свід. ДК 4094 від 17.06.2011